

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

*Charitativní a sociální práce
Specializace Řízení v sociálních službách*

Bc. Barbara Helešicová

*Sociální služby a způsoby sociální práce s dlouhodobými
pěstounskými rodinami a jejich vlastními dětmi*

Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Obsah

Úvod	3
Teoretická část.....	5
1. Formy náhradní výchovy ČR.....	6
1.1 Ústavní výchova	6
1.2 Náhradní rodinná péče.....	6
2. Současná podoba pěstounské péče v ČR	12
2.1 Sociálně právní ochrana dětí (SPOD)	13
2.2 Osoby pověřené k výkonu sociálně právní ochrany	14
2.3 Dohody o výkonu pěstounské péče.....	14
3. Klíčoví pracovníci pěstounů s uzavřenou dohodou.....	21
3.1 Klíčový pracovník průvodce pěstounské rodiny.....	22
3.2 Klíčový pracovník důvěrník.....	23
3.3 Klíčový pracovník zprostředkovatel informací.....	24
3.4 Klíčový pracovník jako člen multidisciplinárního týmu.....	25
3.5 Klíčový pracovník jako kontrola výkonu pěstounské péče.....	26
3.6 Klíčový pracovník jako zastánce rodiny	27
4. Pěstounská rodina pro dlouhodobou péči	28
4.1 Dlouhodobí pěstouni	29
4.2 Děti přijímané do pěstounských rodin.....	29
4.3 Biologické děti náhradních rodičů.....	30
4.4 Potřeby dětí v rodině	31
Výzkumná část.....	33
5. Kvalitativní výzkumné šetření.....	33
5.1 Cíl praktické části.....	33
5.2 Metodologie výzkumu.....	34
5.3 Způsob získávání výzkumných dat.....	35
5.4 Kvalitativní rozhovor	35
5.4.1 Polostrukturovaný rozhovor	36
5.4.2 Vytváření návodu k rozhovoru.....	36

6. Okruhy otázek.....	39
7. Provedení výzkumu	41
8. Analýza dat.....	43
8.1 Absence práce klíčových pracovníků s budoucími pěstouny	43
8.2 Zaměření na přicházející dítě, minimální pozornost biologickým dětem.....	43
8.3 Příprava vlastních dětí v režii rodičů a subjektů zajišťující přípravy pěstounů.....	45
8.4 Očekávání vycházející z dosavadních zkušenostech s přijatými dětmi.....	46
8.5 Rodiče jako hlavní zdroj informací pro biologické děti	47
8.6 Časová dotace pro práci s pěstouny neodráží různá stadia fungování rodiny.....	48
8.7 Těžiště práce v práci s pěstouny a přijatými dětmi	50
8.8 Práce s biologickými dětmi bez legislativní opory	51
8.9 Klíčoví pracovníci prožívání biologických dětí vnímají	51
8.10 Biologické děti mimo centrum pozornosti.....	53
8.11 Klíčový pracovník jako průvodce možnostmi pomoci.....	55
8.12 Pomoc biologickým dětem není hrazena.....	56
8.13 Roztříštěnost péče o biologické děti.....	59
8.14 Odcházení přijatého dítěte je řešeno téměř výhradně s pěstouny.....	60
8.15 Změna fungování rodiny jako důsledek přijetí dítěte	63
8.16 Pěstounství jako náročná životní situace pro biologické děti.....	64
8.17 Biologické děti jako vzor pro děti přijaté	66
8.18 Absence metodik pro práci s biologickými dětmi	66
8.19 Potřeba podpory pro práci s vlastními dětmi pěstounů.....	68
9. Shrnutí výzkumu a diskuze.....	70
Závěr.....	81
Zdroje.....	84

ÚVOD

V našich zemích je od nepaměti pěstounská péče součástí systému náhradní péče o děti. Je formou náhradní rodinné péče, kdy je dítě vychováváno „náhradními rodiči“ v jejich domově a připravováno tak na to, aby v dospělosti mohlo plnohodnotně a samostatně žít svůj život a umělo vychovávat své děti podle daných zásad a pravidel naší společnosti.

Pěstounská péče je odborníky ceněna především pro vzájemná citová pouta mezi dětmi a jejich pečovateli, které často přetrvávají dlouhodobě a mají velký význam pro zdravý rozvoj dítěte a začlenění do komunity (Koluchová, Sobotková, 2004, s. 13-15). Dítě je součástí rodiny, společenství, které ho chrání, dokáže naplňovat jeho vývojové potřeby, doprovází ho na cestě k dospělosti, učí ho realizovat se přes své zájmy, rozvíjí jeho citový život.

Součástí pěstounských rodin jsou často biologické děti pěstounů. Jejich rodiče se starají o přijaté děti, které vyžadují zvýšený zájem. Výchova je náročnější a potřeby těchto dětí jsou daleko výraznější než potřeby biologických dětí pěstounů. Vlastní děti pěstounů se musí naučit dělit nejen o svůj domov, ale také o své rodiče, o jejich náruč. Rodiče pěstouni často novým dětem věnují mnoho času a problémy vlastních dětí, ve srovnání s potřebami přijatého dítěte mohou vypadat nedůležitě. Vlastní děti pěstounů se mohou cítit odstaveny na druhou kolej, někdy se snaží pomoci přijatému sourozenci, přizpůsobují se potřebám rodiny na úkor vlastních zájmů a potřeb. Tyto děti jsou na okraji zájmů sociálních pracovníků. Při práci s pěstounskou rodinou se zájem organizací, které s rodinou pracují, soustředí především na rozvoj přijatého dítěte, vztah pěstounů k němu a způsob práce s přijatým dítětem a vzdělávání pěstounů. Služby jsou určeny především pěstounům a přijatým dětem. Posuzují se zejména pěstouni a přijaté děti, zprávy se vyhodnocují především o nich, jako by v rodině další děti nežily. Ty se stávají součástí zprávy teprve, pokud se to přímo týká přijatých dětí, nebo se o nich zprávy zmiňují jen okrajově.

Téma sociální služby a způsoby sociální práce s dlouhodobými pěstounskými rodinami a jejich vlastními dětmi jsem si vybrala proto, že jsem sama pěstounkou a v oblasti náhradní rodinné péče pracuji aktivně víc než deset let. Mezi pěstouny mám své přátele, znám jejich rodiny, děti i přijaté děti. Jsem ale také matkou svých biologických dětí, které vyrůstaly s našimi přijatými dětmi a stále jsou všechny součástí naší rodiny.

V teoretické části se nejprve zabývám systémem náhradní péče o děti v naší zemi. Také se věnuji popisu současné podoby pěstounské péče, zaměřuji se hlavně na její legislativu. Dále jsem detailně popsala klíčového pracovníka a pozornost jsem věnovala i popisu a charakteristice členů pěstounské rodiny. Ve výzkumné části se prostřednictvím kvalitativního šetření na základě rozhovorů s klíčovými pracovníky pěstounských rodin snažím najít odpověď na předem vymezenou výzkumnou otázku.

Teoretická část

1. FORMY NÁHRADNÍ VÝCHOVY ČR

Ve všech odborných člancích se dlouhodobě udává, že rodina je základem společnosti. Skrze ni se dítě učí vnímat samo sebe, lidi kolem sebe a skrze ni vnímá okolí. Učí se komunikovat a žít společenským životem.

Rodina by měla dítěti naplňovat základní potřeby, chránit je a pomáhat mu. Měla by dítěti dávat pocit bezpečí, vychovávat ho a učit vše co je potřeba, aby dítě v budoucnu ve svém životě uspělo. Pokud rodina nefunguje a dítě potřebuje pomoc, nemůže ve své rodině dále setrvávat, přebírá funkci společnost a hledá dítěti vhodné útočiště, hledá pro dítě nový prostor pro život (Novotná, Burdová, 2007, s. 7). Všechny formy náhradní výchovy jsou schvalovány soudem a jejich hlavním měřítkem při jejich výběru je podle Úmluvy o právech dítěte, zájem, prospěch a blaho dítěte (Sobotková, Očenášková, 2013).

1.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

V případě, že primární rodina neplní svá poslání a výchova dítěte je vážně narušena či ohrožena, také pokud se rodiče nebo osoby, které odpovídají za výchovu dítěte, nemohou z vážných důvodů o ně postarat, nebo se o dítě starat nechtějí, či to neumějí, může soud toto dítě umístit do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde může dítě vyčkat po dobu nezbytně nutnou (Pazlarová, 2016). Tento čas mohou rodiče využít k úpravě svých poměrů, podmínek vhodných pro další výchovu a péči o jejich dítě. Nebo také může soud nad dítětem nařídit ústavní výchovu. Ústavní výchova může být dítěti nařízena také z důvodu selhání jiných výchovných opatření, která nevedla k nápravě rizikového chování dítěte.

Před tím, než je ústavní výchova nařízena, je povinen soud přezkoumat, zda nelze výchovu dítěte zajistit některou z forem náhradní rodinné péče (Bubleová, Voběrek, 2007, s. 64).

1.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní rodinná péče je způsob péče o dítě, které je vychováváno jinými osobami než vlastními rodiči v prostředí, které je nejvíce podobné žití v obvyklé rodině. Podle českých zákonů a také dle mezinárodních úmluv má náhradní výchova v rodině přednost před ústavní

výchovou. Rodinné prostředí má velký význam pro vývoj dítěte, proto jestliže nemůže dítě vyrůstat ve své původní rodině, má právo vyrůstat v rodině náhradní.

Náhradní rodinná péče má v českém prostředí různé podoby. Jedná se o osvojení, neboli adopci, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, poručenskou péči, nebo může být dítě svěřeno do péče jiné fyzické osoby než rodiči.

O umístění dítěte do rodinné péče rozhoduje vždy soud. Děti jsou přednostně svěřovány do výchovy širší rodiny, nebo do péče osob, které znají. Teprve pokud není tato varianta možná, přistoupí se k hledání osob, které dítě nezná a které jsou ochotny a schopny dítě přijmout do své rodiny (Bubleová, 2011, s. 13). Jednotlivé formy náhradní rodinné péče jsou schvalovány soudem a zásadním měřítkem pro jejich výběr jsou zásady uvedené v Úmluvě o právech dítěte (Sobotková, Očenášková, 2013).

Adopce nebo-li **osvojení** je forma náhradní rodinné péče, při které manželé či jednotlivci přijímají právně volné dítě za vlastní. Po adopci mezi osvojiteli a osvojencem vzniknou právní vztahy rovné těm mezi rodiči a dětmi a zároveň zaniknou příbuzenské poměry mezi adoptovaným dítětem a původní rodinou. Na nové rodiče rovněž přecházejí všechna práva a povinnosti, které z tohoto poměru vyplývají, jako je plná rodičovská zodpovědnost. Dítě získává příjmení nových rodičů. (in Současná legislativní situace v oblasti náhradní rodinné péče v ČR). Dle Sobotkové, Očenáškové (2013) biologičtí rodiče dítěte po adopci ztrácí svá rodičovská práva k dítěti v plném rozsahu, to znamená také právo na kontakt s osvojeným dítětem.

V případě, že se nedaří najít rodinu pro dítě v zemi jeho původu, lze přistoupit k hledání rodiny v jiném státě, s nímž je uzavřena dohoda umožňující **mezinárodní adopci**.

Zprostředkováním takové adopce se u nás zabývá Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a postupuje se podle Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (Bubleová, 2014, s. 10).

Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče je další z forem péče o dítě v náhradní rodinné péči. Pokud to vyžaduje zájem dítěte, může soud rozhodnout o jeho svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Tato osoba musí poskytovat záruku řádné výchovy a se svěřením dítěte musí souhlasit. Při výběru vhodné osoby dává soud většinou přednost příbuznému a ve svém rozhodnutí vždy vymezí pečujícím osobám rozsah jejich práv a povinností k dítěti (in Současná legislativní situace v oblasti náhradní rodinné péče v ČR). Tato péče není státem finančně podporována a také má stát omezenou možnost její kontroly.

Pěstounská péče je forma náhradní péče podporovaná státem, kde díky dávkám pěstounské péče zajišťuje stát hmotné zabezpečení pěstounskému dítěti i adekvátní odměnu pěstounům za náročnou péči. Nezanikají příbuzenské vztahy mezi dětmi a jejich rodinou. Rodičovská práva a povinnosti zůstávají přiznána biologickým rodičům dětí, pokud je soud těchto práv a závazků nezbaví. Pěstouni mají pouze práva a povinnosti, které jim ukládá zákon, nebo upraví soud a jsou potřebná k péči a výchově dětí. Pěstounská péče vzniká i zaniká rozhodnutím soudu, popřípadě zletilostí pěstounského dítěte (Bubleová, 2014, s. 10-11). Z pohledu počtu umístěných dětí v náhradní péči, je pěstounská péče druhou základní formou náhradní rodinné péče u nás. Umísťují se sem děti, které nejsou právně volné, děti, které mají tak zvanou rizikovou anamnézu a nejistou prognózu vývoje. Jsou to děti s různými typy postižení, děti psychicky deprivované, děti s poruchami psychického vývoje, nebo také starší děti s nepříznivými zkušenostmi z primárního prostředí (Sobotková, Očenášková, 2013).

Jednou z podob pěstounské péče je **Pěstounská péče na přechodnou dobu**. Tato krátkodobá péče na maximálně jeden rok, je prozatímním řešením krizového období v životě dítěte a povinností soudu je vždy po třech měsících přezkoumat, zda důvody této péče trvají (Bubleová a kol., 2014). Soud svěřuje děti do takového typu péče na dočasnou dobu, po kterou rodič nemůže ze závažných důvodů o dítě pečovat. Může to být na dobu, než dá matka souhlas k osvojení dítěte, nebo než může souhlas odvolat, anebo na dobu, než rozhodnutí nabude právní moci, a souhlas rodičů není třeba (Vyskočil, 2014) a pro dítě je nalezeno vhodné trvalé řešení.

Čas, který tráví dítě mimo rodinu, má poskytnout rodičům dítěte prostor využít k upravení poměrů tak, aby byli znovu schopni převzít dítě do své péče. V případě, že rodiče dítěte nevyužijí tuto šanci, hledá se pro dítě jiná vhodná náhradní rodina. Pobyt v pěstounské péči na přechodnou dobu dává dětem, které se ocitnou mimo svou rodinu možnost, vyhnout se pobytu v ústavních zařízeních a vyřešit svou krizovou situaci (NÁHRADNÍ RODINA. Pěstounská péče na přechodnou dobu [online]).

Takzvaná **Pěstounská péče „dlouhodobá“**, je taková náhradní rodinná péče, která dítěti zaručuje dlouhodobý stabilní rodinný život mimo primární rodinu. Do pěstounské péče jsou děti svěřovány na základě soudního rozhodnutí a to vždy s ohledem na zájmy dítěte. Rovněž tak je pěstounská péče soudně ukončována (Vyskočil, 2014). Pěstouni o dítě osobně pečují a

jsou zodpovědní za jeho výchovu, péči a rozvoj. Pěstoun má právo dítě zastupovat a spravovat jeho záležitosti v běžných věcech a nemá k němu vyživovací povinnost. Pokud to vyžaduje situace, může soud svým rozhodnutím připsat pěstounovi další práva a povinnosti. Dítě má právo na styk se svou rodinou, pokud soud nerozhodl jinak.

Děti v těchto rodinách většinou žijí do své zletilosti, kterou pěstounská péče končí (Zákon č. 89/2012 Sb., §958-970). Často jsou přijaté děti součástí rodiny dále, dokud nedosáhnou své samostatnosti (Náhradní rodina. Pěstounská péče [online]). Do pěstounských rodin přichází děti z různých prostředí. Nejčastěji od pěstounů na přechodnou dobu, zařízení pro okamžitou pomoc, dětských domovů a dětských center, kojeneckých ústavů, výjimečně přímo z nefunkčních rodin. Tuto péči můžeme dále rozdělit na péči „cizích osob“ a osob příbuzných a známých.

Pěstounská péče cizích osob, je péčí, kterou vykonávají jedinci bez biologických kořenů a příbuzenských vazeb k vychovávanému dítěti. Zprostředkování náhradní výchovy dítěti cizí osobou provádí stát prostřednictvím krajských úřadů. Zájemci o tento typ náhradní péče se pro své povolání svobodně a sami rozhodnou, musí splňovat určité podmínky a morální způsobilost. Pěstouny se stávají osoby, které chtějí pomoci potřebnému dítěti a projdou různými typy prověřování ze strany státu a povinnou přípravou na povolání pěstouna, kterou organizují krajské úřady. Pro potřebné dítě krajský úřad vyhledává rodinu, která nejlépe vyhovuje nárokům na jeho péči a výchovu (MPSV [online]). Dítě bývá svěřeno fyzickým osobám do pěstounské péče po prověření jejich poměrů a morální způsobilosti, také po absolvování příprav budoucích žadatelů, kteří mají zájem stát se pěstouny. Součástí příprav budoucích pěstounů je i absolvování psychologického vyšetření a psychotestů, které mají za úkol prověřit jejich výchovnou a sociální zdatnost (Vyskočil, 2014).

Péče příbuzných a známých - příbuzenská pěstounská péče se od běžné klasické formy pěstounské péče zprostředkované státem výrazně liší. Dá se počítat k dlouhodobým formám, ale také může být i formou přechodnou. Má tak zvláštní specifika, že je potřeba se u ní zastavit. Je to péče poskytovaná příbuznými dětmi, tzv. příbuzenská pěstounská péče. Tato forma pěstounské péče je nejčastěji prováděna prarodiči, občas se náhradními rodiči dětí stávají tety, strýcové nebo jiní příbuzní z širší rodiny. Než dojde totiž k hledání náhradní rodiny mezi žadateli, kteří jsou zařazeni po prověření a přípravách budoucích pěstounů do registru

vhodných pěstounů, vždy se dává přednost osobám příbuzným, nebo jinak dítěti blízkým (Bubleová a kol., 2014). Pozitivním hlediskem péče příbuzných je především to, že při oddělení dětí od rodičů, je ponecháno dítě ve výchově jemu známých lidí a často i ve známém prostředí. Velkým záparem, jak je často uváděno, je to, že prarodiče jsou málo ochotni se vzdělávat a doplňovat si znalosti potřebné k výchově přijatých dětí a to i přes to, že ve výchově svých dětí už jednou selhali. Také nechtějí využívat, nebo jen málo využívají, odbornou pomoc a poradenství. Jejich vztahy s biologickými rodiči dítěte jsou velmi komplikované a jejich setkávání s nimi bývají velmi emocionální (Gabriel, Novák, 2008). Příbuzní a známí dítěte, kteří mají zájem o jeho péči v době, kdy není zajištěna péče vlastními rodiči, podávají návrh na svěření dítěte do pěstounské péče přímo soudu. Neprocházejí tedy procesem zprostředkování a prověřování krajským úřadem. Jejich předpoklady pro péči o dítě jsou posuzovány přímo soudem. Pečující osoby musí dávat záruku řádné výchovy a mít k péči předpoklady. Rozhodnutí soudu se vždy řídí nejlepším zájmem dítěte. Pro své jednání si vyžádá od budoucích pečovateli další podklady podle svého uvážení jako např. informace o ekonomických a sociálních poměrech příbuzného, jeho zdravotním stavu, o schopnosti rodiče platit výživné atd. (Metodická příručka. s. 12-13).

Předpěstounská péče je druh péče, ve které se dítě ocitá před soudním rozhodnutím o svěření dítěte do péče pěstounské. V případě, že je dítě z rozhodnutí soudu svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, nebo v zařízení vyžadující okamžitou pomoc, může být ještě před soudním rozhodnutím svěření dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osob, které splňují zákonem stanovené podmínky a mají zájem stát se jeho pěstouny. Stejným způsobem může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, když rodiče s pěstounskou péčí souhlasí. Pokud však není do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí zahájeno soudní řízení o svěření dítěte do pěstounské péče, pozbude rozhodnutí o dočasném svěření dítěte právní moci (MPSV[online]). Předpěstounská péče, je tedy péče, ve které se dítě ocitá před soudním rozhodnutím o svěření dítěte do pěstounské péče.

Poručníka ustanovuje soud dítěti, kterému zemřeli rodiče, nebo byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Také v případě, že byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nebo nemají v plném rozsahu způsobilost k právním úkonům. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte. Poručník nemusí, ale může o dítě osobně pečovat. Pokud o dítě

poručník pečuje osobně, stát jej hmotně podporuje podobně jako pěstouny a také od něj vyžaduje plnění povinností stejně, jako u pěstounů. Vztahy mezi poručníkem a dítětem jsou právně podobné vztahům v pěstounské péči, nezanikají tedy příbuzenské vztahy s původní rodinou dítěte (Šance dětem [online]). Poručník dítě nejen vychovává a zastupuje, ale také spravuje jeho majetek, pokud nějakým dítě disponuje. Na řádný výkon poručnické péče pravidelně dohlíží soud (Vyskočil, 2014).

V této kapitole jsem popsala všechny formy náhradní rodinné péče. Chtěla jsem poukázat na to, že možnosti další výchovy dítěte, které odchází z primární rodiny, jsou rozmanité. Děti, kterým jejich rodiče nejsou schopni zajistit vlastní péči, mají v našem společenství různé možnosti péče. Jejich využití se řídí zákonem a má svá pravidla. Prakticky ve všech typech náhradní rodinné péče se mohou v domácnostech, které pečují o přijaté dítě vyskytovat i biologické děti pečovateli. Také jich se bezprostředně péče jejich rodičů o přijaté děti dotýká, byť se o tomto tématu příliš nemluví. Zmínky o biologických dětech pěstounů se neobjevují v zákonech, předpisech a jen velmi zřídka se nějaká zmínka objeví na webových portálech organizací, které pracují s náhradními rodinami. V následující kapitole se seznámíme s tím, jak současná legislativa přistupuje k náhradní rodinné výchově, jaké situace v pěstounské péči zákonně upravuje. Z následující kapitoly také vyplývá, jak málo se zde mluví o biologických dětech pěstounů.

2. SOUČASNÁ PODOBA PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR

Pěstounská péče, zvláště ta dlouhodobá má v naší zemi dlouholetou tradici a ve světě je ceněna obzvláště pro svou dlouhodobost a navázání vzájemných stálých vztahů mezi přijatými dětmi a rodinou jejich pečovatелů. V roce 2014 došlo k velkým změnám jak ve financování náhradních péčí, tak v struktuře služeb, které mají pěstouni k dispozici. Také se změnil systém kontroly ze směru státních orgánů. Vzniklo mnoho nových metodik týkajících se práce s pěstouny, práce s přijatými dětmi, doprovázejících organizací, klíčových pracovníků atd. Zcela však chybí metodika pro práci s biologickými dětmi pěstounů.

Pěstouni jsou náhradními rodiči dítěte, nebo dětí, které jim byly svěřeny do péče rozhodnutím soudu. Děti mohou být svěřeny do výchovy jedné osobě, ale také do společné péče manželů (Bubleová, 2014).

Pěstouni musí o děti osobně pečovat a při jejich výchově a péči zastávají některá práva a povinnosti rodičů, které jim přisuzuje zákon, nebo přiřkne soud. Pěstouni zastupují přijaté děti a spravují jejich záležitosti v běžných věcech. Ostatní rodičovská práva, ale i povinnosti včetně vyživovací povinnosti k dětem, zůstávají rodičům dítěte, pokud nejsou soudně rodičovské zodpovědnosti zbaveni, nebo nemají-li její výkon pozastaven. Pokud má pěstoun pocit, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte je v rozporu s jeho zájmem, může se obrátit na soud. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a zaniká zletilostí dítěte. Pěstounská péče může být také z vážných důvodů rozhodnutím soudu zrušena. (MPSV [online]).

V České republice vyrůstá zhruba 1% dětí mimo svoji primární rodinu, což je pro děti vysoce zátěžový stav a ovlivňuje je na celý život. Víme však, že těmto situacím nelze úplně předcházet a dochází k nim na celém světě. Děti nejsou těmi, kdo tyto situace způsobují, dostávají se do nich z různých důvodů - jejich rodiče výchovu a péči nezvládají, odmítají nebo mohou být pro své dítě nebezpečnými. Umísťování dětí do náhradní rodinné péče je v ČR legislativně upraveno od roku 1963 vydáním zákona o rodině (Poradna „NA DLANI“. *Na dlani* [online]). Od 1. 1. 2013 je v platnosti výrazně novelizovaná právní úprava pěstounské péče. Velké změny nastaly u pěstounské péče na přechodnou dobu. Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám zařazeným v evidenci vedené krajským úřadem. V pěstounské péči je v ČR v současné době

umístěno asi osm tisíc dětí. Pěstounům jsou vypláceny dávky pěstounské péče (zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí).

Odměna pěstouna je pokládána za příjem ze závislé činnosti, podléhá zdanění a pojistným odvodům. Při společné pěstounské péči manželů náleží odměna pěstouna jen jednomu z nich, který se určí na základě dohody manželů.

2.1 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ (SPOD)

K nejdůležitějším současným provádějícím předpisům u nás patří zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (Bubleová, 2014). Oddělení sociálně právní ochrany dětí je institut sloužící k ochraně dětí, který pomáhá při zajišťování jejich práv. Zásadními právy dětí jsou právo na život, příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na vlastní identitu dítěte, svobodu myšlení a náboženské vyznání a také na vzdělání. Zahrnuje také ochranu dětí před všemi podobami tělesného či duševního násilí, jako jsou například zanedbávání, zneužívání, nebo vykořisťování. Ochrana dětí jako soubor práv a oprávněných zájmů dětí je zahrnuta v různých právních předpisech. U nás existuje mnoho různorodých subjektů, které se tématem sociálně právní ochrany dětí zabývají. Právo dětí na rodinu, na život, péči a výchovu v rodinném prostředí je obsaženo v mnoha našich i zahraničních dokumentech. Rodina je pokládána za základní jednotku společnosti a je brána jako podstatné a přirozené prostředí, které podporuje blaho všech svých členů a stará se zejména o zdravý růst a vývoj dětí. Rodina tak má právo a nárok na ochranu a pomoc, aby mohla plnit svou úlohu (MPSV [online]). Takové záruky, péči, výchovu a ochranu by ve všech ohledech měla dětem poskytovat i rodina náhradní.

Základním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí, kterou zajišťují hlavně oddělení sociálně právní ochrany dětí, se stala vedle zájmu a blaha dítěte také ochrana rodičovství, rodiny, práva na rodičovskou výchovu a péči s ohledem na širší sociální prostředí, což vychází z novelizace daných zákonů o rodině (Bubleová, 2014).

2.2 OSOBY POVĚŘENÉ K VÝKONU SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY

Zákon o SPOD umožňuje, aby některé činnosti sociálně-právní ochrany dětí mohly vykonávat vedle orgánů sociálně-právní ochrany i právnické, nebo fyzické osoby (dále jen „pověřené osoby“). Určené činnosti mohou vykonávat jedině, pokud mají k tomuto konání pověření. Takové pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, se vydává na základě odborné způsobilosti, která se prokazuje dokladem o absolvování studia a potvrzením o odborné praxi.

Se zaměřením na pěstounskou péči, mohou osoby pověřené výkonem sociálně právní ochrany uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče podle § 47b. Právnické osoby pověřené SPOD také mohou převzít zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení, nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny [§ 19a odst. 1 písm. c)], kterou jinak zajišťuje krajský úřad (§ 11 odst. 2). Subjekty pověřené SPOD mohou dále provádět přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče a poskytovat odborné poradenství a pomoc těmto žadatelům. Ti, kdo mají pověření k sociálně právní ochraně dětí, mohou na základě pověření také poskytovat fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli, nebo pěstouny a osvojitelům, nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte, nebo svěřením dítěte do pěstounské péče. Takové pověřené osoby dále také mohou poskytovat osobám pečujícím, se kterými uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče (§ 47b), výchovnou a poradenskou pomoc při výkonu pěstounské péče a sledovat výkon pěstounské péče (MPSV [online]). Pokud pěstoun, jako osoba pečující o tuto službu požádá, je osoba pověřená k výkonu sociálně právní ochrany dětí povinna poradenskou a výchovnou péči poskytnout, pokud má k této činnosti pověření krajského úřadu nebo pověření MPSV (Pazlarová, 2016 s.15).

2.3 DOHODY O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Dohody o výkonu pěstounské péče uzavírají pěstouni s místně příslušným oddělením sociálně právní ochrany, nebo jiným subjektem, kterým může být například jiné OSPOD, nebo pověřená právnická nebo fyzická osoba, kterou si pěstouni samy vyberou. Dohodu musí pěstouni uzavřít podle zákona nejdéle do třiceti dnů od přijetí nového dítěte do své péče. O doprovázející organizaci pečovatelů může ve zvláštních případech být vydáno správní rozhodnutí (podle § 47a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí), které upravuje práva a

povinnosti osob pečujících a osob v evidenci. Jeho úkolem je hlavně zaručit pomoc pěstounům, nebo osobám pečujícím o děti na základě rozhodnutí kompetentního orgánu (MPSV [online]). Doprovázející organizace se stávají hlavním poskytovatelem služeb, či aktivit pro pěstouny, které má pěstoun ze zákona či dohod o výkonu pěstounské péče právo využívat. Zároveň však tyto subjekty dohlíží na plnění povinností, které pěstoun musí na základě zákonných ustanovení dodržovat a plnit. Dohoda by měla brát zřetel na potřeby pěstounů a reagovat na individuální plán ochrany dítěte (dále IPOD), který vypracovává sociální pracovník místně příslušného OSPOD, kam přijaté dítěte patří (Pazlarová, 2016 s. 15). Mít sepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče je povinností každého pěstouna. Obsahem dohody jsou podrobnosti týkající se práv a povinností pěstounů. Jedna rodina může mít vždy jen jednu dohodu, bez ohledu na počet svěřených dětí do pěstounské péče. Dohoda o výkonu PP se uzavírá mezi pěstouny a doprovázející organizací vždy písemně, na základě souhlasu místně příslušného OSPOD (MPSV [online]).

Dohodu o výkonu pěstounské péče s pěstouny za doprovázející organizaci sjednává, nebo mění statutární zástupce organizace, nebo osoba zplnomocněná k uzavírání dohod. Setkání s rodinou a seznámení klientů s dohodou zajišťuje klíčový pracovník (Manuál klíčového pracovníka[online].)

Druhy služeb, které jsou poskytovány pěstounům při doprovázení, jsou uvedeny v dohodách o výkonu pěstounské péče a jejich rozsah vychází ze zákona o sociálně právní ochraně dětí. Základní nabídka je pro všechny pěstouny stejná, jednotlivé organizace však nabízejí i něco navíc (Pazlarová, 2016).

Převzetí dítěte do pěstounské péče, která nahrazuje rodičovskou péči, klade velké nároky na pečovatele přijatého dítěte. Zvýšená poradenská činnost je tedy potřebná zrovna tak jako pomoc při řešení specifických situací vycházejících z potřeb přijatých dětí v oblasti sociální, výchovné apod. Vzhledem k tomu, že každé dítě je jiné a každá pěstounská rodina má své zvláštnosti, měla by být potřebná pomoc a podpora pěstounům cílena na konkrétní situaci. I když je dítě umístěno v pěstounské péči, zůstává stále chráněno státem, který se snaží zajistit fungující systém doprovázení, podpory a následného vzdělávání pěstounů a také sleduje i pomocí doprovázejících organizací, jak je výkon pěstounské péče u jednotlivých rodin funkční. Další nabídka aktivit a služeb ze strany správních orgánů, nebo pověřených osob není povinná a je jen na samotné pečující osobě, zda tuto nabídku využije, či nikoli (MPSV [online]).

Organizace, se kterou pěstoun uzavře dohodu, musí zabezpečit:

- návštěvu v pěstounské rodině minimálně jednou za dva měsíce,
- alespoň 14 dní péče o děti, kdy pěstouni mohou čerpat volno na odpočinek,
- alespoň 24 hodin bezplatného vzdělávání pro oba pěstouny,
- v případě zájmu odbornou péči minimálně jednou za půl roku,
- pomoc s asistovaným kontaktem s biologickými rodiči dítěte,
- dohled nad výkonem pěstounské péče,
- zaslání jednou za 6 měsíců zprávu příslušnému OSPOD (pokud provázející subjekt není přímo OSPOD) (MPSV [online]).

2.3.1 DOPROVÁZENÍ

Před rokem 2014 byla pěstounská rodina víceméně uzavřeným prostředím, do kterého mohl nahlížet jen pracovník orgánu sociálně-právní ochrany. OSPOD měl nad pěstouny sice dohled, ti však nebyli podněcováni ke spolupráci se sociálními pracovníky, ani ke kontaktu s biologickou rodinou přijatého dítěte. Podpora veřejné zprávy většinou končila po ukončení příprav na roli pěstouna a dále pokračovala pouze dávkami pěstounské péče. Ještě nepřehlednější bývala situace u příbuzenské pěstounské péče, kde nedochází k přípravám náhradních rodičů, ale k přímému svěřením do jejich péče. Státní orgány byly odbornými pracovníky s odkazováním na statistická data, upozorňování na časté selhávání péče o přijaté děti, zvláště u příbuzenské pěstounské péče a nutnost náležité podpory a profesionalizace služeb.

Ke změnám došlo v souvislosti s novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí a po zavedení nároku pěstounských rodin na odbornou pomoc, která byla poskytována formou doprovázení pěstounských rodin. Podpora rodin je však svázána s povinnostmi vyplývajícími z občanského zákoníku a zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Středem zájmu je především dítě svěřené do péče pěstounů. Veškeré aktivity, které se odehrávají v procesu doprovázení, musí být vedeny v zájmu dítěte (Šance Dětem [online]).

Žadatelé, kteří mají zájem být pěstouny, sice procházejí před příchodem dítěte do rodiny přípravou a odborným posouzením, to je však jen začátek dlouhé cesty. Náhradní rodiče musí být v péči o přijaté dítě dlouhodobě souvisle doprovázeni a to po celou dobu výkonu náhradní

rodinné péče. Pěstouni jsou vlastně poskytovateli služeb dítěti i společnosti a také partnery poskytovatelů odborných služeb pro dítě. Pěstouni jsou nejdůležitějším článkem řetězce, nejlépe znají, nebo by měli znát potřeby dítěte. Jejich informovanost vychází ze znalosti dítěte, se kterým tráví nejvíce času. V odborném týmu, který pracuje s dítětem, jsou těmi nejbližšími. Jsou to oni, kteří mohou dítěti vytvářet pocit bezpečí a důvěry. Aby pěstouni mohli vykonávat svou roli v péči o dítě v náhradní rodině co nejlépe, je zapotřebí formovat možnosti pro jejich sebereflexi. To znamená vybudovat pocit podpory a možnosti pro vzdělávání v oborech, kde je to nejvíce potřeba. Dítě, které žije mimo svoji primární rodinu, má ze zákona na zvláštní ochranu nárok.

Doprovázení je službou, která by měla pěstounům hlavně pomoci dítě ochraňovat a naplňovat jeho potřeby. Doprovázení je součástí sociálně-právní ochrany dětí a mělo by být i prevencí před selháním pěstounské péče (Semerádová a kol. 2013 s. 9).

Doprovázení pěstounských rodin je pomoc, která vychází ze zákona č. 359/1999 sb., o sociálně-právní ochraně dětí a je poskytována pěstounům bezplatně.

Doprovázení bychom mohli také popsat jako společnou cestu pěstounů a subjektu pověřeného k výkonu sociálně právní ochrany k vytvoření funkční náhradní rodiny, která přijatým dětem zajistí zdravý vývoj a připraví je na budoucí samostatný život.

Doprovázení se zpravidla vykonává přímo v domácnostech pěstounů, nebo občas i mimo domov při aktivitách pro náhradní rodiny. Součástí doprovázení jsou pravidelné konzultace klíčových pracovníků rodin, který s rodinou a jejími členy úzce spolupracuje a odborně je provází při výchově a péči o přijaté děti a pomáhá při řešení dlouhodobých i aktuálních problémů rodiny (Šance Dětem [online]).

2.3.2 PORADENSTVÍ

Požádá-li pěstoun o poskytnutí poradenství svou doprovodnou organizaci, ta je povinna poradenství poskytnout, nebo zajistit odborníka, který pomoc poskytne, jak uvádí také § 48 odst. 2 písm. f) zákona o sociálně-právní ochrany dětí). Pěstoun může o poradenství požádat také orgán sociálně-právní ochrany dětí, nebo krajský úřad, nebo jinou pověřenou osobu.

Poradenství může poskytnout klíčový pracovník pěstounů při pravidelných schůzkách s pěstouny, nebo při účasti na některé z aktivit, či na vzdělávání, kterého se pěstoun účastní. Jeho smyslem je především pomoci rozvíjet dovednosti a vědomosti náhradních rodičů při péči

o přijaté děti, v oblastech, kterými mohou být například zvládnání následků deprivace, traumatu, poruch připoutání k pečujícím osobám, poruchy chování, komunikace a další (MPSV [online]).

Rozsah poradenství, oblastí pomoci a témata, ve kterých mohou pěstouni čerpat poskytovanou pomoc při zajištění osobní péče o přijaté děti, vychází ze zákona a vyhlášky. Je to:

- při řešení sociálních, nebo psychických problémů,
- při řešení problémů souvisejících s péčí o dítě, zdravím dítěte a s výchovou dítěte,
- při zabezpečení péče o dítě se zdravotním postižením,
- v oblasti vzdělávání dítěte, při výběru a hodnocení možností další přípravy dítěte na budoucí povolání a při výběru vhodného zaměstnání,
- v oblasti nabídky kulturní, sportovní a jiné zájmové činnosti svěřeného dítěte,
- při uplatňování nároků osoby pečující nebo osoby v evidenci a svěřeného dítěte v oblasti nemocenského pojištění, důchodového pojištění, podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci, státní sociální podpory, dávek pomoci v hmotné nouzi, dávek pro osoby se zdravotním postižením, veřejného zdravotního pojištění a při uplatňování jiných nároků a pohledávek,
- při využívání sociálních služeb,
- v období po přijetí dítěte do rodiny osoby pečující nebo osoby v evidenci,
- v období návratu svěřeného dítěte do původní rodiny,
- při přípravě svěřeného dítěte na odchod z náhradní rodinné péče a při zabezpečení bydlení pro svěřené dítě odcházející z náhradní rodinné péče, při poskytování pomoci dítěti při vyřizování úředních záležitostí, hledání zaměstnání, při hospodaření s finančními prostředky a řešení dalších otázek spojených se vstupem dítěte do samostatného života,
- při jednání s rodiči, nebo jinými osobami blízkými dítěti a při udržování a rozvíjení kontaktů dítěte s rodiči, nebo jinými osobami blízkými, při doplňování jejich odborných znalostí a dovedností (MPSV [online]).

Práva osob pečujících - pěstounů

Práva pěstounů upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí § 47a odst. 2.

Kromě poradenství mají pěstouni právo na pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě, která spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče v době jejich nemoci, či při vyřizování nezbytných osobních záležitostí. Rodiny mají právo také na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené děti v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů ročně u přijatých dětí, které jsou starší než dva roky. Jednou za šest měsíců mají pěstouni právo na zprostředkování psychologické, terapeutické, nebo jiné odborné pomoci. Osoby pečující o přijaté dítě mají právo na zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, nebo její zprostředkování. Také mají právo na pomoc při udržování, rozvíjení a prohlubování sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými. Jedná se hlavně o rodiče a při realizaci styku rodičů s dítětem v pěstounské péči, pomáhá doprovázející subjekt pomoc při zajištění místa, kde kontakt dítěte s rodiči, či jinými příbuznými proběhne a také zajištění asistence při tomto styku (Pazlarová, 2016).

Povinnosti osob pečujících- pěstounů

Také povinnosti pěstounů vychází s § 47a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstouni mají povinnost spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany, umožnit mu sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat s klíčovým pracovníkem doprovázející organizace, která je pověřena sledovat vývoj přijatých dětí a péči pěstounů o ně. Pěstouni mají povinnost se vzdělávat a zvyšovat a zdokonalovat své odborné znalosti a dovednosti při výchově a péči o děti. Rozsah vzdělávání pěstounů, které má oporu v zákoně, je minimálně 24 hodin za rok. Povinností pěstounů je vycházet při péči o dítě z individuálního plánu ochrany dítěte. Pěstouni musí dítěti umožnit kontakt s rodiči a jinými příbuznými, pokud soud nerozhodne, že by tento kontakt byl pro dítě nevhodným (Bubleová, 2014).

Zákony ani metodiky neupravují, jak by měla probíhat péče o biologické děti pěstounů. Odborná literatura nebo webové stránky zabývající se pěstounskou péčí toto téma nezpracovávají, jen velmi zřídka se někde objeví poznámka o vlastních dětech pěstounů. Ti ale v náhradních rodinách žijí, jsou jejich součástí. Statistika o počtech biologických dětí pečovateli žijících v pěstounských rodinách neexistuje, přesto tu jsou. V některých případech

jde o děti na prahu dospělosti, nebo dospělé. Často jsou to však děti před pubertou a v době dospívání, nebo do tohoto stádia během činnosti pěstounské péče svých rodičů dospějí. Další kapitola je věnována klíčovým pracovníkům, kteří jsou s rodinou pěstounů v nejužším kontaktu. Klíčoví pracovníci s rodinou nejčastěji a nejvíce pracují a díky jejich náhledu do pěstounské rodiny můžeme zjistit, jak přesně práce s pěstounskou rodinou probíhá. V příští kapitole si blíže představíme klíčového pracovníka.

3. KLÍČOVÍ PRACOVNÍCI PĚSTOUNŮ S UZAVŘENOU DOHODOU

Klíčovní pracovníci jsou součástí týmu, který s náhradní rodinou pracuje. Tito pracovníci přicházejí s pěstounskou rodinou do kontaktu nejčastěji. Jsou to ti, kteří se v rodinných vztazích nejlépe orientují. Znájí všechny členy rodiny, mají s rodinou většinou dlouhodobý vztah. Jsou vázáni nařízeními a zákony, ale také jejich pracovní náplň vychází z pracovní smlouvy s jejich zaměstnavatelem, tedy organizací, která se doprovázením náhradních rodin zabývá. Ta jejich práci řídí a kontroluje.

Klíčový pracovník je zaměstnancem subjektu, který má uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s pěstounem či pěstouny, kteří vychovávají přijaté dítě. Každá náhradní rodina má svého klíčového pracovníka, který je jí přidělen v průběhu procesu jednání se zájemcem o sepsání Dohody o výkonu pěstounské péče, nebo v průběhu procesu nastavení spolupráce a měl by být dlouhodobým partnerem při doprovázení. Klíčový pracovník by si měl s rodinou časem vybudovat intenzivní důvěryhodný vztah, aby pěstouni neměli obavy se s ním dělit o své radosti i starosti, konzultovat s ním i složitější situace. Klíčový pracovník by měl být i přirozeným důvěrníkem dětí, měl by s nimi umět komunikovat, naslouchat jim. Měl by si s nimi umět hrát i pracovat. Pokud není pěstoun se svým klíčovým pracovníkem spokojen, může požádat o jeho výměnu vedení organizace, se kterou má sepsanou dohodu (Bubleová a kol., 2007).

Klíčový pracovník by měl podle zákona minimálně 1x za dva měsíce pracovat s pěstounskou rodinou. Měl by navštěvovat domácnost pěstounů a pravidelně s náhradní rodinou zhodnocovat součinnost a spolupráci, ověřovat spokojenost rodiny. Klíčový pracovník pracuje ve prospěch svěřených dětí, poskytuje pěstounské rodině poradenství, zajišťuje požadované služby, nebo odkazuje na odborníky, kteří mohou rodině pomoci. Je partnerem pěstounů při komunikaci s organizacemi a úřady, které s dítětem a rodinou pracují například škola, pedagogicko- psychologická poradna atd. Vyhledává služby, které mohou pěstounské rodině pomoci, úzce spolupracuje se sociálním pracovníkem OSPOD, který poskytuje sociálně-právní ochranu svěřenému dítěti. (Semerádová a kol. 2013)

Klíčový pracovník musí dodržovat diskrétnost a mlčenlivost (§ 57 zákona o SPO). Musí vystupovat profesionálně a znát dobře doprovázenou rodinu, musí respektovat rodinu a její členy. Klíčový pracovník pomáhá pěstounům naplňovat dohodu o výkonu pěstounské péče,

sleduje jejich potřeby a vede o nich individuální záznamy. Na přímou práci v pěstounské rodině se pokaždé připravuje, vzdělává se tak, aby mohl být rodinám nápomocen radou nebo poskytnutými informacemi. Ovládá poradenské techniky (Bubleová a kol., 2011).

Klíčovní pracovníci, kteří realizují službu Doprovázení náhradních rodin, musí splňovat kvalifikační předpoklady vycházející ze zákona o sociálních službách a ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Při své práci s pěstounskými rodinami se řídí oběma těmito zákony. Vyšší právní sílu má však zákon o sociálně-právní ochraně dětí (Semerádová a kol. 2013).

Klíčovní pracovníci doprovázející náhradní rodiny musí ze zákona splňovat určité kvalifikační předpoklady, kterými jsou způsobilost k právním úkonům, trestní bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost, tedy odborné vzdělání. Toto vzdělání by mělo být v oblastech sociální práce, sociální pedagogiky, speciální pedagogiky, sociální politiky, aj. Zákon č. 108/2006 Sb. dále ukládá pracovníkům, kteří pracují v sociální oblasti se dále vzdělávat a to v rozsahu 24 hodin za rok. Pokud klíčový pracovník nemá odpovídající vzdělání, musí jej nahradit dlouhodobou praxí a výkonem práce pod dohledem zkušeného pracovníka (Zákon o SPOD).

V Manuálu klíčového pracovníka (Děti patří domů) se zmiňuje důležitost zásady přátelství a důvěry ke klientům, a to k dětem, i dospělým a také osobní a individuální přístup.

Hlavním pracovním prostředkem klíčových pracovníků je aktivní naslouchání a vytvořený vztah na základě důvěry a dobré komunikační schopnosti. Jestliže klíčový pracovník zjistí potřebu pomoci, měl by se chovat citlivě, empaticky a osobně se angažovat na vyřešení situace. Nejvyšší hodnotou pro práci, nebo rozhodování by měl být nejlepší zájem dítěte. Pracovníci v přímé práci s rodinou by měli umět svá rozhodnutí konzultovat s odborníky, a také využívat supervize. Komplexnost a kvalitní služby by měly být samozřejmostí, zrovna tak, jako využití moderních metod a technik (Šance Dětem [online]).

Klíčovní pracovníci by měli dodržovat etický kodex a dokázat využívat zpětné vazby od klientů. Umět vzít zodpovědnost za své chování a základní slušnost povýšit nad odbornou dokonalost. (Manuál klíčového pracovníka [online]).

3.1 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK PRŮVODCE PĚSTOUNSKÉ RODINY

Hlavní rolí klíčových pracovníků je doprovod pěstounské rodiny. Tito pracovníci by měli být průvodci, na které se mohou pěstouni kdykoli obrátit při jejich obavách a problémech, které

řeší. Také by měli mít schopnosti, díky dlouhodobému kontaktu a znalosti rodiny, poradit v běžných i specifických situacích například při výchově dětí, komunikačních nedostacích v rodině a třeba při řešení specifických obtíží přijatých dětí. Podporu od klíčového pracovníka by měli cítit všichni členové rodiny a během pravidelných návštěv by měl být v kontaktu i se svěřenými dětmi. Pracovník zjišťuje aktuální i dlouhodobé potřeby dítěte a společně s pěstouny hledá způsob, jak nejlépe je naplnit tak, aby byly prospěšné pro jeho rozvoj a vývoj (Šance Dětem [online]). Klíčový pracovník by měl mít dobrý, kamarádský vztah s přijatými dětmi v rodině. Měly by mu důvěřovat, i když, nebo právě proto, že zkoumá také jejich spokojenost, to jak jsou naplňovány jeho potřeby. Dítě podporuje v jeho aktivní komunikaci s okolím, aby bez obav sdělovalo své myšlenky, dojmy, touhy, ale i nejistoty, které bývají v pěstounských rodinách u těchto dětí často překvapivé. Klíčový pracovník by měl aktivně s dítětem pracovat, naučit ho vyjadřovat jeho názor a také ho vést k tomu, aby se nebálo zapojovat do rozhodování o jeho záležitostech (Manuál klíčového pracovníka[online]).

Doprovázení je ukotveno v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně. Doprovázení pěstounské rodiny by mělo pomoci naplňovat cíl SPOD. Klíčový pracovník, který rodiny pěstounů doprovází, sleduje dvě roviny. Zajistit klientovi, kterým je pěstoun podmínky, podporu, odbornou pomoc, informace tak, aby mohl vykonávat svou roli pěstouna a o svěřené dítě dobře pečovat. Pokud vycházíme z toho, že klientem je samotné přijaté dítě, mělo by být hlavním cílem zajistit podmínky pro jeho zdravý vývoj, ochránit jeho zájmy a zajistit jeho nejlepší péči a výchovu v rodině v tomto případě té pěstounské (Oravcová a kol., 2018).

3.2 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK DŮVĚRNÍK

Důvěra je nepostradatelným elementem vztahu mezi klíčovým pracovníkem, pěstounem a dítětem. Pokud není spolupráce s pěstounskou rodinou postavena na důvěře, je práce s rodinou téměř nemožná. Na míře důvěry je závislé množství a hodnověrnost informací, které se ke klíčovému pracovníkovi dostávají a na těchto informacích se staví základy pro práci s rodinou, poskytování pomoci rodině i předávání informací jiným institucím a OSPOD. Pokud důvěra chybí, nemá práce s rodinou dobrý základ, není na čem stavět. Chybějící důvěra znamená, že se citlivé informace ke klíčovému pracovníkovi nemusí dostat, proto je vytváření důvěryhodného vztahu tak důležité (Oravcová a kol., 2018).

Velmi zajímavé výsledky přinesl výzkum, který realizovala doprovázející organizace Děti patří domů. Ukázalo se, že důležitost klíčového pracovníka, jako důvěrníka rodiny, vnímají zvláště pěstounky. Zároveň ale uvádějí, že je velmi obtížné se s pracovníkem na tuto rovinu vztahu dostat a přijmout ji (Děti patří domů, 2013). Důvody proč tomu tak je, nás zavedou do dob, kdy se odvětví klíčového pracovníka formovalo, kdy se pracovníci z doprovázejících organizací etablovali do rodin. Pěstounská péče v doprovázených rodinách již dříve probíhala, někteří pěstouni měli děti v péči již desítky let a vždy si museli poradit sami, nebo hledali pomoc u jiných pěstounů. Jiní pěstouni měli děti i v několika typech rodinné péče, byli zároveň třeba adoptivními rodiči dalších dětí, přičemž mezi nimi nedělali rozdíly. U pěstounů v příbuzenské pěstounské péči, mohlo být začlenění klíčového pracovníka do rodiny vnímáno jako narušení rodinné integrity, které mohlo vyvolat pocit ohrožení, obavy a nejistoty.

Na obdobná zjištění ve vztazích mezi klíčovými pracovníky a pěstouny upozornil výzkum zkoumající, jak fungují dohody o výkonu pěstounské péče. V doprovázejících službách pěstouni označili klíčového pracovníka jako nejvíce prospěšného pro pěstounské rodiny. Za dobré označili, že mají ve své blízkosti osobu, na kterou se mohou obrátit se svými obavami a ke které mohou mít důvěru. Klíčového pracovníka často hodnotili jako největší přínos služby. (SocioFactor, 2015).

Na základě těchto výzkumů, je vidět, že vybudování důvěry mezi pracovníkem doprovázející organizace a členy náhradní rodiny je velmi dlouhodobý a postupný proces, který se pokaždé vyvíjí jinak. Je to pozvolná procedura, která by měla mít prostor pro svůj růst. Vzájemný respekt je potřeba oboustranně budovat. Klíčový pracovník by měl mít neustále při vlastní práci s rodinou na paměti, jak křehká může být vybudovaná důvěra a tuto stránku vzájemného vztahu dále podporovat a pracovat na něm.

3.3 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK ZPROSTŘEDKOVATEL INFORMACÍ

Klíčový pracovník je ten, který je důležitým pramenem informací mezi doprovázejícím subjektem a pěstounskou rodinou. Je také zdrojem informací pro OSPOD a jiné organizace a subjekty, kteří s rodinou pracují. Pěstounské rodině přináší zprávy o novinkách týkající se oblasti pěstounské péče, o možných změnách, vycházejících z legislativy, nebo z úprav provádějící organizace, o poskytovaných službách. Rodině poskytuje přehled o možnostech čerpání služeb, zve na akce a aktivity doprovázející organizace. Upozorňuje pěstouny na jejich

povinnosti. Doprovázející organizaci podává klíčový pracovník informace o současném stavu v rodině o změnách, které se vyskytnou, o potřebách jednotlivých členů pěstounských rodin, o možnostech podpory a jejím čerpání ze strany rodiny (Trialog, 2019). Jestliže rodina řeší nějakou situaci, může klíčového pracovníka požádat o přehled možností, jak by mohla pomoci doprovázející organizace, OSPOD, nebo zda se na konkrétní situaci specializují nějaké instituce, či odborní pracovníci. Pokud je to potřeba, pomáhá klíčový pracovník vyplňovat s pěstounskou rodinou formuláře a žádosti o odbornou pomoc, odborné poradenství (psychologické, právní, atd.). Nebo poukazuje na možnosti čerpání krátkodobého hlídání, nebo respitní péče, tedy také pomáhá rodině s úředním uplatňováním nároků na pomoc (Děti patří domů, 2019).

3.4 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK JAKO ČLEN MULTIDISCIPLINÁRNÍHO TÝMU

Velmi důležitá je práce klíčového pracovníka jako člena odborného týmu, který pracuje s náhradní rodinou. Klíčový pracovník by měl být koordinátorem podpory, zprostředkovatel týmu lidí a institucí, kteří pracují s pěstounskou rodinou, nebo s jejími členy, nebo těmi, kteří jsou potřební pro fungování náhradní rodiny v její určité životní fázi. V kompetencích klíčového pracovníka je tyto lidi spojovat a předávat a přenášet informace, které jsou pro týmovou práci potřeba. Nejdůležitější součástí této práce je spolupráce s OSPOD, která by měla vycházet hlavně z výměny informací o rodině a o společném postupu práce s rodinou na výchově dítěte. Klíčový pracovník pro OSPOD vypracovává jednou za šest měsíců zprávu o průběhu pěstounské péče. V ní je popsán průběh spolupráce s rodinou, rozvoj dítěte, aktivity rodiny, služby, které rodina využívá, včetně odborné pomoci, kterou klíčový pracovník může pomoci zprostředkovat, zpráva o povinném vzdělávání pěstounů (Děti patří domů, 2019). Vzhledem k tomu, že je klíčový pracovník součástí kolektivu, kde pracují odborníci mnoha profesí, je potřeba, aby se v tomto týmu dobře orientoval. Aby věděl, kdo je součástí týmu, který s rodinou pracuje a co je jeho pracovní náplní. Musí znát svoji roli v tomto týmu a také své kompetence, které by měl umět dobře využívat. Vztah se spolupracovníky by měl být založen na vzájemné úctě a důvěře. Postupy v práci s pěstounskou rodinou by měly vycházet z potřeb jednotlivých subjektů, rozdílnosti a nejasnosti by měl klíčový pracovník zvládat si vyjasnit a při tom umět hájit potřeby pěstounské rodiny (Oravcová a kol., 2018).

Klíčový pracovník často spolupracuje s jinými organizacemi a institucemi, které jsou v kontaktu se členy pěstounské rodiny. Mnohdy se jedná o těsnou spolupráci se školou a učiteli, s odbornými pracovníky, kteří s dítětem, nebo rodinou pracují. Důvodem je, aby nedocházelo k přetěžování rodiny stejným, nebo podobným typem práce. Aby se práce odborníků nepřekrývala a nebyla spíše kontraproduktivní. Jako příklad můžeme uvést práci školního psychologa, psychologa organizace, terapeutická pomoc OSPOD, práce klinických psychologů (Trialog, 2015). I k těmto případům v praxi někdy dochází.

3.5 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK JAKO KONTROLA VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Klíčový pracovník navštěvuje pěstounskou rodinu minimálně jednou za dva měsíce. Během těchto setkávání sleduje jak je naplňována dohoda o výkonu pěstounské péče. Monitoruje povinnosti pěstounů, jak utváří svoje vztahy se svěřeným dítětem, zda je svěřené dítě kontaktováno s biologickou rodinou, příp. jak probíhá kontakt, jestli pěstouni plní vzdělávání vycházející ze zákona. Vedle toho sleduje také, jak rodina funguje, jaké řeší situace, jak jsou její členové spokojeni, jaké jsou vztahy v rodině. Pokud rodina řeší nestandardní situace, navrhuje řešení, nabízí možnosti pomoci, pracuje s rodinou, aby využila všech přístupných možností, které mohou pomoci obtížné situace vyřešit. Pokud je potřeba odborné pomoci, nebo třeba pomoc s hlídáním dětí, jako například krátkodobé hlídání či respitní péče, může pomoci s jejich zajištěním (Děti patří domů, 2019).

Kontrola pěstounských rodin k vykonání činnosti doprovázení jednoznačně patří. Tato činnost vychází ze zákona o sociálněprávní ochraně dětí. Pěstoun je o této činnosti klíčového pracovníka informován a často dochází z jeho strany k dilematům, jaké informace klíčovému pracovníkovi sdělit, které informace bude pracovník sdělovat a zda jej tyto informace neohroží. I klíčoví pracovníci řeší dilemata mezi kontrolou a podporou a jak zacházet s důvěrou pěstouna (Oravcová a kol., 2018). Z mého hlediska je zde velmi tenká hranice, na které se pěstoun i klíčový pracovník pohybují. Jakýmkoli nedorozuměním lze předejít vyjasněním si rolí a kompetencí a otevřenou komunikací.

3.6 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK JAKO ZASTÁNCE RODINY

Hlavní funkcí klíčového pracovníka je podpora pěstounské rodiny, a to jak pěstounů, tak dětí. Z toho vychází další role pracovníka, jako toho, kdo prosazuje zájmy a potřeby rodiny, kdo rodinu hájí. Klíčoví pracovníci by měli prosazovat zájmy rodiny ve směru ven k spolupracujícím subjektům, nebo prosazovat zájmy jednotlivých členů v rodině.

I když existují určitá pravidla a postupy při pomoci doprovázející organizace, na iniciativě klíčového pracovníka velmi záleží, jako i na jeho schopnostech obhájit některé finanční plnění ze strany organizace, nastavení pomoci a služeb pro náhradní rodinu. Je všeobecně známo, že schopnosti a vynalézavost klíčového pracovníka často velmi pomáhá pěstounům v konkrétních situacích, při prosazování potřeb a zájmů rodiny pěstounů v okolí rodiny, nebo u dalších subjektů uvádí Košelková (2016). Dále říká, že se klíčový pracovník stává zastáncem či obhájcem rodiny. Umí rodinu, nebo některého z jejích členů, podpořit psychicky, stát za ním v době konfliktu, či při náročných situacích. Většinou se jedná o situace, které mají spojitost s náročnou péčí o přijaté děti. Rodiny řešívají výchovné problémy dětí ve škole, problémy dětí se zařazením do kolektivu a společnosti. Často jen přítomnost klíčového pracovníka při jednáních na úřadech a institucích je velkou pomocí. Klíčový pracovník může jako doprovod stát v pozadí a poskytovat jen podporu psychickou, ale také může vystupovat aktivně a prosazovat a hájit zájmy rodiny například tak, že bude zdůvodňovat příčiny chování dítěte žijícího v pěstounské rodině. Často se ukazuje, že ani odborníci z jiných oblastí, kteří s dítětem pracují, často vůbec netuší, co péče o dítě v náhradní péči obnáší. Někdy odmítají uznat jinakost dětí a přizpůsobit jejich situaci svou práci. V těchto případech je práce klíčového pracovníka velkým přínosem.

Klíčový pracovník by podle standardů a zásad vycházejících ze sociální práce měl pracovat komplexně s celou rodinou a její součástí jsou i biologické děti pěstounů. Vlastní děti pěstounů zažívají také nestandardní situace, které děti v jiných rodinách nezažívají. A řeší takové věci a pocity, které děti z běžných rodin nemusí řešit. Z toho pohledu by určitě potřebovaly speciální přístup a podporu od někoho, kdo těmto specifickým situacím rozumí a chápe, co zažívají. Otázkou je, do jaké míry jim klíčoví pracovníci rodiny tyto potřeby naplňují a jak s vlastními dětmi pěstounů pracují. Popis pěstounské rodiny a jejích členů je obsahem další kapitoly. Díky náhledu do její struktury si můžeme uvědomit, nakolik se pěstounská péče rodičů dotýká jejich biologických dětí a mohla by ovlivňovat jejich budoucí vývoj.

4. PĚSTOUNSKÁ RODINA PRO DLOUHODOBOU PÉČI

Pěstounská rodina je skupina lidí, ve které dospělé osoby vychovávají jedince, kteří nejsou jejich biologickými dětmi. Pěstounská péče je náhradní rodinnou péčí, tedy rodinnou výchovou a měla by plnit stejné poslání, jako rodiny vlastní, v nichž probíhá vývoj i výchova dětí spontánně a přirozeně. Bubleová a Benešová (2001, s. 4) dále definují: „náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině“.

Definice pěstounské rodiny by měla vycházet z faktu, že jde o stabilní funkční rodinu, která je schopná vychovávat přijaté děti. Tedy by se mělo jednat o rodinu, kde je především otevřená přímá komunikace mezi členy rodiny, kteří na sebe vzájemně berou ohled a respektují se.

Pěstounská rodina by měla být natolik stabilní, aby dokázala ustát bez velkých výkyvů početné změny, ke kterým s příchodem dítěte zvenčí do rodiny přichází. Rodina si utváří nová pravidla pro spolužití, vznikají nové vztahy. Změny nastávají také ve fungování domácnosti, v trávení volného času a mění se i finanční situace rodiny (Gabriel, Novák, 2008).

Složení pěstounských rodin je různorodé. Není neobvyklé, že v jedné domácnosti spolu žijí děti několika etnik nebo více sourozeneckých skupin. Často v rodinách žijí přijaté děti vedle biologických dětí náhradních rodičů (Ondráček a kol., 2011). Různorodá etnicita bývá okolím rodiny přijímána s nedůvěrou a rodina se stává multikulturním celkem, který bývá terčem různých poznámek a nepodložených soudů. S přibývajícím časem se sledování rodiny okolím sníží a zájem ustane (Gabriel, Novák, 2008).

V rodině neustále dochází ke změnám, které jednak vychází ze zrání a dospívání dětí a naplňování jejich potřeb. Také vznikají nové vazby, citová pouta mezi novými sourozenci i náhradními rodiči. Pro zdravý vývoj dětí přijatých i vlastních má citové naplnění ze strany pěstounů velký význam (Sobotková, Očenášková, 2013). Období sbližování se, zvykání si, přijetí a zvládnutí reality je náročné a často dlouhodobé. Rodinné prostředí, kde děti vyrůstají, je ovlivňuje a vychovává a je rozhodujícím faktorem v jejich vývoji (Gabriel, Novák, 2008).

Pěstounská rodina by měla být pro děti hlavně bezpečným zázemím s vymezením jasných a přehledných pravidel. Vychovatelé dítěte by měli vystupovat jednotně při prosazování společného cíle a při řešení běžných i nestandardních situací, píše Matoušek (1997) a dále uvádí, že ve funkční a tedy i pěstounské rodině by měl mít každý její člen možnost vyjádřit svůj

názor. Minulost i přítomnost by měla být otevřeně podána tak, aby byla pro rodinu nezraňující a zpracovatelná podle jejich hodnot (Matoušek, 1997).

Literatura nespécifikuje, jak by měly přesně vazby mezi dětmi fungovat, když se v rodině nachází biologické děti pěstounů, a jak a zda jsou rozdílné citové vztahy pěstounů, a co je považováno za normální. Je prokázáno, že na nastavení rodiny hodně záleží, jak jednotlivé situace dítě zpracovává. Také důležitou roli hraje stáří dětí, které v rodině žijí, délka jejich pobytu v pěstounské rodině, zda mají kontakt se svou primární rodinou a také jaký dopad mají tyto neustálé změny na rozvoj a vývoj vlastních dětí pěstounů.

4.1 DLOUHODOBÍ PĚSTOUNI

Pěstoun je člověk, který vychovává dítě, o které z nějakých důvodů nemohou pečovat vlastní rodiče. Dává dětem možnost prožít své dětství a dospívání, nebo jeho část v rodinném prostředí (Ptáček, 2016, s. 47). Poskytuje dětem domov, řádnou výchovu, ale také citové naplnění. Někteří pěstouni jsou pro přijaté děti rodiči se vším všudy, jen nemají biologické vazby. Pěstouni vychovávají většinou citově deprivované a hendikepované děti, které již mají z předchozích prostředí a vztahů nějaké zkušenosti, které jim mohou bránit ve zdravém vývoji a rozvoji. Stává se tedy velmi často i dovedným terapeutem a ošetřovatelem. (Ondráček a kol., 2011). Pěstounem se může stát jednatel, manželé nebo partneři, kteří splňují podmínky dané zákonem, jako jsou trestní bezúhonnost, vhodné bytové podmínky, dobrý zdravotní a psychický stav a jiné. Pěstoun by měl být připraven přijmout dítě s respektem k jeho vlastnostem, zájmům, kultuře i jeho etnické identitě (Dvořáčková, 2015).

Důvody, které vedou náhradní rodiče k přijímání dětí do jejich péče, jsou různé. Bývá to bezdětnost, altruistické motivy, pomoci potřebnému dítěti, naplnění psychických potřeb, potřebu užitečnosti, a někdy i motivy duchovní (Sobotková, Otčenášková, 2013).

4.2 DĚTI PŘIJÍMANÉ DO PĚSTOUNSKÝCH RODIN

Do dlouhodobé pěstounské péče, jsou umísťovány většinou sociálně osiřelé děti, jejichž rodiče o ně nepečují a jejich návrat do primární rodiny se jeví jako nemožný. Mnohé děti prošly vícerymi typy péče, mají různé zdravotní těžkosti, psychomotorické problémy, jsou sociálně zaostalé. Jde většinou o děti předškolního a školního věku, sourozenecké skupiny (Bubleová, 2014). Přijímané děti již mají svou minulost, životní zkušenosti a zážitky. Čím je dítě starší, tím

větší jsou jejich zážitky. Základní psychické potřeby těchto dětí nebyly většinou dostatečně uspokojovány a je velmi pravděpodobné, že neměly možnosti navázat podstatné citové vazby. Často nemají představu, jak by měla rodina fungovat, co je to domov. Tyto děti nedávají najevo své pocity a neumí požádat o pomoc, chybí jim základní komunikační dovednosti. Nemají představy o své budoucnosti a často nechápou své okolí, vývojově zaostávají za svými vrstevníky. Jejich psychomotorický vývoj je nerovnoměrný. Tyto poruchy emocionální vazby a zeslabené identity označujeme jako psychickou deprivaci (Bubleová, 2007).

4.3 BIOLOGICKÉ DĚTI NÁHRADNÍCH RODIČŮ

Vlastní děti pěstounů mají v rodině legislativně neotřesitelné místo, jsou s pěstouny spojeni geneticky. Jejich vývoj a rozvoj je většinou rovnoměrný a se svými rodiči mají vyvážený vztah, žijí s nimi od svého narození (Gabriel, Novák, 2008). Denuwealere (2007) ve svém výzkumu uvádí, že před příchodem pěstounských dětí do rodiny jsou to biologické děti ke kterým se plně upírá zájem jejich rodičů. Doma mají svůj prostor, komunikace s rodiči je nastavena, má daná pravidla, která se utvářela od jejich narození. Zrovna tak, jak se utvářela pravidla v jejich rodině. Domov je pro ně bezpečné místo. Velký vliv na jejich rozvoj a utváření názorů má okolí, ve kterém se pohybují, největší rodiče. Uvědomují si důležitost domácích pravidel, do konfliktních situací s rodiči se dostávají méně často než přijaté děti. V závislosti na věku, intelektu a informovanosti dítěte se vědomost dětí o přijetí nového dítěte a následků pro ně liší. Denuwealere (2007), ve výzkumu u biologických dětí pěstounů ve věku od 10 do 12 let uvádí, že rozhodnutí rodičů stát se pěstouny pro ně znamená pouze přijetí nového člena, popřípadě zvýšenou potřebu pomoci rodičům i novým sourozencům. Velikost změn a jejich dopad na jejich život si neuvědomují, nebo jim nepřikládají význam. I když jsou někteří připravováni na velké změny při rozhovorech se sociálními pracovníky před příchodem nových dětí, nedovedou si tyto změny ani představit.

Své místo v rodině považují za stabilní. Předpokládají, že po příchodu dětí do jejich rodiny se na jejich postavení v rodině a vztahu s rodiči nic nezmění, budou stále nedílnou součástí života svých rodičů a jejich pocity, potřeby budou pro ně stále důležité a budou ze strany rodičů naplňovány tak, jako doposud. (Denuwealere, 2007). Na utváření jejich vztahu s přijatými dětmi mají velký vliv situace, kterým jsou vystaveny a také to, jak a zda jsou na ně připraveny. Velký vliv na ně mají i reakce okolí na informace o jejich rodině a přijatých dětech, které se

k nim dostávají (Gabriel, Novák, 2008). Děti, které do rodiny přicházejí, vytvářejí nestandardní situace a to, jak jsou tyto situace řešeny a jak je pěstouni zvládají, jak komunikují s okolím a s dětmi v rodině, to vše má vliv na jejich další vývoj (Matějček, 2008). V době příchodu nového dítěte do rodiny, v době nastavování nových pravidel a konfliktů s přijatým dítětem je na vlastní dítě pěstounů vytvářen obrovský tlak. Pěstouni naopak vnímají vlastní děti jako velký zdroj pomoci a podpory jejich snah, spoléhají na ně a důvěřují jim (Denuwealere, 2007). Z výzkumu vyplývá, že si pěstouni často neuvědomují, jak velký stres je pro jejich vlastní děti nastavení soužití s novými sourozenci.

4.4 POTŘEBY DĚTÍ V RODINĚ

Pěstouni jsou před příchodem dětí připravováni na to, že novým dětem musí od počátku při příchodu do jejich rodiny věnovat maximální pozornost a péči. S přihlédnutím k výzkumu Denuwealere (2007) se můžeme domnívat, že to má často za následek, že přehlídí nebo bagatelizují potřeby vlastních dětí, které ve srovnání s přijatými dětmi nemají tak viditelné reakce a potřeby.

Pěstouni vědí, že jejich biologické děti měly lepší podmínky při startu do života než přijímané děti a předpokládají, že i období příchodu nových dětí zvládnou také dobře. Vlastní děti pěstounů však i po příchodu dětí do jejich rodiny potřebují mít pocit, že jsou stále nedílnou součástí života svých rodičů a jejich pocity, potřeby jsou neméně důležité (Gabriel, Novák, 2008). Reakcí vlastních dětí pěstounů na tyto situace bývá žárlivost a soupeření s přijatými dětmi. Snaží se okolí dokázat, že jsou těmi lepšími dětmi, lepšími sourozenci. Nebo se snaží jakýmkoliv způsobem si pozornost rodičů vynutit. Často pomůže všímavost a dobré sladění mezi vychovateli, dělení péče a času vychovatelů mezi děti přijaté a vlastní. Jeden se přijatým dětem věnuje v menší míře, a věnuje se dětem vlastním. Jeli si dítě jisté láskou svých rodičů, projevuje o své sourozence zájem a rádo při jeho péči pomáhá, uvádí Denuwealere (2007).

Žárlivost a láska se v rodině běžně vyskytují, utváří vztahy v rodině. Nejdůležitějším výchovným prvkem je reakce vychovatelů a jejich porozumění situacím. To, jak vychovatelé reagují a řeší situace v rodině, utváří nejen budoucí vztahy a vazby v rodině, ale také třeba vlastnosti dětí. Jen velmi ojediněle se v pěstounských rodinách vyskytuje otevřené nepřátelství (Gabriel, Novák, 2008). V tomto světle by bylo dobré, si uvědomit jak velkým zatížením vlastní děti pěstounů procházejí, a jaké důsledky nesprávné vyhodnocení situace může mít pro

budoucí vývoj dítěte a jestli jim okolí věnuje dostatek pozornosti a dokáže vyhodnotit moment, kdy už je potřeba zásahu, či odborné pomoci. Všechny tyto otázky jsou také součástí výzkumných otázek, které jsem zpracovávala v dalších kapitolách v kvalitativním šetření, kterým bych chtěla zjistit, zda podpora, která je věnována pěstounské rodině, je dostačující i pro jejich biologické děti.

5. KVALITATIVNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Původně byl kvalitativní výzkum jen doplňkem konvenčních kvantitativních výzkumných šetření a někteří metodologové se k němu staví tak dodnes. V moderním výzkumu má však tato výzkumná strategie své místo jako věda postavená na přírodovědných základech (Hendl, 2005. s. 49-55)

Za kvalitativní výzkum pokládají Glaser a Corbinová takový, který nepoužívá ve zkoumání statistické metody, nebo jiné techniky kvantifikace. Kvalitativní výzkum označuje široké spektrum rozdílných přístupů, které se mohou v průběhu výzkumu doplňovat, nebo přizpůsobovat. Tento výzkumu můžeme označit za pružný.

Kvalitativní výzkum se provádí při delším kontaktu s respondenty pomocí technik kvalitativního dotazování (Hendl, 2005. s. 168 – 172).

Kvalitativní výzkum odpovídá nejlépe mým požadavkům na získávání potřebných údajů v souvislosti se zaměřením a cílem této diplomové práce právě proto, že mohu díky vlastnímu dotazování u klíčových pracovníků ověřit, jak práce s pěstounskou rodinou probíhá a jakým způsobem jsou do ní zapojovány biologické děti pěstounů.

5.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

V rámci zpracovávání tématu diplomové práce Sociální služby a způsoby sociální práce s dlouhodobými pěstounskými rodinami a jejich vlastními dětmi, bylo realizováno kvalitativní výzkumné šetření, jehož cílem bylo zjistit, nakolik jsou vlastní děti náhradních rodičů zahrnuty do sociální práce s rodinou.

Cílem tohoto výzkumného šetření je náhled na to, jak v praxi funguje práce s rodinou hlavně v rámci organizací a subjektů se kterými náhradní rodiny mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče, to znamená s těmi, kteří s rodinou pracují nejčastěji a nejintenzivněji.

Účelem bylo popsat práci klíčových pracovníků rodiny s ohledem na práci s biologickými dětmi pěstounů. Tito pracovníci mají, nebo by měli mít s rodinou navázané specifické vztahy díky pravidelným kontaktům. Rodiny znají nejlépe, jsou těmi prvními, kteří monitorují potřeby náhradní rodiny a jejích členů. Klíčový pracovníci provázejí rodinu nestandardními situacemi a

pomáhají při navázání kontaktů s odborníky, spolupracují se sociálními pracovníky, terapeuti, psychology. Mým cílem je popsat, jak při své práci s rodinou pracují s biologickými dětmi pěstounů, zda a jak je do sociální práce s rodinou zapojují.

Abych mohla ukázat, jak sociální práce v pěstounských rodinách probíhá, vybrala jsem jednotlivá témata, na kterých chci prezentovat práci klíčových pracovníků v pěstounských rodinách se zřetelem na vlastní děti pěstounů. K výzkumnému šetření jsem zvolila tato témata:

- ✓ Sociální práce s náhradní rodinou s ohledem na vlastní děti v rodině před příchodem dítěte
- ✓ Práce s rodinou v době příchodu nového dítěte/děti do rodiny (těsně po příchodu)
- ✓ Práce s rodinou při běžném režimu v náhradní rodině
- ✓ Když v rodině nastanou situace, které je potřeba řešit (vyžadují odbornou pomoc - pomoc odborníka)
- ✓ Proces odcházení přijatého dítěte z náhradní rodiny
- ✓ Dlouhodobá hlediska pro děti v pěstounské rodině
- ✓ Sociální práce s vlastními dětmi pěstounů
- ✓ Potřeby (limity) v sociální práci s vlastníma dětma pěstounů

5.2 METODOLOGIE VÝZKUMU

Při zpracování praktické části byl využit kvalitativní výzkum, který se soustředí na náhled jedinců, kteří mají co dočinění se zkoumaným tématem, využívá jejich zkušenosti a kontaktu se zkoumanou skupinou. Tento způsob práce nelze označit jedním obecně respektovaným postupem. Jde o odlišné postupy ve výzkumu, které mají toto široké označení (Hendl, 2005. s. 49-55).

Zde užívaný kvalitativní výzkum je explorativní a probíhá v přirozených podmínkách sociálního prostředí. Výzkumné plány jsou pružné, i když vychází z určitého návrhu. Jsou však přizpůsobeny okolnostem, ke kterým dochází a podle nich se rozvíjí a mění (Hendl, 2005. s. 63). Je dána přednost nestrukturovaným a otevřeným výzkumným plánům. Rozbor vychází z dost obsáhlých počtů informací o malém množství jedinců. Cílem kvalitativního výzkumu není tedy testování hypotéz, ale ukázka toho, jak se lidé chovají, zachycení jednání jednotlivců a utváření kompaktního pohledu na určitý děj (Hendl, 2005. s. 52).

Druh výzkumné úlohy predeterminuje jakých výzkumných a statistických metod bude použito. Popisný výzkumný problém zjišťuje a líčí situace, stavy, nebo výskyt nějakého fenoménu. Pokládá si otázku, jak se lidé chovají v nějaké situaci, jak se cítí a jak to ovlivňuje kvalitu života jednotlivce (Šebera, 2012).

Tento způsob výzkumu jsem si vybrala proto, abych získala informace o tom, jak klíčoví pracovníci s rodinami ve skutečnosti pracují, o jaké zásady a metody práce se opírají a jaký je důvod, proč svou práci dělají právě takto. Zda existují nějaké závažné okolnosti, které jim brání v tom, aby pracovali jinak.

5.3 ZPŮSOB ZÍSKÁVÁNÍ VÝZKUMNÝCH DAT

Údaje získané kvalitativními technikami vystihují životní děje a jejich poměry. Jejich sbírání vychází nejen z toho, jaké údaje hledáme, ale také z toho od koho a za jakých okolností je budeme získávat. Výběr metody vychází nejen z výzkumného problému, ale z možností a zkušeností toho, kdo je získává. Základními metodami jsou rozhovory a dotazování vycházející z pozorování.

Nejvíce údajů lze získat právě dotazováním, které obsahuje různé způsoby a druhy rozhovorů a ty se dají využít i společně s různými technikami výzkumu (Hendl, 2005. s. 190-197). Klíčoví pracovníci, kteří pracují s pěstounskou rodinou, by měli nejlépe rozumět důvodům jednání jednotlivých členů rodiny, zároveň by měli přinášet odpovědi na otázky, jaké jsou způsoby sociální práce s rodinou i pohled na to, jak probíhá jejich samotná práce s biologickými dětmi pěstounů.

5.4 KVALITATIVNÍ ROZHOVOR

Pro kvalitativní design výzkumu charakteristické získávání dat dotazováním a přepis z těchto rozhovorů a osobní komentáře. Ke sbírání údajů patří kladení otázek a získávání odpovědí, naslouchání vyprávění. Dotazování probíhá vedením rozhovorů, které mohou být nestrukturované nebo polostrukturované. Lze použít strukturované rozhovory, dotazníky, testy, škálování. Tyto metody se mohou různě kombinovat, nebo doplňovat jinými metodami. Podstatné je získat odpověď od respondenta, která je jeho náhledem na danou situaci.

Rozhovor probíhá mezi dvěma osobami a vede jej jen jedna osoba. Podstatné je, jak se otázky pokládají. Měly by být jasné, citlivé, neutrální a otevřené. Pokud je otázka dobře položena, může tázanému dát možnost volně odpovědět vlastními slovy bez pocitu vnucování odpovědi. Musí jít o vyjádřený vlastní názor na tázanou věc, vlastní pocit. Tazatel by měl mít určitou disciplínu a nepředkládat předem formulované odpovědi jako u strukturovaného rozhovoru (Hendl, 2005. s. 63). Pro tyto vlastnosti kvalitativního rozhovoru jsem přesvědčená, že je to právě tento způsob práce, který nejlépe odpovídá mému záměru najít odpovědi na otázky, jak klíčoví pracovníci v terénu s pěstounskou rodinou a vlastními dětmi pěstounů pracují.

5.4.1 POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Uprostřed mezi dvěma krajními možnostmi, mezi strukturovanými a nestrukturovanými rozhovory se nachází polostrukturované rozhovory. Jsou to rozhovory částečně řízené pomocí návodu. Tento způsob má předem danou kolekci témat a volně přidružených otázek. Lze měnit také jejich pořadí, volit jiná slova a formulace. Také lze dovysvětlit, co je potřeba. Některé otázky mohou být dokonce i vynechány; jiné zase přidány. Polostrukturované rozhovory jsou pružnější, tvarovatelnější a volnější než strukturované, zároveň však jsou uspořádanější a soustavnější než nestrukturované rozhovory (Wildemuth, Zhang, 2009)

Při použití techniky polostrukturovaného kvalitativního rozhovoru, je nutné vytvořit instrukce k rozhovoru, vést rozhovor, zapisovat údaje a nakonec je zpracovat. Své otázky pro rozhovory jsem se připravila tak, aby odpovídaly jednotlivým tématům a klíčoví pracovníci měli prostor vysvětlit, jak jejich práce probíhá, jak v jednotlivých situacích postupují a pomohli mně porozumět tomu, jaký je postup práce s biologickými dětmi pěstounů a proč je tomu právě tak.

5.4.2 VYTVÁŘENÍ NÁVODU K ROZHOVORU

Než začneme vytvářet návod, je důležité stanovit podstatu a cíle studie a rozvrhnout hlavní témata. Návod je vlastně seznam okruhů a otázek. Záleží pouze na tazajícím, nakolik se rozhodne zachovávat návod a jak moc se odchýlí, jak se bude doptávat respondenta na nejasnosti v odpovědích. Pořadí i formulace otázek se mohou měnit například na základě odpovědí. Většinou se určí pořadí hlavních okruhů, ke každému se napíše otázka, které musí být

zodpovězeny. Hotový návod s otázkami by měl být vhodný pro vybrané respondenty a měl by odpovídat jejich nastavení (Wildemuth, Zhang, 2009)

Rozhovor

Podkladem rozhovoru podle návodu je komplex otázek, nebo témat, která jsou motivem k rozhovoru. I když zůstává přesné zaměření, otázky a jejich pořadí lze měnit. Důležité je aby mohl respondent badateli říci o svých osobních zkušenostech (Hendl, 2005)

Nejsou dána pravidla pro správné pořadí otázek, je potřeba však dbát na to, aby otázky byly pochopitelné a jasné. Také se nesmí klást více otázek najednou. Jestliže je veden rozhovor správně, jak tazatel, tak respondent se cítí při rozhovoru dobře, jako dva rovnocenní partneři. Tazatel by měl tázanému vždy poskytnout informace týkající se účelu otázky a podněcovat respondenta ke sdělování dalších podrobností (Hendl, 2005. s. 63).

Pod tématy, která chci prozkoumat, jsem si zařadila jednotlivé otázky, které jsem otevřela, aby se respondenti mohli vyjadřovat svými slovy. V tomto případě na otázky odpovídají klíčoví pracovníci náhradních rodin dlouhodobých pěstounů, kteří mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. Rozhovor se snažím vést jako explorativní výzkumnou metodu tak, aby vycházela z běžné řečové komunikace, při které povzbuzujeme respondenta, aby si vzpomněl na své zážitky a zkušenosti s probíraným tématem.

Pro vyhodnocení posbíraných informací jsem využila zápis rozhovorů. Ty části, které se rozhovoru netýkaly, jsem vynechala (Hendl, 2005). Při přepisování rozhovorů neuvádím ani jména ani bližší demografické údaje respondentů.

K vyhodnocení jsem aplikovala rozbor údajů, při kterém jsem vyhledávala odpovědi na jednotlivé témata.

Podrobný průběh rozhovorů

Rozhovor probíhal tímto způsobem:

1. Představila jsem se a odprezentovala jsem školu a obor, který studuji. Dále jsem představila téma své diplomové práce a důvod proč jsem si jej vybrala.

2. Respondentům jsem vysvětlila, co je cílem mého výzkumu a které jejich zkušenosti z praxe mě zajímají, jak dlouho bude přibližně hovor trvat. Jak budou data zaznamenávána (pomocí písemných poznámek).
3. Hovořili jsme také o tom, jak budou zaznamenána osobní data respondentů, či údaje vedoucí k jejich možné identifikaci, jak s nimi bude naloženo a případně kdo jiný bude mít přístup k sesbíraným informacím, co a jak může být případně zveřejněno.
4. Zpočátku jsem pomocí otázek představila respondenta a začala klást otázky k jednotlivým tématům.

6. OKRUHY OTÁZEK

Osobní a obecné údaje

Zde jsou otázky, které se týkají pohlaví, věku, vzdělání respondentů. Dále k pracovním zkušenostem respondenta, jeho odbornosti. Tato část slouží k představení respondenta a jeho zařazení.

Sociální práce s náhradní rodinou s ohledem na vlastní děti v rodině před příchodem dítěte

Okruh otázek, který je zaměřený na práci vycházející z pravidel organizace, která má uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s pěstouny. Mapuje práci klíčových pracovníků s rodinou před příchodem dětí do rodiny. Popisuje způsob práce, její obsah, s kým se pracuje.

Popisuje očekávání jednotlivých členů rodiny před příchodem nových dětí do rodiny, jejich informovanost a způsob přípravy na novou situaci v rodině.

V době příchodu nového dítěte/děti do rodiny (těsně po příchodu)

Toto téma popisuje čas a průběh práce s rodinou dlouhodobých pěstounů těsně po příchodu přijatých dětí k pěstounům. S kým a jak se probírá chování biologických dětí, existenci institucí a metodiky pro práci s rodinou. Jaké informace se dostávají k vlastním dětem pěstounů.

Při běžném režimu v náhradní rodině

Zde se popisuje četnost kontaktů pracovníka s pěstounskou rodinou, místa kde probíhají. Jak probíhá typická návštěva a za přítomnosti koho. Jaká témata se v rodině řeší. Kolik času se této práci věnuje. Popisuje se zde práce nejen s pěstouny, ale i prožívání a chování jejich vlastních dětí, kdo s nimi pracuje a jakým způsobem tato práce probíhá.

Když v rodině nastanou situace, které je potřeba řešit (vyžadují odbornou pomoc-pomoc odborníka)

Jak se monitorují psychické potřeby členů rodiny a jaký je postup při zjištěných problémech.

Jak se vybírají odborníci a služby pro práci s rodinou. Zda záleží na možnostech organizace, nebo je to dáno nějakým nařízením. Z jakých zdrojů je pomoc rodinám financována.

Jak do toho zapadají vlastní děti pěstounů a jejich problémy, kdo je řeší a jakým způsobem.

Metodická doporučení k této práci.

Proces odcházení přijatého dítěte z náhradní rodiny

Odcházení dětí z pěstounských rodin a role klíčových pracovníků v tomto případě. Práce s rodinou pěstounů a s vlastními dětmi pěstounů. Jaké jsou důvody odchodu dětí z péče pěstounů a kam děti odcházejí.

Dlouhodobá hlediska pro děti v pěst rodině

Vliv přijatých dětí na rodinu pěstounů a jejich vlastní děti, vývoj jakým vlastní dítě prochází v průběhu celého trvání pěstounské péče od počátku přijetí dětí..) Vliv vlastních dětí na děti přijaté a vliv přijatých dětí na vlastní děti.

Sociální práce s vlastními dětmi pěstounů

Jak často probíhá kontakt s vlastními dětmi pěstounů, kdo a jak s nimi pracuje.

Jaké jsou časové a finanční dotace na práci s pěstouny a přijatými dětmi. Kde pracovník bere čas na práci s biologickými dětmi pěstounů, z jakých finančních zdrojů je pokryta jeho práce.

Jaké jsou to materiály, podle kterých se pracuje s dětmi pěstounů

Potřeby (limity) v sociální práci s vlastními dětmi pěstounů

Jak se respondentům konkrétně pracuje v profesi klíčového pracovníka a jak vnímají práci s vlastními dětmi pěstounů. Mají ve standardech nebo metodice organizace zmíněny vlastní děti pěstounů? (Kde konkrétně, pokud možno ofotit místo, ukázat a převyprávět? Jak k tomu došlo? Na základě čeho jsou v těchto dokumentech)

Po odpovědích na konkrétní otázky, pokud v jejím obsahu není popsáno nic, co by se týkalo vlastních dětí pěstounů, je potřeba na konci bloku vždy položit otázku:

Pokud jsou v rodině vlastní děti pěstounů, je to jinak? Nebo: Jak konkrétně to řešíte s vlastními dětmi pěstounů? Řešíte s pěstouny i jejich vlastní děti? Jak situaci v náhradní rodině zvládají, jejich prožitky, chování, vztah k přijatým dětem. To jak reagují na chování okolí, jestli ví jak se svým dítětem o různých věcech týkajících se pěstounské péče mluvit, jak před ním jednat?

7. PROVEDENÍ VÝZKUMU

Výzkumné šetření bylo realizováno v průběhu května až listopadu roku 2019. Polostrukturované rozhovory jsem uskutečnila osobně s respondenty. Po získaném předběžném souhlasu respondentů jsem si odpovědi během rozhovoru zapisovala. Zaznamenávala jsem si také údaje a informace, které jsem získala při rozhovorech, které mě zaujaly a souvisely s výzkumem.

Před rozhovorem jsem si připravila seznam otázek, které jsem chtěla respondentům pokládat. Snažila jsem se držet původní osnovy, někdy jsem položila otázky doplňující jednotlivé odpovědi. Některé otázky jsem vynechala, když respondent na ně odpověděl již v předešlých odpovědích. To, jaké otázky a odpovědi nakonec zazněly, záleželo na zkušenostech jednotlivých respondentů, jejich chuti vypovídat a případně ochotě sdělit něco, na co nebyli tázáni. Samotné rozhovory netrvaly však déle než hodinu.

7.1 ETIKA VÝZKUMU

Na začátku rozhovoru jsem seznámila respondenty s jeho účelem, i tím, jak by měl probíhat. Také jsem je informovala, že všechny poskytnuté informace jsou anonymní. Všichni dostali kontakt pro eventuální následné dotazy. Také jsem je seznámila, že mohou využít právo neodpovídat na kteroukoli otázku, nebudou-li chtít.

Abych chránila anonymitu respondentů, neuvádím žádná jména. Respondenti jsou označováni písmeny. Tak jsou označeni i v prepisech rozhovorů v přílohách. Na tento způsob prezentace svých údajů byli respondenti připraveni a souhlasili s ním. Respondenti souhlasili také s účastí na výzkumu.

V průběhu rozhovorů jsem se snažila respondentům přiblížit a rozhovor přizpůsobit jejich míře sdílení a vyjadřování.

Rozhovory probíhaly jednak na pracovišti respondentů, nebo na ubytovacích zařízeních po konferencích na témata o PP, v absolutním soukromí bez přítomnosti dalších osob. Většina rozhovorů trvala asi hodinu a půl.

7.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ

Zatímco v kvantitativním výzkumu je výzkumný vzorek vybírán náhodně, aby byl průřezem populace, v kvalitativním výzkumu je výběr záměrný. Respondenti by měli znát prostředí, ve kterém výzkum probíhá, aby mohli fundovaně odpovídat na otázky týkající se výzkumného problému (Švaříček, Šedřová, 2007). To jsou v tomto výzkumu klíčoví pracovníci, kteří pracují s pěstounskými rodinami a jsou s nimi v úzkém osobním kontaktu. Jsou zaměstnanci organizací, které mají s pěstouny uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. S rodinou nejen intenzivně pracují a doprovázejí ji, ale také jsou součástí kontrolního mechanismu.

Při výběru respondentů jsem dbala na to, aby byli vybráni napůl muži napůl ženy a jejich zkušenosti z praxe s prací s pěstouny byla dostatečně velká, většina respondentů nejsou jen klíčovými pracovníky náhradních rodin, ale mají i jiné zkušenosti s prací s náhradními rodinami. Také jsem vybírala respondenty napříč Českou republikou, aby byli zastoupeny jednotlivé kraje ČR. Mám tedy osm respondentů, čtyři muže a čtyři ženy. Jsou zastoupeny tyto kraje: Jihomoravský, Vysočina, Olomoucký, Ústecký, Moravsko-slezský, Zlínský, Středočeský, Jihočeský.

8. ANALÝZA DAT

Následující část se zabývá analýzou a interpretací dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů.

Kapitola bude dělena na jednotlivá témata. Témata v mém kvalitativním výzkumu vznikla analýzou proběhlých rozhovorů. Při jejich pročitání jsem vyhledala opakující se motivy a na těch postavila jednotlivá témata.

8.1 ABSENCE PRÁCE KLÍČOVÝCH PRACOVNÍKŮ S BUDOUCÍMI PĚSTOUNY

Z šetření vyplývá, že většina organizací, ve kterých jsou moji respondenti zaměstnání, **nepracuje s budoucí pěstounskou rodinou**. Nejen že to není jejich hlavní náplní práce, ale také nemají často ani možnost se s budoucí pěstounskou rodinou setkat, natož aby s ní mohli pracovat. Respondent 1 například uvádí: „*Pokud jsou to prvořadatelé, budoucí pěstouni, tak se k nim nedostaneme*“. Respondent 7 podobně uvádí: „*Nepracujeme, ani nedocházíme s rodinami před přijetím dítěte do styku. Teprve až v době jednání o sepsání dohody se s rodinou setkáme*“. Téměř totožně odpovídá na otázku respondent 4. Respondent: „*Jinak nemáme šanci se k rodině dostat dřív, než jednáme o smlouvě o doprovodu*“.

Z odpovědí tedy vyplývá, že doprovázející organizace se s rodinami, které s pěstounskou péčí teprve začínají, nesetkávají. Je to z toho důvodu, že o nich ani neví. Většina klíčových pracovníků nepracuje s dětmi pěstounů před příchodem nových dětí do rodiny. K rodinám před uzavřením dohody o výkonu pěstounské péče nemají přístup, neznají je. S rodinou začínají pracovat až po příchodu nových dětí a po uzavření dohody o výkonu pěstounské péče mezi pěstouny a doprovázející organizací. Pracovníci doprovázející organizace tedy přichází do života pěstounů až poté, co do jejich rodiny přijde nové dítě.

8.2 ZAMĚŘENÍ NA PŘICHÁZEJÍCÍ DÍTĚ, MINIMÁLNÍ POZORNOST BIOLOGICKÝM DĚTEM

V případě, že **pěstouni již v péči nějaké přijaté dítě mají**, mají tedy uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s nějakou doprovázející organizací, nastává trochu jiná situace. Respondent 1 říká: „*V případě, že máme rodiny již v péči a přijímají další dítě, tak s nimi o tom*

mluvíme a zodpovídáme jejich otázky. Nejvíce mluvíme s pěstouny a s dětmi jenom okrajově“. Respondent 4 říká, že klíčový pracovník s rodinou pracuje i před příchodem dítěte pokud od přechodných pěstounů, kteří mají podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče právě s jejich organizací, přechází dítě k dlouhodobým pěstounům.

Přechod dítěte od přechodných pěstounů do dlouhodobé péče, bývá detailně naplánováno a často trvá i několik týdnů. Tady je prostor pro setkávání s budoucími pěstouny. **Sociální práce se ale nejvíc zaměřuje na přecházející dítě, aby se zmírnil dopad na něj.** Jako jednu se situací, kdy dochází ke kontaktu s budoucí pěstounskou rodinou, respondent 1 uvádí dobu, kdy rodina se už o dítě stará, ale není dořešena technická stránka péče. *„Ale může se jednat i o pěstouny dlouhodobé, kdy se čeká na soudní rozhodnutí, nebo nabytí právní moci a pěstoun si nás již vybral jako doprovodnou organizaci“.* Respondent 2 uvádí: *„Ale pokud už mají doma v pěstounské péči nějaké dítě a mají s naší organizací podepsanou dohodu, tak již s rodinou pracujeme a o jejich rozhodnutí většinou víme a mluvíme o tom při pravidelných návštěvách. Je to běžná práce s rodinou, doprovázení, při kterém se běžně řeší situace, se kterými se rodina setkává. Toto je vlastně naše práce, jen probíráme teď jejich nápad přijmout další dítě a co to může pro rodinu znamenat, jak by je to ovlivnilo“.* Při vlastní práci se soustředí na to, aby se rodiny zamyslely nad tím, jak do budoucna přijetí dítěte rodinu ovlivní, včetně vztahů v rodině a dětí, které již v rodině jsou a připravili se na povinnosti vyplývající s prací pěstounů.

Práce s biologickými dětmi je závislá na mnoha aspektech. Každý z pracovníků má svůj styl práce, opírá se o své zkušenosti i o požadavky subjektů, pro které pracuje. Respondent 2 uvádí: *„Většinou probírám nejprve vše důkladně s pěstouny. Někdy i s každým pěstounem zvlášť, a také se ptám dětí, co si o tom myslí, popřípadě odpovídám na jejich otázky“.* **Nevynechává ani vlastní děti pěstounů:** *„Dotýká se jich to. Výjimku dělám pouze v případech, že děti nejsou díky věku, nebo mentálnímu nastavení schopné chápat, co se bude dít“.* Respondent 5 odpovídá podobně: *„Pokud jsou děti v rodině a je k tomu vůle, a jde to trochu, nevyjímám je z našich schůzek. I když jejich přítomnost výslovně nevyžadují“.* Respondent 4 naopak uvádí, že **s vlastními dětmi pěstounů nepracuje, ale práci s dětmi také nevyklučuje,** pokud děti projeví zájem, nebo o to pěstouni požádají. Pracuje-li s biologickým dítětem, záleží tedy čistě na rozhodnutí a vůli pracovníka a také jak svůj přístup sladí s přáním pěstounů.

Zbytek respondentů však uvádí, že **s vlastními dětmi pěstounů nepracuje před příchodem nového dítěte vůbec.** Respondent 2: *„No, když tak na tím přemýšlím, vlastní děti*

nejsou přímo předmětem našeho zájmu. **Dohodu o spolupráci podepisují s pěstouny a sledují péči o přijaté děti, jen o nich píšu zprávy na OSPOD.** Pokud to přímo neovlivňuje pěstouny a přijaté děti, ani o nich zprávy nepodávám. Ale faktem je, že pokud to má rodina tak postavené a jsou jejich vlastní děti u mých návštěv tak s nimi mluvím. Pokud o to požádají pěstouni, tak i s nimi pracuji, ale záleží to moc na nich i na těch dětech. Když nechtějí, zvláště ti větší, nikdo je nemůže nutit se mnou mluvit či pracovat. Jiná situace by byla, kdyby o to takové dítě požádalo, ale to se mě ještě nestalo“.

Klíčoví pracovníci pomáhají rodině hlavně s technickými věcmi. Pomáhají sepsat žádosti, dohody. Někteří se striktně drží toho, aby získali informace do zpráv, které podávají na OSPOD, nevyhledávají další důvody k práci s rodinou. Respondent 8 říká: „Přípravu na přijetí dítěte, je-li v PPPD tak provádíme procesem předávání, pomáháme s žádostí na soud, seznámení s právy, povinnostmi vyplývajícími z dohody“.

Je vidět, že v práci s pěstounskou rodinou před příchodem dětí do rodiny jsou velké rozdíly. Zatímco někteří pracovníci pracují s celou rodinou a nevynechávají ani biologické děti pěstounů a svoji práci považují za standard, jiní pracují pouze s pěstouny. Nevadí jim přítomnost vlastních dětí pěstounů, a pokud se do práce zapojí, neodmítají je, ale také nevyhledávají a nepovažují práci s nimi za běžnou.

Jsou ale i tací, kteří s dětmi nepracují vůbec a jako důvod uvádí, že není důvod s nimi pracovat, protože to po nich nikdo nevyžaduje. Vlastní děti pěstounů nejsou součástí zájmu organizací, pro které dělají kontrolní činnost v rodině, a tudíž je ze své práce vyčleňují.

8.3 PŘÍPRAVA VLASTNÍCH DĚTÍ V REŽII RODIČŮ A SUBJEKTŮ ZAJIŠŤUJÍCÍ PŘÍPRAVY PĚSTOUNŮ

Pohled klíčových pracovníků na to jak jsou **biologické děti připravovány na příchod nového dítěte** do jejich rodiny, je dalším tématem. Jak se z pohledu respondenta 2 s vlastními dětmi pěstounů pracuje: „S nimi mluví OSPOD a ti, kdo na příchod dalšího dítěte pěstouny připravují, nebo psychologové při přípravě a posuzování. Hodně záleží na tom, zda jde o přípravu PRIDE, kde se s dětmi mluví, je to součástí přípravy, nebo jinou přípravu. Také jak který kraj a v kterém období to má nastaveno, hodně se to liší“.

OSPOD jako subjekt při přípravě dětí uvádí dále respondenti 1, 3, 6, 7. Respondent 3 a 7 dokonce ani neví, jak příprava biologických dětí probíhá. **Přípravy vlastních dětí v rodině jsou v režii organizace, která vede přípravy pěstounů na jejich budoucí povolání.** Také s dětmi

mluví před přípravami OSPOD a možnost připravit děti má i krajský úřad. Tato činnost však neprobíhá ve všech krajích stejně. Respondent 5 říká: „*Přípravu dětí dělají sociální pracovníci, kteří mají rodinu na starosti, ale někdy i lektoři příprav pro pěstouny, některé přípravy to mají v programu přímo. Já s nimi fakt moc nedělám. A jestli máte na mysli děti vlastní těch pěstounů, tak to mohou být i klíčoví pracovníci, ale také odborníci je-li to potřeba, klidně je mohu i doporučit. Především jsou to ale jejich rodiče, kteří s nimi pracují a určují, co je pro děti nejvhodnější, znají je nejlépe*“.

Prakticky všichni respondenti se shodují, že hlavním zdrojem přípravy pro své vlastní děti jsou hlavně jejich rodiče. Je pravdou, že rodiče znají své děti nejlépe. Oni by měli vědět, jak s dětmi hovořit a jak potřebné údaje dítěti sdělovat. Neexistuje však způsob, jak ověřit to, jak rodiče s dětmi o nastávajících situacích mluví a jestli jim sdělují údaje tak, jak je potřeba. Pokud už v rodině přijaté děti jsou a doprovázející organizace má s pěstouny uzavřenou dohodu, klíčoví pracovníci s tématem příchodu nového dítěte pracují. Není však zaručeno, že budou pracovat i s vlastními dětmi pěstounů. To záleží na vůli dětí samotných nebo přání pěstounů. Klíčoví pracovníci nemají v popisu činnosti práci s biologickými dětmi pěstounů. Většina standardů a pokynů k práci vychází z popisu práce s pěstouny a jejich přijatými dětmi.

8.4 OČEKÁVÁNÍ VYCHÁZEJÍCÍ Z DOSAVADNÍCH ZKUŠENOSTECH S PŘIJATÝMI DĚTMI

Očekávání biologických dětí vychází z jejich mentální zralosti, často korespondují s očekáváním jejich rodičů. Respondent 2 říká: „*Pěstouni většinou chtějí doplnit rodinu o dalšího člena a myslí si, že péči zvládnou, protože zvládli předešlé děti. Někdy to bývají sourozenci stávajících (přijatých) dětí, tak chtějí, aby sourozenci vyrůstali spolu. Děti očekávají většinou partáka na hry. U prvožadatelů jde o zvětšení rodiny, morální principy, pomoc jiným i sobě.... bývá to rozdílné*“.

Respondent 3: „*Všichni se na příchod nového člena těší. Většinou si nepřipouští nějaké obavy. Děti hodně kopírují přání rodičů i když je přizpůsobují sobě. Rodiče očekávají doplnění rodiny o dalšího člena nebo členy, o někoho o koho se budou starat. Děti chtějí sourozence, který je bude respektovat a bude jejich kamarád*“.

Respondent 1: *Hodně záleží na tom, jaké mají s tímto zkušenosti. Pěstouni, které nějaké děti už mají, jsou realističtější, za to noví žadatelé bývají hrozně naivní. U dětí je to podobné. Pokud znají nějaké přijaté děti a ví, jak se chovají a ví, že jsou s nimi i problémy, mají reálnější očekávání, než děti, které tyto děti a ani náhradní rodiny neznají.*

8.5 RODIČE JAKO HLAVNÍ ZDROJ INFORMACÍ PRO BIOLOGICKÉ DĚTI

Klíčovní pracovníci poukazovali na různé možnosti, kde mohou vlastní děti pěstounů informace získávat. Většina respondentů uvádí, že největší podíl informací dostávají biologické děti pěstounů právě od vlastních rodičů. Rodiče jsou sice hlavním zdrojem, ale ne jediným. Jaké informace děti dostávají, záleží právě na rozhodnutí jejich rodičů.

Respondent 3: „**Největší díl na informovanosti nesou rodiče dětí, ale na webech, pokud děti jsou již zdatné, se najde také mnoho informací. Pokud děti procházejí nějakou přípravou, dostávají informace i odsud a také s OSPOD při šetření v rodině. Aspoň by měly dostávat**“

Respondent 1: *Některé informace děti dostávají od svých pěstounů a rodičů, ale ti se snaží jim nastínit spíše lepší situace. Reálně s nimi hovoří pracovník OSPOD a pokud mám možnost s nimi mluvit já, tak s nimi jedním narovinu. Přidávám příklady z vlastní praxe a ze svých zkušeností. Jinak snad pracovníci, kde pěstouni dělají přípravu“.* Většina respondentů také jako **zdroj informací udává pracovníky OSPOD, nebo jiné sociální pracovníky a psychology**, kteří rodinu připravují na péči o přijaté děti.

Respondent 7: „*Děcka v dnešní době si ale dost informací dokáží najít na internetu. Důležité je mít základní informace a vědět, kde hledat zbytek. Ale myslím, že je to pořád mizerné i když se to v poslední době s informacemi pro ně dost zlepšilo. Existuje dost brožurek a knížek, jenom jim je musí někdo podsunout*“.

Respondent 2 uvádí: „*Já s dětmi pracuju pokaždé, když jsem v rodině, ale také by s nimi měli toto téma probírat pěstouni. Nakolik a jak s dětmi mluví, to už ale záleží hodně na nich. A taky s nimi mluví OSPOD a ti, kdo na příchod dalšího dítěte pěstouny připravují, nebo psychologové při přípravě a posuzování. Hodně záleží na tom, zda jde o přípravu PRIDE, kde se s dětmi mluví, je to **součástí přípravy**, nebo jinou přípravu. Také jak který kraj a v kterém období to má nastaveno, hodně se to liší*“.

Respondent 4 nastínil svou představu, jak to mělo asi být s informacemi pro biologické děti, když odpovídal: „*S biologickými dětmi se pracuje před příchodem i po příchodu pěstounských dětí. S dětmi před přijetím nového sourozence pracují psychologové, měly by mít „vlastní přípravy“, aby věděly, jaké situace mohou nastat a co se může stát. S bio dětmi by se mělo často mluvit, dbát na jejich pocity a potřeby. Mluvit s nimi o tom, co může nastat, jaký může být jejich nový sourozenec*“.

Na otázku zda je to opravdu tak, musel odpovědět: „*No mělo by to tak být, ale často není šance, aby to tak opravdu bylo. Hodně záleží na přístupu všech, kteří rodinu připravují na pěstounství, někdy to bývá dost chaotické. Jeden spoléhá na druhého, není v tom systém, v každém kraji přípravy probíhají jinak*“.

Většina respondentů uvádí jako **hlavní zdroj informací pro děti jejich rodiče**. Je faktem, že rodiče jsou nejbližší dětem a mělo by být jejich hlavním zájmem je na změnu v jejich rodině připravit.

I v období těsně po přijetí dítěte dostávají biologické děti informace nejvíce od svých rodičů. Respondent 5 upozorňuje: „Dítě od rodičů dostává informace podle toho, co vím, dost zkreslené. Bývají upravené podle toho, jak rodiče rozhodnou, že by měly vypadat. Většinou mu informace dají, až není vyhnutí. Chtějí tím chránit sebe, přijaté dítě, ale i to své vlastní. Neznám rodinu, která by svému dítěti dávala informace neupravené“. Respondent 8 říká, že dává rodičům doporučení, jak s vlastními dětmi mluvit, ale jak ho rodiče dodrží, nelze kontrolovat. Někteří respondenti (R1, R3, R6) udávají, že jsou schopni informace poskytnout, pokud o ně někdo projeví zájem.

Všichni respondenti se shodují na tom, že neexistuje žádná instituce, která je určena přímo práci s biologickými dětmi pěstounů, předávání informací, které vlastní děti pěstounů tak často hledají. Nebo ji alespoň neznají.

8.6 ČASOVÁ DOTACE PRO PRÁCI S PĚSTOUNY NEODRÁŽÍ RŮZNÁ STADIA FUNKOVÁNÍ RODINY

Na otázku časové dotace na práci těsně po příchodu dětí většina respondentů odpovídá stejně. Respondent 3: „*Tak jak je dáno ze zákona a metodikami maximálně 2 hodiny minimálně za 2 měsíce*“. Respondent 2: „*Asi vás zklamou, ale množství práce, nebo více času se práci s rodinou v tomto čase nevěnuje, tedy pokud o to nepožádají, protože něco řeší. **Není nikde napsáno, že při příchodu dítěte do rodiny by se mělo rodině věnovat více času***“. Respondent 5,6 i 7 uvádí také 2 hodiny za 2 měsíce s odkazem na metodické materiály. Respondent 1 upřesňuje: „*Metodické materiály, které poskytuje MPSV nspecifikují, že by se s rodinou po příchodu dítěte mělo pracovat jinak nebo častěji, než je zákonem dané. To je 2 hodiny 1x za dva měsíce. Samozřejmě pokud se vyskytnou situace, které je potřeba řešit a rodina o to požádá, nebo to vychází z individuálního plánu práce s rodinou nebo dítětem, jsem povinen se přizpůsobit*“. Jen respondenti 4 a 8 uvádějí, že věnují rodině více času. Respondent 4: „*Tolik, kolik rodina potřebuje*“. Respondent 8: „*Hodně, více než normálně, jak je potřeba*“.

V době, kdy je přijaté dítě v rodině už delší dobu, je nastaven řád v rodině a práce pěstounů s rodinou má pravidla, která fungují. Nejsou nějaké významné výkyvy při výkonu práce pěstouna. Rodina nehlásí žádné problémy, nenastávají zvláštní situace, které je třeba

řešit. Všechny právní technické věci ohledně přijetí dítěte do rodiny jsou již dořešeny, nastává běžný režim práce s pěstounskou rodinou.

Všichni respondenti shodně udávají, že schůzky probíhají v režimu **1x 2 hodiny za dva měsíce**. Tento systém kontaktu klíčového pracovníka s rodinou **vychází ze standardů práce s náhradní rodinou a metodik doprovázení náhradní rodiny a práce s přijatým dítětem**. I když každá organizace používá právě tu svoji metodiku, má zpracovány svoje standardy práce, všechny mají stejný základ. Vychází se v nich z požadavků OSPOD a metodických pokynů MPSV k práci s pěstounskou rodinou.

Respondent 5 dodává, že pokud je nastaven IPOD či plán práce s rodinou jinak, vychází z těchto plánů, může to být častěji a nejde překročit časový horizont dvou měsíců.

Respondent 4 a 5 také hovoří o častějším kontaktu s rodinou v případě, že navštěvují nějaké pravidelné aktivity pro rodiny, nebo při vzdělávání rodin. Klíčoví pracovníci se s rodinou setkávají nejčastěji v jejich domovech. Někdy lze přistoupit k přání rodiny a setkání uskutečnit i jinde. Také je možnost k setkání využít společný pobyt s rodinou v rámci aktivit a akcí pro ně.

Respondent 5 uvádí: „**Kontakt v domácnosti však nelze přímo nahradit jinými kontakty, je to spíš jen výjimečné**“.

Na tom, kdo bývá u kontaktu s rodinou přítomen, jsou odpovědi rozdílné.

Respondent 1, 8 a 5 se spokojí s přítomností jednoho z pěstounů a přijatého dítěte.

Respondent 3 naopak říká: „*Když jdu na návštěvu tak chci, aby byli přítomni všichni členové rodiny. K nepřítomnosti někoho musí být důvod, tak to máme s pěstouny nastaveno*“.

Podobně odpovídá respondent 6: „*Návštěvu si domlouvám tak, aby byli přítomni všichni. Pěstouni i přijaté děti. Klidně posunu návštěvu několikrát, ale chci mluvit se všemi*“.

Respondent 7: „*Snažím si domluvit návštěvu tak, aby byli přítomni pěstouni i pěstounské děti. Občas se stane, že je někdo mimo, ale většinou se všichni snaží být doma*“.

Respondent 2: „*Já si domlouvám návštěvy tak, abych viděla co nejvíce členů rodiny a zejména děti, které mají pěstouni v péči. Výjimečně se stane, že není doma některé z dětí, že je třeba na kroužku, nebo na internátě, pak se snažím ho vidět příští návštěvu. Někdy se také stane, že chybí jeden z pěstounů, například když je v práci, nebo řeší něco důležitého*“.

Průběh práce nejlépe popisuje respondent 8: „*Povídám si s pěstouny, někdy o samotě než třeba přijde dítě ze školy, pak spolu i s dítětem, pak jdu s dítětem do jeho pokoje, kde se ho ptám samostatně (to nedělám pokaždé), ptám se na otázky, které jsou součástí našeho*

standardizovaného materiálu jak má vypadat zpráva z doprovázení (prostě na vše podstatné ohledně zdraví, lékařů, návštěvy odborníků, medikace, školy, vzdělávání, zájmové činnosti, kontaktů s rodinou dítěte či blízkými osobami, vzdělávání pěstounů, zda potřebují s něčím pomoci – krátkodobé a dlouhodobé odlehčení, konzultujeme IPOD a plán pobytu – zda zvládají všechny úkoly v nich obsažené, zda nepotřebují aktualizaci, revizi atd., dáváme doporučení.“ Podobně svou práci popisují i ostatní klíčoví pracovníci. Dvouhodinový čas dělí mezi pěstouny a přijaté děti. Snaží se s rodinou pracovat společně, ale také věnovat individuální pozornost jednotlivým členům rodiny tak, aby získali informace, které potřebují.

Respondent 6 uvádí: *„čas dělím mezi pěstouny a děti tak, abych pokryl jejich potřeby. Někdy mluvím i se všemi najednou, ale snažím se, aby každý měl možnost se mnou mluvit i o samotě a sdělit mě bez obav co ho trápí, aniž by se cítil pod dohledem někoho z rodiny.“*

Z odpovědí klíčových pracovníků vyplývá, že práci s pěstounskou rodinou po časové i obsahové stránce mají nastavenou velmi podobně. Jejich náplň práce vychází z podobně nastavených metodik i standardů, které se opírají o stejný základ. Vychází z pravidel dohody o výkonu pěstounské péče a její obsah vychází s doporučení MPSV.

8.7 TĚŽIŠTĚ PRÁCE V PRÁCI S PĚSTOUNY A PŘIJATÝMI DĚTMI

Při monitoringu, jak konkrétně práce s rodinou probíhá, respondenti uvádí skoro shodně, že pracují aspoň s jedním z pěstounů a přijatými dětmi. Respondent 3 říká: *„Pracuje se se všemi členy rodiny. Nejvíce času věnuju práci s pěstouny, také jsou první, s kým v rodině mluvím, ale mluvím i s přijatými dětmi. Zpočátku je to spíš o získání si důvěry a záleží na věku dětí“.* Respondent 1 pracuje se s celou rodinou, ale hlavně se navazuje vztah s novým dítětem, aby mělo ke klíčovému pracovníku důvěru a nebálo se otevřít. Rozvíjení vztahu s novým dítětem při práci uvádí i respondent 5. S pěstouny se probírají konkrétní situace, které je nutné řešit. Respondent 5 a 6 uvádí, že pracují se všemi členy rodiny a s přijatým dítětem.

Respondent 7: *„ Práce probíhá hlavně s pěstouny, s těmi je uzavřená dohoda o spolupráci. Ze zákona také vyplývá, že se pracuje i s dětmi. S pěstouny se stýkám u nás při akcích pro rodiny, v rámci klubu pěstounů, nebo kroužků pro děčka. Také u nich doma, nebo na vzdělávání. Mluvím s pěstouny, pokud je to potřeba řeším některé situace s dětmi. Ale pokaždé se jich ptám, jak se mají, co ve škole, co řeší doma“.*

Jen respondent 4 jako jediný uvádí ve své odpovědi kromě práce s celou rodinou a nově přichozími dětmi i **biologické děti pěstounů**.

8.8 PRÁCE S BIOLOGICKÝMI DĚTMI BEZ LEGISLATIVNÍ OPORY

Jen v malé míře klíčoví pracovníci zmiňují přímo práci s vlastními dětmi pěstounů. Respondenti 1, 3, 6 a respondent 8 uvádí, že s pěstouny chování jejich dětí probírají, pokud toto téma otevrou pěstouni. Jinak téma pracovníci sami neotvírají. Často nebývají vlastní děti pěstounů u návštěv klíčových pracovníků ani přítomny, a pokud pracovníci přímo nemusí, nepracují s nimi.

Respondent 2 uvádí: „*Někteří pěstouni o svých dětech nemluví. Někdy se na ně ptám, ale nikam své závěry nepíšu, nikdo to nechce vědět. Někteří se zase o svých dětech zmiňují a mluví o nich, ale je to spíš jen taková zdvořilostní konverzace. „Co vaše dítě, jak se má, co dělá?“ Jiné to je, když se to konkrétně týká pěstounských dětí, nějak je to ovlivňuje, nebo to narušuje běh celé rodiny. To potom řeším jako komplexně celou rodinu. Ale pokud nějaký problém řeší jejich vlastní děti, většinou jen mohu poradit, kam se mají obrátit, když něco řeší. Ani často nevím, jestli moje rady využijí, když nechtějí, nemusí mně to oznamovat“.*

Respondent 5 říká: „*Práci s biologickými dětmi považuji sice za velmi důležitou, obzvláště v tomto období. Pěstouni často neví, jak s nimi mluvit, o čem je mohou a o čem je nemohou informovat, často si neuvědomují ani potřeby svých dětí. Hodně o tom s pěstouny aspoň mluvím, když nemám možnost mluvit přímo s dětmi. Někteří si ale myslí, že to přeháním a problémy svých dětí si neuvědomují. Nejsou totiž tak viditelné, jako problémy přijatých dětí“.*

A dále pokračuje: „*Nemohu však na práci s dětmi pěstounů trvat, nemám na to žádné páky. Pokud to pěstouni vyhodnotí špatně a myslí si, že není potřeba pracovat s jejich vlastními dětmi, nemohu je k práci přemlouvat. Záleží to opravdu jen na nich“.*

Respondent 8: „*Ano, někdy si to situace vyžaduje, zaplaceno to nedostanu, zaznamenám to do zprávy z návštěvy jen okrajově, pak do zprávy z doprovázení většinou nezmiňuji, protože se to netýká SPOD, které sledujeme“.* (Myšleno na které je vydáno pověření k výkonu SPOD).

8.9 KLÍČOVÍ PRACOVNÍCI PROŽÍVÁNÍ BIOLOGICKÝCH DĚTÍ VNÍMAJÍ

Toto téma ukazuje, jak klíčoví pracovníci vnímají prožívání biologických dětí pěstounů, že

si tedy uvědomují, čím děti procházejí. Na otázky, které se tématu týkají, mně odpověděli všichni klíčoví pracovníci, tedy i ti, kteří odpovídají, že s biologickým dítětem nepracují.

Respondent 1: „ U většiny dětí dochází k euforii z příchodu nového sourozence, pak přichází lehké vystřízlivění a uvědomění si toho, že se musí dělit o všechno a o všechny. Jako je prostor a soukromí, který si musí vybojovat. Což doteď pro něj byla samozřejmost“.

Respondent 2: „ Děti se snaží být pro nově příchozí dítě průvodcem a kamarádem. Často jsou zklamané, protože nové děti se nechovají tak, jak oni očekávají. Jejich zkušenosti jsou rozdílné a často se vzájemně nechápou. Také vlastní děti žárlí na své rodiče a čas, který nové děti spotřebovávají pro sebe. Hodně se to liší, rodinu od rodiny“.

Respondent 3: „ Podle mých zkušeností, se děcka na své nové sourozence těší, jsou zvědavé a chtějí příchozím dětem pomáhat“.

Respondent 4: „ Prožitky jsou různé. Záleží na tom, jak bylo dítě od začátku připravováno na příchod nového člena. Jestli s ním někdo mluvil, vyslyšel jeho potřeby, pocity. Vlastní dítě může mít strach, obavy, radost. Je těžké se na to předem připravit, protože nakonec se dítě může chovat zcela jinak. Vlastní dítě se může na sourozence těšit, ale jakmile ho uvidí, může se naopak spíše bát, nebo se cítit odstrčeně, pociťovat stud apod. Opak, kdy dítě nechce nového sourozence, ale uvidí ho a naráz ho tyto pocity přejdou, protože nový sourozenec má boží boty, krásné vlasy a pod“.

Respondent 5: „Hodně záleží na tom, jak kvalitní mělo dítě přípravu, ale také na jeho pozice v rodině. Děti mohou trpět obavami a strachem, že přichází o své postavení v rodině o pozornost svých rodičů. Někdy mají ale radost z příchodu nového sourozence. Hodně záleží na tom, jak si s příchozím dítětem sednou, jak to všechno dokáží rodiče ustát“.

Respondent 6: „Bývá to různé od radosti z nového sourozence až po zklamání z jeho chování. Nebo neporozumění jeho prožívání, nepochopení jeho strachu a strach o své rodiče, strach o to, že o ně přichází, že na něj nemají čas. Anebo si děcka sednou, a konečně má parťáka na hry a není sám. Záleží hodně na věku, osobnosti dětí fakt je to různé“.

Respondent 7: „Snaží se pěstounům pomáhat a porozumět pěstounskému dítěti, skamarádit se. Někdy je to těžší než si myslely, ale dost záleží i na věku, a jak jsou věkově od sebe. Nedá se tak jednoznačně odpovědět. Řekla bych, že jim začíná docházet rozdílnost mezi nimi“.

Respondent 8: „Nejčastěji řeší, že se na ně zapomíná“.

Na odpovědích respondentů je vidět, že ví, čím si biologické děti prochází, jaké témata po příchodu sourozence řeší. Není to tedy tak, že by s biologickými dětmi klíčoví pracovníci

nepracovali proto, že o jejich emočních výkyvech neví. Klíčoví pracovníci prožívání dětí zaznamenávají, ale ve většině případů s nimi dál nepracují.

8.10 BIOLOGICKÉ DĚTI MIMO CENTRUM POZORNOSTI

Nikdo z respondentů neuvádí však přítomnost vlastních dětí pěstounů - nebo ne přímo, když mluví o „celé rodině“. Proto si tuto informaci na přímou práci s vlastními dětmi pěstounů vždy ověřuji. Respondent 3: *„Ne nepracuji, výjimečně si vyměníme zdvořilostní konverzaci, jako práci to nevnímám.“* Respondent 6: *„Samozřejmě bych je neodmítl, ale zatím se mně to ještě nestalo.“* S dětmi pracuje na požádání ze strany pěstounů respondent 1 a respondent 7 uvádí: *„Není to samozřejmá součást práce, ale neříkám, že se to nestává.“* dále: *„U některých pěstounů je to při každé návštěvě, ale jsou i rodiny, kde biologické děti moc nevidávám. Jsou přes týden na internátu, nebo nemají zájem“.* Odpověď respondenta 2: *„Nesetkávám se s nimi většinou a tak s nimi většinou nemám tak dobré vztahy jako s dětmi přijatými. Poradila bych jim, pokud by měly zájem a znala bych odpovědi.“* Vidívá děti tak často, jak to pěstouni vyhodnotí za potřebné: *„Není to pravidlo ani jejich povinnost mně umožnit s dětmi mluvit. Pokud jsou při návštěvách, nesnažím se je vynechávat, ale zapojit je do mé návštěvy. Někteří se návštěvám vyhýbají.“*

Respondent 5, jako by omlouval způsob práce, reaguje: *„No..... pracujeme, pokud to fakt vyžaduje situace, jsou součástí konkrétního problému, který se v rodině, nebo s přijatými dětmi řeší. Pak také pěstouni berou své vlastní děti na akce náhradních rodin, nebo na vzdělávání. Musí si sice za ně platit, nebo připlatit, ale vidívám je. Pokud pěstouni požádají, tak s nimi proberu to, co potřebují. Můžu doporučit i odborníka pro práci s jejich dětmi, ale domluvit a zaplatit si ho musí sami a výsledky práce odborníka, nejsou pro mě důležité, nikam to nepíšu, nehlásím, jako když pracuji s pěstouny.“* Jinde: *„Já je nemůžu ke kontaktu se mnou nutit, nemám k tomu důvod. Kontroluji jen pěstouny a přijaté děti“.*

V zásadě z tohoto výzkumu vyplývá, přesně to, co říká respondent 1: *„V případě, že o to pěstouni požádají a děti chtějí, pracuji s nimi stejně, jako s přijatými dětmi“.*

Jediný respondent 4 práci s vlastními dětmi pěstounů a komunikaci s nimi uvádí jako běžnou, když říká: *„Pracujeme, jak v samotné rodině, komunikujeme s nimi. Tak jim poskytujeme psychologické poradenství a účast na víkendech pro děti či víkendech vzdělávacích apod.“*

Práci s vlastními dětmi pěstounů tedy klíčoví pracovníci přímo neodmítají, ale ani jí nejdou

vstříc. **To jestli řeší při práci s pěstouny i prožívání a chování jejich vlastních dětí větší polovina respondentů připouští jako nepravdělnou a ne běžnou část práce.**

Respondent 1: „*Někdy s pěstouny řeším i jejich děti, ale nebývá to pravidlem*“. Respondent 5: „*Ano někdy řešíme. Ale ne pokaždé*“. Respondent 6: „*Připouštím, že někdy mluvíme o jejich dětech, ale málo*“. Respondent 7: „*Hm. Někteří pěstouni mluví o svých dětech, někteří ne. Ale někdy ano.*“

Dva zcela rozdílné pohledy přináší respondent 1, který říká: „*Většinou pěstouni o svých vlastních dětech mluví sami. Ale jsou i rodiny, kde se děti neprobírají, jako by ani nebyly jejich součástí.*“ A podobně mluví i respondent 2: „*Někteří pěstouni o svých dětech mluví bez vyzvání, někteří o svých dětech nemluví. Někdy se ale řeší i závažné věci, změny v chování, vztahy k přijatým dětem, puberta, odchod z rodiny. Většinou spíš hledají pomoc jinde, někdy požádají o kontakty na odborníky, kteří jim pomáhají jejich děti řešit.*“

Za běžnou součást práce rozhovory o vlastních dětech s pěstouny považují dva respondenti.

Respondent 4: „*Ano řešíme, snažíme se to citlivým způsobem řešit i před dětmi a s dětmi společně. Pro pěstouny je důležité řešit prožívání a chování jejich vlastních dětí. Pěstouni mají sami potřebu tyto záležitosti řešit a mluvit o nich*“. A respondent 8: „*Ano, samozřejmě, někdy přijaté dítě nic nepotřebuje a zlobí a trápí vlastní nebo osvojené dítě.*“ dále „*Zajímám se o ně, mluvím s nimi, aby si nepřipadaly odstrčené, ptám se jich na jejich názor, ptám se, zda ode mne něco potřebují*“.

Z odpovědí klíčových pracovníků jasně vyplývá, že i když nelze popřít, že je biologické dítě pěstounů plnohodnotnou součástí pěstounské rodiny a nelze ani zařadit to, aby se ho situace, kterými rodina prochází nedotýkala a nevěděl o nich, přesto je z přímé práce s náhradní rodinou odstaven na okraj zájmu. Jeho pocity a prožívání nejsou součástí zpráv pro OSPOD. A také finanční dotace, nekryjí práci pracovníků, kteří s rodinou pracují. Jak respondent 8 uvádí: „*... zaplaceno to nedostanu, zaznamenám to do zprávy z návštěvy jen okrajově, pak do zprávy z doprovázení většinou nezmiňuji, protože se to netýká SPOD, které sledujeme.*“

Je to jistě jeden z pádných důvodů, proč nejsou biologické děti pěstounů středem zájmu klíčových pracovníků.

8.11 KLÍČOVÝ PRACOVNÍK JAKO PRŮVODCE MOŽNOSTMI POMOCI

Důležitý aspekt práce klíčového pracovníka je zjistit, že rodina řeší situaci, která vyžaduje pomoc zvenčí. Monitoring psychické potřeby členů rodiny je nejdůležitějším článkem doprovázení.

Klíčovní pracovníci poukazují na to, že základem zjišťování psychických potřeb pěstounské rodiny jsou jednak komunikační dovednosti a míra důvěry, kterou má klíčový pracovník s rodinou a jejími členy vybudovanou. Záleží také na zkušenostech a osobnosti pracovníka. Jeden z informačních faktorů je označen OSPOD, který může zprostředkovat klíčovému pracovníkovi další informace týkající se přijatého dítěte, nebo pěstounů.

Pokud se objeví nějaká situace, kterou je potřeba řešit, je potřeba problém probrat s členem rodiny, kterého se tato věc bezprostředně týká, říká respondent 2 a pokračuje: *„A najít řešení tak, aby využil vlastní potenciál. Když to nejde, je potřeba třeba mediaci, jedná se o problém takto řešitelný, nabízím pomoc. Pokud chce pomoc zvenčí, hledám, kdo by pomoci mohl, odkazuji na odborníky“*. Respondent 7: *„Pokud mám s podobným problémem zkušenosti, probírám ho s pěstounem a snažíme se společně najít řešení, nebo způsob jak řešení hledat. Někdy se radím s kolegy, nebo s pracovníky OSPOD. Nebo hledáme řešení při případové konferenci. Sleduji, jak pěstoun s problémem pracuje, jsem na blízku, doporučuji odborníky, nabízím finanční zabezpečení pomoci.“* Respondent 5: *„Společně s rodinou zpracujeme plán práce s rodinou, kde se domluvíme na formě pomoci. Nabídnu odborníka, nebo pomoc při jednáních s institucemi, se školou, asistenci u jednání a tak.“* Respondent 3: *„Domlouváme s pěstouny formu pomoci, zjišťuji jejich možnosti (dojíždění, časové možnosti, hlídání v době schůzky s odborníkem.)“*

V tomto případě je klíčový pracovník nepostradatelným průvodcem mezi možnostmi pomoci, hraje zásadní roli při řešení problémů. Respondent 1: *„Poslouchám a ukazuji možnosti a příklady, jak se situace řešily jinde. Popřípadě odkazuji na konkrétní odborníky, kteří se daným problémem zabývají. Konkrétní pomoc a odborníka si pěstouni vybírají sami.“* Respondent 2: *„Já jsem ten, kdo zmonitoruje problém, a hledám, jak by jej bylo možno vyřešit. Pokud nestačí použití vlastních zdrojů, nebo zdrojů z naší organizace, samozřejmě odkazuji na odborníka, který se zabývá tím problémem, který je třeba řešit. Za ty roky mám nějaký okruh odborníků, které pěstouni používají a jsou s nimi spokojeni, tam odkazuji i jiné. Ale také dávám možnost vybrat si jiné odborníky. Většinou je několik variant a záleží na tom,*

co si pěstouni vyberou.“ Respondent 7: „*To záleží na tom, jestli jsem součástí řešení, nebo jen na počátku **pěstouna odkloním na odborníky a jen sleduji postup**. V každém případě **jsem doprovod, jsem nablízku. Informuji pěstouna o možnostech, zprostředkovávám pomoc, zajišťuji služby, informuji OSPOD. Někdy jsem jen součástí kolektivu, který s rodinou pracuje. Pěstoun je ten, kdo nakonec nabízenou pomoc využije nebo ne.***“ Respondent 3: „*To pěstouni se rozhodují, jakou formu pomoci přijmou, já jen nabízím a ukazuji možnosti, nebo po poradě s OSPOD postupuji, jak se domluvíme. Nebo také pracuji s rodinou tak, jak odborník doporučí.*“ Respondent 8 dodává: „***Poslouchám, naslouchám, utěšuji, podporuji, nalévám optimismus, často mnohokrát za týden konzultujeme po telefonu – jistě pomoc existuje – pedagogická poradna, psycholog, psychiatr, terapie, umístění do léčebny, odlehčovací pobyt pro dítě i pro rodiče Ano, lze si vybrat, ale je těžké najít toho správného odborníka, a aby měl čas, všeobecně je málo dětských psychiatrů a psychologů....***“

Všechny tyto odpovědi ukazují, jak je doprovod klíčového pracovníka pro pěstounskou rodinu potřebný. Dobrý klíčový pracovník by měl být členům rodiny nablízku a měl by umět poradit a také mít přehled o formách pomoci i o odbornících kam ty, kteří potřebují pomoci, odkazuje. Jakou roli hraje doprovodná organizace v pomoci, nastiňuje respondent 6: „***Organizace hraje rozhodující roli, proplácí pomoc, tak má dost velké slovo. Pokud máme na výběr z několika možností, má pěstoun si možnost vybrat.***“ Respondent 7: „***Naše organizace přispívá na odbornou pomoc, pokud ji pěstoun potřebuje a to v takovém rozsahu, v jakém nám to dovoluje zákon. Po poradě s pěstounem a někdy i OSPODem dáváme návrh pomoci, někdy je víc alternativ a pěstoun si může vybrat.***“

8.12 POMOC BIOLOGICKÝM DĚTEM NENÍ HRAZENA

Doprovázející organizace, se kterou má pěstoun uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče, jehož je klíčový pracovník, který rodinu doprovází zaměstnancem, je právě tím subjektem, který podporu rodině finančně zaštití. Tato pomoc však má svá pravidla a není určena pro všechny členy pěstounské rodiny.

Sedm respondentů vylučuje, že by mohly vlastní děti využívat služby v takovém rozsahu jako jejich rodiče a přijatí sourozenci. Respondent 3: „*No to nejde. Finanční dotace je jmenovitě určena pěstounům a přijatým dětem v jejich péči.*“ Respondent 5 uvádí, že stejnou pomoc vlastní děti pěstounů nevyužívají: „*Většinou ne, pokud ano, jedou rodiče ve své režii. Nemám*

proč je sledovat. “To znamená, že klíčový pracovník může rodičům pomoci nasměrovat je na odborníka, ale objednání termínu a platba je už záležitostí rodičů. Jak moc využívají služeb biologické děti, mluví respondent 8: „Málo, někdy s námi jedou na odlehčovací pobyty (rodiče za něj musí zaplatit plnou částku)“. Trochu rozdílně, i když se stejným závěrem uvažuje respondent 2: „I vlastní děti pěstounů využívají služby, které běžně využívají pěstounské děti. I tyto děti přece řeší své problémy, i když často se zdá, že je jich méně než u přijatých dětí. Je to proto, že se prvně tyto děti snaží problémy řešit jinak. Rozebírají je třeba s kamarády, s prarodiči. Nejsou pod takovým drobnohledem a jejich zkušenosti s řešením krizových nebo jiných situací je celkem dobrá. Ale pokud potřebují zásah odborníka, často pěstouni sahají k odborníkům, které už někdy využili“. Dále pokračuje k finanční stránce: „Naše organizace dostává k dispozici peníze na každou rodinu, se kterou pracuje a z tohoto se platí pomoc pro náhradní rodiny, služby i poradenství i jiné služby. Jen biologické děti pěstounů si odbornou pomoc musí hradit z jiných zdrojů“.

Souvisí tedy využití služeb biologickými dětmi s finanční stránkou věci? Ostatní respondenti označují za zdroj placení odborné pomoci pro vlastní děti pěstounů právě jejich rodiče. Respondent 1: „Odbornou pomoc vlastních dětí si rodiče platí z vlastních zdrojů.“ Respondent 5: „Jako pomoc pro biologické děti? No tak takovou pomoc si pěstouni platí z vlastních zdrojů, na to nejsou fondy.“ Respondent 3 na otázku z jakých zdrojů platí pěstouni péči o své děti, odpovídá: „No přece z žádných, to si pěstouni hradí sami.“ Jinde: „biologické děti pěstounů, pokud je pěstouni vezmou s sebou na vzdělávání nebo jinou akci, si všechno platí, na rozdíl od zbytku pěstounské rodiny. A to nemluvím o pomoci odborníka, sehnat si ho musí pěstouni, zaplatit ho musí pěstouni. Celou rodinu hradí stát, biologický děcka nejsou součástí ani pomoci ani podpory.“

Respondent 7 na otázku, zda vlastní děti pěstounů mohou využít pomoc určenou pro pěstounské rodiny, uvádí: „Ne to ne. **Finanční pomoc je ze státního příspěvku cílena na pomoc pěstounům a dětem v pěstounské péči.** Vlastní děti pěstounů mohou využít stejné odborníky, avšak musí si pomoc uhradit z vlastních prostředků. Na OSPOD mají své sociální pracovníky, kteří však nejsou součástí náhradní rodinné péče. Je to jiné oddělení.“

Organizace, ve které je zaměstnán respondent 4, pracuje na projektu práce s biologickými dětmi pěstounů a na některé služby pro tyto děti získala finanční pomoc od jedné nadace. Přesto některé ze služeb hradí rodiče dětí. Tento respondent uvádí: „Ano, i tyto děti mohou využít všechny služby, které nabízíme pěstounům – psychology, účasti na víkendech apod.“

Některé služby platí rodiče, některé pokryje speciální grant na práci s biologickými dětmi pěstounů.“

Pomoc odborníků biologickým dětem není tedy hrazena, pouze zcela výjimečně z projektů. Zdá se, že absence finanční podpory přímo souvisí s absencí či minimem práce s vlastními dětmi pěstounů. Prožívání biologických dětí je silně spjato se situacemi, které řeší jejich rodiče i přijatí sourozenci. Jejich problémy se jich také dotýkají a ovlivňují kvalitu jejich života. Přesto nemají vlastní děti pěstounů, které jsou nedílnou součástí pěstounských rodin, takové možnosti využití pomoci od odborníků jako jiní členové jejich rodiny. I oni by si zasloužily pomoc od těch, kteří se problematice náhradní péče věnují a mají přehled o tom, co se v rodinách řeší.

Doprovázející organizace dostává časové i finanční dotace na jednotlivé úkony při práci s pěstouny a přijatými dětmi. Výslovně na biologické děti pěstounů taková dotace není. Respondenti přibližují pohled na absenci finančních zdrojů, ze kterých by byla hrazena jejich vlastní práce či pomoc vlastním dětem pěstounů, nebo odborná pomoc pro tyto děti.

Respondent 1: „Z žádných konkrétních zdrojů není tato práce financována. Pokud bych chtěl práci vykázat, musel bych to napsat jako práci ve volném čase a za vlastní náklady. Ale probíhá v rámci běžné návštěvy v rodině.“

Z jakých zdrojů je placen v případě práce s vlastními dětmi pěstounů odpovídá respondent 2: „No z žádných. Smích. Ze svých. Nikdy mě nenapadlo, že bych měla říct, že se tím nebudu zabývat. Pracuji nad rámec povinností, prostě neodejdu z rodiny, pokud je co řešit“. „Vlastně je to sociální práce, i když to není součástí dohody o PP, a nemůže to být hrazeno ze státních zdrojů, nikdy jsem nikoho neodmítla. Dalo by se říci, že to dělám zdarma.“

Respondent 6 :“ No říkám za 3 roky jednou přímá práce, jinak pár zmínek od pěstounů, to ani nestojí za řeč. Klidně bych to udělal i zadarmo. Ale takhle jsem to zapracoval do časové dotace na rodinu, ani mě nenapadlo, že by to mělo být jinak. Děcka pěstounů jsou součástí rodiny, i když nikde přímo nejsou jmenované.“

Respondent 5: „Z těch stejných, napíšu to na práci s rodinou...a vlastně nelžu, pracuji s náhradní rodinou, vlastní dítě pěstounů je její součástí, i když takhle to není nikde specifikováno.“ Zda to není podvod, odpovídá: „Co mám na to říct, na biologické děti pěstounů jako takové nikdo nemyslí, ale fakt je, že jsou součástí rodiny. Už tak si pěstouni za ně platí

pobyty na akcích pro rodiny, my platíme pobyty jen pěstounům a přijatým dětem. Taky odbornou pomoc si musí hradit sami, i když většinu problémů, které tyto děti řeší, by neměly, kdyby nebyli jejich rodiče pěstouni, to si řekněme na rovinu“. Respondent tedy pracuje nad rámec povinností, a také občas ukrajuje čas s časových dotací pro práci s pěstouny a přijatými dětmi.

Respondent 8: „Dělám ji dobrovolně, zadarmo, čerpám z vlastního odpočinku a šidím tak svoji rodinu o moji přítomnost doma.“

Respondent 4 jako jediný má práci s biologickým dítětem placenou. Čas strávená s biologickými dětmi vykazuje. Jeho organizace získala dotace z jisté nadace na práci s touto skupinou dětí.

„Není to ukrajování času, rodina je celek a musí se pracovat s každou její částí zvlášť a pak dohromady, aby to pěkně všechno sedělo.“

8.13 ROZTŘÍŠTĚNOST PÉČE O BIOLOGICKÉ DĚTI

Často se stává, že se jedním problémem v jedné rodině zabývá příliš mnoho lidí. Z mého pohledu by jistě bylo přínosnější, kdyby se jednou rodinou, jedním problémem zabýval jeden odborník. Výrazně by se tím zkvalitnila práce s rodinou jako celkem.

Jak tedy probíhá práce s biologickým dítětem pěstounů a kdo s ním pracuje a monitoruje jeho potřeby, odpovídá respondent 8: *„V podstatě nikdo, nikoho to nezajímá. Já pracuji s celou rodinou, a pokud zjistím z rozhovoru nebo vnímám problém bio dítěte, snažím se pomoci tak, jako by to bylo dítě svěřené, ale nemůžu to nikde vykazovat, zapisovat, vést si složku atd.“*

Respondent 5 odpovídá prakticky totožně jako respondent 1: *„Většinu problémů zjistí rodiče a také se je snaží s dětmi řešit. Občas si vezmou kontakt na odborníky.“* A skoro shodně odpovídají respondenti 3 a 6, kteří také označují vlastní rodiče za ty, kdo s dětmi pracují, ale dodávají, že do velkých problémů s biologickými dětmi se mohou zainteresovat i OSPOD, ale práci s těmito dětmi má na starost jiné oddělení, než to, které řeší pěstouny a přijaté děti. Respondent 3 to označuje za nesmysl, aby v rámci jedné rodiny pracovali dvě oddělení OSPOD v jednom městě na prakticky stejném problému. Stejný náhled má respondent 2: *„Většinou prvním, kdo s dětmi něco řeší, jsou jejich rodiče, pokud mají důvěru ke klíčovému pracovníkovi a ten je sdílný, řešívají své obavy s ním, nebo je kontaktují jejich děti. Ale pokud jde o problém, který je potřeba řešit s odborníkem, shání si pěstouni odborníka. Taky jsem se setkala se situací,*

kteřou řešil OSPOD, ale jiné oddělení, než pracuje s náhradní rodinou, což je divné, vždyť všechny informace o rodině se shromažďují na oddělení pro náhradní péči.“

Z tohoto obrazu péče o vlastní děti vypadá respondent 4. Organizace, ve které pracuje, získala finance na péči i o vlastní děti pěstounů: *„Problémy zjišťují klíčoví pracovníci, rodina sama či samo dítě na ně upozorní. S dětmi se pracuje na společných víkendech, kde děti mají prostor se svěřit a vyjádřit své pocity. Mají zde pochopení, důvěru a ostatní děti, které na tom jsou mnohdy podobně. Dále s nimi mohou pracovat další odborníci, ať už z řad psychologů, pedagogů či výchovných poradců“.*

8.14 ODCHÁZENÍ PŘIJATÉHO DÍTĚTE JE ŘEŠENO TĚMĚŘ VÝHRADNĚ S PĚSTOUNY

V době výkonu pěstounské péče často také dochází k odchodu pěstounských dětí z péče pěstounů. O ukončení péče v konečném důsledku rozhoduje soud. Odchody dětí z rodiny jsou však rozdílné. Všichni respondenti v době své práce nějaké odchody dětí z rodiny zažili a kam děti odcházely, odpovídají rozdílně. Někdy přecházejí děti k jiným pěstounským rodinám, velmi zřídka se vrací ke svým rodičům. Nejbolestivější bývají odchody dětí do dětských domovů z důvodu nefunkčnosti vlastní náhradní rodinné péče. Respondent 6 uvádí: *„Jo jedni pěstouni požádali o zrušení pěstounské péče u holčiny a soud jim vyhověl. Děvče je zpět v dětském domově s pěstouny je ve styku přes FB“.* Respondent 3: *„Ano setkal. Většina dětí měla výchovné problémy a po několika pobytech v diagnostických ústavech nakonec se vracely zpět do DD.“* Respondent 2: *„V jednom případě se děti vracely k matce. V druhém do dětského domova, když jejich babička péči o ně nezvládla. Ve třetím odcházely k jiné pěstounce, když pěstounka dlouhodobě onemocněla. Také odcházely děti po dovršení plnoletosti. Chtěly se od pěstounské rodiny osamostatnit. Odcházely se svými partnery či jen do svého bydlení“.*

Nejčastější odchody jsou ty, když děti dospějí a pěstounská péče jejich zletilostí končí. Děti ale většinou z rodin tak úplně neodcházejí. Bývají dál součástí náhradní rodiny, takže v pravém slova smyslu rodinu neopouští. To ale neznamená, že by jejich odcházení z pěstounské rodiny a osamostatňování probíhalo bezproblémově a že by pěstouni brali odchod, jako nějakou běžnou věc. Vždy je to velká událost spojená s emočním napětím v rodině.

Odchody dětí z rodiny nejsou ojedinělým jevem. Důvody odchodů jsou nejen rozdílné, ale také odchody dětí mají různý průběh. Nikdy to není ze dne na den, většinou jde o dlouhodobější vlekoucí se problém, který má vliv na celou rodinu.

Odchod dítěte **je jen jednou z mnoha nestandardních situací**, které klíčoví pracovníci řeší se svými klienty v pěstounských rodinách. Jejich práce se také liší a to nejen mírou zainteresovanosti, ale i množstvím práce, kterou při odchodu dítěte řeší. Jaké dovednosti musí pracovník uplatnit, uvádí respondent 1: „*Domlouvaly se termíny setkávání pěstounských rodin. Kde kdo děti převezme, kde a kdo s nimi bude, jak se budou předávat věci dítěte a jeho materiály*“. Dále pokračuje, že **řešil jen technické věci**, podle něj nebylo potřeba s rodinou víc pracovat „*Jen povrchně - řešily se pouze technické věci. Pokud se řešil nějaký konkrétní problém, situace je pak jiná*“.

O organizaci odchodu a množství úkolů, které je potřeba připomínat se zmiňuje respondent 2: „*Většinou řešíme s rodinami jak technicky zvládnout plnoletost. Založení účtu, kam budou chodit peníze, na co je děti využijí, zda budou jezdit k pěstounům, navštěvovat biologickou rodinu. Na co si dávat pozor. Když děti odchází jinam tak kdy to bude, kdo bude děti doprovázet, nebo je předávat komu kde, kdy a jak*“. O práci s rodinou říká toto: „*No s rodinou jsem také pracovala. Moc jsme o tom mluvili většinou s pěstounkou, ty to nesou většinou odchody dětí nejhůř. Některé děti zase potřebují doprovod i při odchodu, ale to je spíš osobní akce, po pracovní době. **Není součástí práce mluvit s dětmi, když nejsou součástí rodiny, není to poptáváno ze strany OSPOD ani státu. A ani zapláceno, děti už nejsou součástí rodiny, vypadávají takzvaně ze systému***“ Klíčový pracovník tady poukazuje na to, že s pěstounskými dětmi se pracuje jen do okamžiku, pokud jsou právně součástí rodiny, pak nastává velký zlom a práce s dítětem oficiálně končí.

Respondent 3 shrnuje: „*Velmi často **je to o podpoře pěstounů**, i když jsou děti problematické, pěstouni jejich odchod často považují za svou prohru při jejich výchově. I u dospělých dětí se s odchodem dost těžko smiřují. Takže jsem byl vrbou i pomocí při schůzkách na OSPOD, případových konferencích i tím, kdo pomáhal vyplnit formuláře*“. A jako jediný se zmiňuje o biologických dětech pěstounů: „***práce je v tomto případě dost intenzivní, vlastní děti pěstounů své rodiče podporují a snaží se jim nahradit odcházející děti***“.

Respondent 5: „*Připomínám, co všechno je potřeba nahlásit na úřady, kam zajít, zajistit účet pro děti, které jej nemají, probírám s dětmi, co to pro ně znamená z právního hlediska. S rodinou*

to většinou probíráme postupně, pěstouni mívají obavy, aby děti v životě uspěly, neměly problémy a přemýšlí, jestli něco nezanedbali, na něco nezapomněli. Děti se těší, je to v jejich životě velký zlom, **mají velká očekávání**. O množství práce, která nastává, mluví i respondent 7: „Hodně jsem probírala s pěstouny i dětmi co se bude dít, a informovala jsem je o změnách, které nastanou, hodně jsem předávala informace. Jednou jsem asistovala u předání dítěte. Ukončení pěstounské péče s sebou nese i technické dořešení ukončení. Změny dohod nebo jejich ukončení“. A dále pokračuje: „Vždycky se to v rodině hodně řešilo, probíraly se různé situace a moc se diskutovalo a mluvilo. Byly svolané i schůzky odborníků a případové konference, probíhaly soudní jednání. S rodinou se zvýšeně pracovalo, přepracovávaly se plány práce s rodinou, IPODy dětí, které v rodině zůstávaly. Pro děti to byly také obrovské změny a bylo potřeba je podpořit.“

Ve výpovědích klíčových pracovníků je jasné vidět, jakým dlouhodobým a často bolestným procesem při odchodu dětí rodina prochází a to ať je důvodem odchodu cokoli. Klíčový pracovník tedy téma odchodu dětí zpracovává s rodinou na několika po sobě jdoucích setkáních, na případových konferencích, sladuje postup s OSPODem a odborníky, kteří se tímto tématem zabývají. Řeší velké množství organizačních a technických věcí. Je zvláštní, že pouze jeden z klíčových pracovníků zmiňuje biologické děti pěstounů.

V rozhovorech s klíčovými pracovníky prakticky chybí informace, jak je téma odchodu přijatých dětí řešeno s biologickými dětmi pěstounů. Respondenti uvádí, že se práce nemění, pokud jsou v rodině vlastní děti pěstounů. Na jejich potřeby není brán ohled. Respondent 2 dodává: „Vlastní děti nejsou součástí práce, ty nejsou do tohoto vůbec zahrnuty. Ale samozřejmě se jich to týká. S dětmi mají navázané vztahy, často to cítí, že jsou jejich sourozenci... hodně je to válcuje a řeší to. Hodně s pěstouny a často, pokud mají vztah s námi i s klíčáky. My to ale nikam nepíšeme, nikoho to vlastně nezajímá.“

Respondent 7 líčí situaci takto: „Pro děti pěstounů je odchod pěstounských dětí velkou ztrátou a to i v případech kdy spolu třeba moc nevyházely, měly rozdílné pohledy na svět. Vnímají ztrátu člena rodiny, cítí, jak se to dotýká jejich rodičů, snaží se pomoci jim, být při ruce, ale také sami trpí“.

Pohled respondenta 8: „Není to jinak, pokud odchod dětí znamená ukončení Dohody, končí podpora doprovázející organizace a pomoc je na OSPOD. Pokud v rodině zůstávají nějaké

přijaté děti, pracuje organizace s rodinou dál, v režimu, který je nařízený se zákona. Práce s vlastním dítětem pěstounů je dobrovolná akce klíčových pracovníků.“

8.15 ZMĚNA FUNGOVÁNÍ RODINY JAKO DŮSLEDEK PŘIJETÍ DÍTĚTE

Některé pohledy klíčových pracovníků na tuto otázku se zcela shodují, jiné jsou velmi podobné. Uvádím odpověď respondenta 2: *„Rodinu pěstounů přijaté dítě ovlivňuje zásadně. Ve všech směrech, je součástí rodiny, čas, který mu rodina věnuje, je čas který se věnoval něčemu jinému, přerozdělují se finance, mění se finanční situace rodiny, mění se vazby v rodině, **mění se to, co pěstouni dělají – pro sebe, pro děti.** Mění se zájmy rodiny, volný čas....prostě všechno“.* Respondent 3: *„**Přijaté dítě zcela změni řád v rodině, převrátí všechno naruby a týká se to opravdu všech, kteří v rodině žijí. Má to vliv na všechno, na co si jen vzpomenete“.*** Respondent 1 navíc dodává, že přijetí dítěte má vliv i na vztahy s okolím na přátele a širší rodinu na to jak rodina vystupuje navenek.

Respondent 4 přesně říká: *„**Nejvíce ovlivněné jsou vlastní děti, které mají naráz nového sourozence a ten nemusí být zcela dle jejich představ“.** Také uvádí, že příchod pěstounského dítěte ovlivní celou rodinu, její uspořádání, zvyky, tradice.*

Respondent 6: *„No to je jasné, že dost. Musí se této situaci všichni přizpůsobit a všichni je hlídají. Chodí do domácnosti další lidi. Musí si plnit nějaké povinnosti a ještě se musí popasovat s rodiči dětí, je to velká změna. Nedá se říct koho víc a koho míň, také je to u každé rodiny jiné“.* Dále uvádí: *„**Hodně se mění pohled okolí na rodinu, je víc pozorována.** A také se mění takové zažité věci, všichni se přizpůsobují příchozímu dítěti. Jemu se přizpůsobuje běh rodiny a také přibudou nové povinnosti, které s pěstounství vyplývají“.*

Respondent 5 mluví ještě i o rozložení prostoru v rodině, přátelích, škole a ještě říká: *„Ovlivňuje to všechny bez rozdílu. **I když se o tom málo mluví, moc se to dotýká vlastních dětí.** Naráz přijdou o značnou část svých rodičů, jejich čas, pozornost, o svůj klid, prostor v domě, jsou odstaveni na vedlejší kolej. Jsou sledováni okolím, často neví jak reagovat na nějaké situace, nemají školení a vzdělávání jako jejich rodiče. Hodně se mění zaběhlý systém rodiny, to na co jsou zvyklí, co bývá dlouhodobě nastaveno. Musí se nastavovat nová pravidla, vytvářejí se nové zvyky, vše se přizpůsobuje příchozímu dítěti.*

Všichni pracovníci popisují, jak příchod nového dítěte zásadně ovlivňuje celou rodinu, jakým způsobem a čeho se dotýká. Ve svých výčtech nezapomínají ani na to, jak se pěstounství jejich rodičů dotýká vlastních dětí. Výsledky výzkumného šetření ale neukazují, že práce s biologickými dětmi byla tímto uvědoměním nějak zásadně poznamenána.

8.16 PĚSTOUNSTVÍ JAKO NÁROČNÁ ŽIVOTNÍ SITUACE PRO BIOLOGICKÉ DĚTI

Toto téma ukazuje, jak klíčoví pracovníci vnímají změny u biologických dětí pěstounů a jejich pohled na přijaté dítě. Respondent 1: „*Vlastní děti pěstounů přechází od nadšen, euforie z nového sourozence a kamaráda, k uvědomění si odlišnosti přijatých dětí*“. Podle pohledu respondenta se musí vzdát času se svými rodiči a má pocit odsunutí na druhou kolej. „*Někdy se děti naučí využívat nevšímavosti rodičů ve svůj prospěch*“.

Názor respondenta 2: „*Zpočátku to bývá těšení se na nové dítě, na kamaráda. Pak si ale děti uvědomí, že nerozumí všemu, co jejich nový sourozenec prožívá, pomoci mu nemohou, tak jak by chtěli, bere si čas jeho rodičů, pozornost okolí a on je na druhé koleji. Často se objevuje žárlivost. Také **bývají děti nešťastné z toho, jak nemohou podporovat své rodiče**, kteří řeší různé situace. Nemohou jim pomoci s jejich péčí a ulevit od jejich starostí. Pak někdy bojují biologické děti o pozornost. Zřídka se mění jejich náklonost k novým dětem na nenávisť. Všechno se jich dotýká a **řeší mnoho věcí, které děti v běžných rodinách neřeší** a děti z nepěstounských rodin jim nerozumí a nechápou. Někdy, protože nepotřebují tolik času a pozornosti jako přijaté děti, pěstouni si ani neuvědomují, co prožívají. Přijaté děti mají nárok na některé věci, (zaplacení tábora, pobytu s pěstouny na společných akcích, dárky od dárců atd.) na které biologické děti nemají, berou to často jako nespravedlnost. Ale jsou většinou sociálně zdatnější*“. Respondent 3: „***Vlastní děti nějak rychleji dospějí**, trpí nedostatkem pozornosti od přijetí dítěte. Už tehdy se stanou těmi druhými*“ Některé se snaží rodičům pomáhat, jiné zpočátku na sebe upozorňují, pak rezignují. Záleží na věku a povaze i rodině“. Respondent 5: „***Ze začátku se těší, mají velká očekávání. Pak zjistí, že věci nejsou tak, jak myslely**. Ze situace nejde utéct, pomáhat nestačí, musí se to vydržet. Často se uzavrou do sebe, nechtějí přidělovat starosti, kterých je i tak dost, tak se tváří, že oni žádné nemají. Naučí se o svých problémech nemluvit venku, stejně je nikdo nechápe*“.

Respondent 7: „**Děti přechází z těšení se a radosti, přes rozčarování až k lítosti. Nakonec se se vším smíří a jen se snaží nepřidělovat rodičům ještě další starosti a potíže a začnou fungovat**“.

Respondent 8 popisuje svou zkušenost takto: „*Nejprve přichází nadšení, pak postupně vyprchává a nastává životní realita, zjišťuje, že je na něj méně času a pokud je dítě problematické tak na něj samotné už čas nezbývá, **hodně záleží na osobnosti jeho rodičů (pěstounů), zda si toto uvědomují a něco s tím udělají (často jim to připomínám), pokud je dítě hodně problematické začne se jej stranit, nemluví o něm ve třídě a před kamarády, stydí se za něj, pak se odvrací, nechce s ním mít nic společného, někdy přichází i výčitky.***

Biologické děti pěstounů prochází po příchodu přijatých dětí velkými změnami. Zásadně se mění jejich život a naučí se nespolehat se na vlastní rodiče. Někdy se uzavírají do sebe a nikdy nemají tu pozornost, která je věnována jejich přijatým „sourozencům“. Ti neplní většinou jejich očekávání, které měly před jejich příchodem. Tyto děti by sami potřebovaly svého terapeuta a důvěrníka, přesto nejsou zahrnuty do práce s pěstounskou rodinou, i když jsou její neodmyslitelnou součástí.

Pohled klíčových pracovníků na ovlivňování života vlastních dětí pěstounů je zajímavým výzkumným bodem. Ukazuje, **jak hluboko mohou pracovníci nahlížet do dění v rodině pěstounů.** Respondent 1: „*Když vlastní děti vidí, jaké starosti přináší rodičům péče o přijaté děti, často se snaží rodičům pomáhat a nepřidělovat starosti. Někdy své starosti skrývají, aby ulehčili situaci rodičům*“. Respondent 2 vidí ovlivnění dětí zásadně: „*Někdy negativně, naučí se co se ani učit nemusí, jak obcházet pravidla to bývá podle mých zkušeností nejčastěji. Ale v každém případě mají dalšího sourozence. Podle mně jsou většinou sociálně zdatnější a váží si svých rodičů, že se dokážou postarat i o jiné děti. Mají na žebříčku hodnot jiné věci, než jejich vrstevníci, kteří se s pěstounskou péčí a dětmi žijícími mimo své rodiny nesetkávají. Rozumí pojmům, které se týkají náhradní péče o děti*“. Respondent 3: „*Celkem dost, když pochopí, z jakých poměrů přijaté děti pochází a co mají za sebou, stávají se skromnějšími. Většinou jsou starší jak děti přijaté a pomáhají s péčí*“. Respondent 7 podobně říká: „*Z mé zkušenosti dvěma rozdílnými způsoby, ale většinou je naučí nesmírně si vážit svých rodičů pro práci, kterou dělají. Někdy je naučí, že svět někde je zlejší, a zatočí s jejich naivitou, ukáží jim jiný náhled na život, pustí je do své minulosti*“. Respondent 5 podobně: „*Naučí je vážit si obyčejných věcí, jinak si nastavit hodnoty a vážit si toho, co v životě mám. Taky se mění jejich vztah k rodičům. V*

dospělosti si jich víc váží, že dokázali vychovat i jiné děti, někomu pomoci“.

8.17 BIOLOGICKÉ DĚTI JAKO VZOR PRO DĚTI PŘIJATÉ

Nejenom přijaté dítě ovlivňuje lidi kolem sebe, ale také ono je formováno vlivem lidí a věcí kolem něj. Ve výzkumu jsem se zaměřila také na to, jak klíčoví pracovníci vnímají vliv biologických dětí pěstounů na přijaté děti. Respondent 1: *„Bývají pro ně vzorem, jak se chovat nebo nechovat. **Pokládají je za měřítko normálnosti**“.* Respondent 2 říká k tomu, jak vlastní děti nově příchozí ovlivňují: *„Zásadně. Hodně záleží na vztahu, který mezi dětmi je, jak se utváří. Zda děti přijaté sourozence podporují, staví se na jejich stranu třeba ve škole, před kamarády. Někdy **jsou pro přijaté děti vzorem, oporou**. Učí se jak se chovat k dospělým, jak si například navazovat sociální vztahy a významně učí sociálním dovednostem. Nebo je prostě jen jednoduše naučí se hrát“.* Respondent 3: *„Přijaté děti se snaží většinou vlastním vyrovnat, bývají jejich vzor. **Někdy žálí na jejich původ**. Většinou se od nich učí jak to v rodině i jinak chodí“.* Respondent 5 svůj pohled popisuje takto: *„Záleží na jejich vztahu, věkovém rozdílu i osobnostním nastavení. Ale **ovlivňují je. Ukazují jim, jak se dá komunikovat, jak se navazují a udržují přátelství, jak se **prosazovat v komunitě****. Nebo taky jak se rozhodně nechovat, aby byl život jednodušší, nebo co přináší, když člověk nedodrží pravidla jako jejich rodiče v případě, že jsou jejich rodiče dětmi jejich pěstounů“.* Respondent 6 dodává, že i když nechápou, proč některé věci druzí dělají, opakují je a tím se také něco učí.

8.18 ABSENCE METODIK PRO PRÁCI S BIOLOGICKÝMI DĚTMI

Obsahem toho tématu jsou odpovědi na otázky týkající se materiálů pro práci s rodinou a vlastními dětmi pěstounů před přijetím dítěte, v průběhu pěstounské péče do rodiny, nebo při odchodu pěstounských dětí z rodiny. Toto téma mělo ukázat na různé možnosti práce s různými materiály a představit tak skutečnost, jak se pracovníci orientují na trhu s materiály a také jaké jsou možnosti. Respondent 2 odpovídá, že nepracuje podle žádných materiálů: *„...prostě pracuju tak, jak to považuji za správné.“ Materiály ke své práci si ale **shání sám**. „No všude tam, kde se píše o sociální práci v rodině, nemám nic konkrétního. Ono dost liší témata, která se řeší“.*

Respondent 1 uvádí: „Vlastně vycházím z běžných vzdělávacích programů a aktivit různých organizací, na které chodím v rámci povinného vzdělávání. Naše organizace konkrétní metodiku nemá“.

Respondent 5 : „Nejsou žádné specializované materiály, které by mluvily o tom, jak pracovat s touto specifickou skupinou. Musím vycházet **a vycházím ze sociální práce s rodinou** a ze standardů, které má zpracované naše neziskovka“.

Respondent 7: „Nevím, že by něco takového existovala a **na co by nám to bylo**, když vlastně po nás nikdo nechce, abychom s nimi pracovali“.

Respondent 8 uvádí, že mají nějaké **materiály převzaté** od organizace Amaltea. Jedná se o brožury při sloužící informacím dětí před příchodem nového dítěte do rodiny. (Amaltea, Jsem speciální brácha, Brožuru pro děti pěstounů, jsou volně ke stažení na webu Amaltei).

Respondent 3 materiály neshání, práci s vlastními dětmi se vyhýbá.

Jejich organizace nemají zpracovanou žádnou vlastní metodiku, která by se jakýmkoli způsobem věnovala práci s biologickým dítětem pěstounů a ani ji nepřevzali od jiné organizace. Jen jedna s organizací má ve svých standardech o doprovázení a asistenci klíčového pracovníka napsáno: „Cílem je podpora celé rodiny. Pracovník podporuje nejenom pěstouny a jim svěřené děti, ale i vlastní děti a partnery pěstounů.“

Z výzkumu vyplynulo, že se **ve své práci klíčoví pracovníci opírají o standardy práce, které mají zpracovány všechny organizace**. Také spoléhají na různé manuály, které se dají vyhledat na webu a stáhnout. Respondent 1 uvádí: „Pokud se s biologickými dětmi pěstounů setkám, v podstatě postupuji podle běžných metodických pokynů, jak pracovat s dětmi v rodině. Vycházím ze své praxe PRIDE, kde se s biologickými dětmi při přípravách pěstounů pracuje a jsou k této práci vypracovány i materiály pro práci s dětmi. Občas si něco z toho vypůjčím a pracuji s tím“. Respondent 2: „Metodiky pro práci s biologickými dětmi pěstounů fakt nemáme. Existuje několik metodik na doprovázení od několika organizací a naše organizace má také svoji na práci v rodině. Jak se chovat, vystupovat s kým a jak pracovat. Také máme nějaké standardy jako všechny organizace, podle nich postupujeme. Materiály, které se týkají práce klíčových pracovníků a jak pracovat si nějaké sháním sama. Něco je na internetu, něco dostanu při vzdělávání. Některé materiály shání zaměstnavatel. Sírius má veřejně přístupné materiály na svém webu.“

Všichni pracovníci uvádí, že jejich organizace nemá metodiku zabývající se sociální prací s rodinou nebo biologickým dítětem pěstounů před příchodem nového dítěte do rodiny. Někteří uvádí jako dostupné materiály na webu či příručky programu PRIDE (PRIDE příručka pro náhradní rodiče PRIDE), který se vlastní přípravou rodiny i dětí, které v ní žijí, zabývá. Jako důvod tohoto jevu můžeme uvést i skutečnost, že příprava pěstounů a jejich dětí není hlavní náplní práce klíčového pracovníka. Je jen jednou ze situací, kterou rodina prochází v době jejich doprovodu pěstounské rodiny. Pokud tedy s rodinou v tomto období pracují, využijí dostupné materiály, které si každý z nich získává jinak. Někteří vychází se svých zkušeností lektorů PRIDE, mají k dispozici příručky pro práci s rodinou, které občas použijí. Jiní získávají materiály pro práci na webech či při svém vzdělávání.

Respondent 1: *„Když už s vlastními dětmi pěstounů pracuji, je to běžná sociální práce a vycházím jen ze svých zkušeností. Neznám žádné konkrétní metodiky, kterých bych se měl držet.“* Všichni jednotně říkají, že neexistují metodiky na přímou práci s vlastními dětmi pěstounů v době výkonu PP jejich rodičů.

Respondent 6: *„Já nemám vůbec ponětí jak to je s těmato metodikama. Pracuji tak, jak mně organizace nařídí, a řídím se tím, co se po mně v práci chce. Přečtu si to, co mně dá zaměstnavatel k přečtení. Takovou metodiku neznám, nečetl jsem.“*

Metodické plány jak pracovat s vlastníma dětma pěstounů nemá žádná z organizací, ve kterých respondenti pracují a to jak před příchodem nových dětí do rodiny ani během dalšího výkonu pěstounské péče. Podle mých informací nemají podobnou metodiku zpracovanou ani jednotlivá oddělení péče o děti při krajských úřadech a ani MPSV. Z tohoto pohledu to vypadá, jako by ani pěstouni své vlastní děti neměli.

8.19 POTŘEBA PODPORY PRO PRÁCI S VLASTNÍMI DĚTMI PĚSTOUNŮ.

Žádný z respondentů neoznačil práci s vlastními dětmi za zcela dostatečnou. Respondent 2 popsal tuto práci jako **nedostatečnou** a dál pokračoval: *„**Nemá pravidla. Děti pěstounů jsou součástí rodiny, měly by být řešeny jako děti přijaté, měly by mít stejná privilegia, měly by být chráněny tak jako oni, měly by mít nárok na stejnou odbornou pomoc. Vždyť většina situací, které tyto děti řeší, řeší proto, že jsou součástí pěstounské rodiny.**“*

Respondent 1: *„Vlastní děti pěstounů **jsou součástí náhradní rodiny, ale všichni se tváříme, jak***

kdyby v té rodině tyto děti nebyly. Neexistuje metodika, která popisuje, jak s těmito dětmi pracovat. Sociální pracovník by je nikdy neměl vyjmát z práce s náhradní rodinou, protože jsou součástí. Bylo by dobré, kdyby si tohle uvědomili i úředníci, kteří jejich problémy přehlíží a dělají, že nejsou. S dítětem v rodinách se počítalo a bylo to zohledněno.“

Respondent 3 se k tomuto tématu vyjádřil takto: „*Asi by ta práce měla být zahrnuta k práci s pěstounskou rodinou a **finančně podpořená ze stejného zdroje**, jako pomoc pro zbytek pěstounské rodiny. Je mi jasné, že **ty děcka mají taky problémy**.“ Respondent 4 označil práci s biologickými dětmi pěstounů za potřebnou a přínosnou. Dále se vyjádřil, že je potřeba pracovat s celou rodinou a nikoho z práce nevyčleňovat. Stejně hovoří i respondent 5 a dodává: „*Vlastní děti pěstounů **mají právo na speciální péči, mají speciální problémy, které plynou z toho, že se jejich rodiče rozhodli někomu pomoci. Oni se nerozhodli, přesto to zpřehází celý jejich život a ovlivní je napořád. Pozornost, která se těmto dětem věnuje, ze strany státních orgánů je však směšná. Taky potřebují speciální odborníky, kteří rozumí tématu jako všichni členové těchto rodin.***“*

Respondent 6: „*Mělo by to být víc zorganizované, a mělo by se s nimi víc počítat při práci s rodinou. Jsou jak kdyby na vedlejší koleji, jako kdyby nikoho nezajímaly. Já na jejich místě bych se cítil ostrčený. A i s tím placením v případě, že jede pěstounská rodina na akci. Nevím, jestli to víte biologické děti pěstounů, pokud je pěstouni vezmou s sebou na vzdělávání nebo jinou akci, si všechno platí, na rozdíl od zbytku pěstounské rodiny. A to nemluvím o pomoci odborníka, sehnat si ho musí pěstouni, zaplatit ho musí pěstouni. Celou rodinu hradí stát, biologický děcka nejsou součástí ani pomoci ani podpory.“*

Práci s biologickými dětmi pěstounů vnímá respondent 7 jako něco, co v sociální práci s pěstounskou rodinou chybí. Pokládá za velkou chybu, že z tohoto hlediska nejsou vlastní děti pěstounů brány jako součást pěstounské rodiny s ohledem na pomoc.

Také respondent 8 vnímá tuto práci jako: „*nedostatečnou, zanedbanou, a velmi podceňnou, i tyto děti by měly být zahrnuty do doprovázení, je na ně zapomínáno, i ony jsou součástí celého rodinného systému. Pokud zlobí, odráží se to na práci pěstounů s přijatým dítětem a obráceně samozřejmě také. Pěstouni (rodiče) jsou jedna a tatáž osoba – jsou pak vyčerpaní, nemají sílu k řešení dalších problémů, sype se jim všechno pod rukama často i vztahy s vlastními dětmi i manželský vztah ...“*

9. SHRNUÍ VÝZKUMU A DISKUZE

Výsledkem výzkumného šetření je soubor témat popisujících práci s pěstounskými rodinami s ohledem na vlastní děti pěstounů pohledem klíčových pracovníků, kteří s pěstounskými rodinami pracují v přímé péči. Jedná se o zkušené klíčové pracovníky s praxí větší než 4 roky a s dalšími zkušenostmi s prací s pěstounskou rodinou nebo jejími členy. S pěstounskou rodinou jsou v pravidelném přímém kontaktu, často mají navázaný specifický vztah, který je základem dobrého monitoringu potřeb jednotlivých členů pěstounských rodin.

První téma, které z rozhovorů vyplynulo, popisuje **absenci práce klíčových pracovníků s budoucími pěstouny**. Výzkum ukázal, že již před příchodem pěstounských dětí do rodiny jsou v práci s pěstounskými rodinami a jejich vlastními dětmi velké rozdíly. V případě, že se jedná o **budoucí pěstounské** rodiny, které ještě nemají v péči žádné přijaté dítě, je jejich podpora ze strany organizací zajišťující doprovod pro pěstounské rodiny nemožná. Je to z toho důvodu, že tyto organizace pracují pouze s pěstouny, se kterými mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. Postup při uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče je přesně definován v § 47b odst. 1a 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Povinnost uzavřít tuto dohodu mají pěstouni do třiceti dní po tom, kdy je jim dítě soudně svěřeno do péče. Většinou teprve pak si hledají doprovázející organizaci, která s nimi až na základě podepsané dohody pracuje a doprovází je při jejich péči o svěřené dítě. Klíčoví pracovníci se tedy nepodílí ani na právních a věcných přípravách rodiny na dítě ani na psychologické podpoře a sociální práci s rodinou. Gabriel a Novák (2008) poukazují na velké množství událostí, ke kterým v pěstounské rodině těsně po příchodu nového dítěte dochází. Matoušek (1997) popisuje toto období jako složité, kdy se utvářejí nové vztahy a nastavují se pravidla v rodině. Děti hledají své místo, svůj prostor, dospělí se snaží vnést do dezorganizace rodiny řád. Zároveň pěstouni řeší mnoho technických věcí spojených s příchodem dítěte a na tyto skutečnosti poukazují dotazovaní klíčoví pracovníci. V tomto období, kdy by doprovázení budoucí pěstounská rodina uvítala, musí mnoho věcí řešit sama. Je mnoho způsobů, jak by mohla doprovázející organizace pěstounům a přicházejícím dětem pomoci a nejedná se jen o technické věci, spojené s přijetím pěstounského dítěte, kterých je mnoho, ale také s rozptýlením obav a práce s rodinou na pochopení a řešení situací, se kterými se už před přijetím dítěte začíná rodina potýkat. Právě v tomto období je potřeba, zvýšené pomoci ze strany doprovázející organizace a ne všechny

rodiny se orientují v reakcích přijatého dítěte. Potřebují nabyt důvěru ve své schopnosti a ověřovat si, že jednají správně. Také je to možnost navázat kvalitní a důvěryhodný vztah mezi klíčovým pracovníkem a doprovázenou rodinou. Zlepšila by se tím jistě možnost pomoci většímu pochopení mezi přijímaným dítětem, členy pěstounské rodiny a vlastní děti pěstounů nevyjímaje. Dobré vztahy mezi dětmi v pěstounské rodině jsou pro dobré fungování rodiny klíčové.

V případě, že v těchto rodinách žijí i vlastní biologické děti budoucích pěstounů, tak jejich přípravu na změny, které je po příchodu nového dítěte do rodiny čekají, zajišťují hlavně jejich rodiče, i když za pomoci subjektu, který pracuje na jejich přípravě nebo oddělení sociálně právní ochrany dětí při městském úřadu či kraji ke kterému budoucí pěstoun místně přísluší.

Zájemci o pěstounskou péči v rámci odborného posouzení musí absolvovat přípravu k přijetí dítěte do rodiny. Od 1. ledna 2013 je rozsah příprav stanoven ustanovením § 11 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, do příprav jsou zařazeny také děti, žijící v rodině budoucích pěstounů. Jejich příprava by měla probíhat přiměřeně k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu. Tyto přípravy by dětem měly zajistit potřebné informace a vyhodnotit jejich připravenost na přijetí nového dítěte do rodiny. V právní úpravě nejsou však specifikovány cíle přípravy. Tyto jsou obsaženy pouze v Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Délka přípravy i její kvalita a způsob se dle Analýzy kvality příprav žadatelů (2017) liší nejen dle jednotlivých krajů, ale i podle toho, která organizace přípravu vede. U dětí toto pravidlo platí dvojnásobně.

Neexistují pravidla ohledně věku ani časové dotace pro přípravy vlastních dětí pěstounů.

Téma vzniklé z výzkumu odpovídá literatuře

Z výzkumného šetření vyplývá, že **hlavním zdrojem přípravy** na změny v pěstounské rodině po příchodu nového dítěte, **jsou pro své vlastní děti hlavně jejich rodiče**. Je fakt, že znají své děti nejlépe a ví, jak s nimi hovořit, jak jim informace sdělovat, aby pro ně měli význam. Zároveň není způsob, jak ověřit, že se dětem dostává právě těch informací, které jsou pro ně do budoucna těmi důležitými.

Pokud pracuje klíčový pracovník s rodinou, která již má v péči přijaté dítě a přijímá do své rodiny dítě další, bývá tato situace již rozebírána při domácích návštěvách. I v tomto případě je práce s pěstounskou rodinou s ohledem na jejich vlastní děti velmi rozdílná. To co má práce klíčových

pracovníků napříč kraji společného je **zaměření na přicházející dítě, minimální pozornost biologickým dětem.**

Příprava vlastních dětí pěstounů je v režii rodičů a subjektů, zajišťujících přípravy. Provedené šetření ukázalo, že pokud už v rodině přijaté děti jsou, s tématem příchodu nového dítěte klíčoví pracovníci pracují. Není však zaručeno, že budou pracovat i s vlastními biologickými dětmi pěstounů. To záleží na vůli dětí samotných a také na požadavcích a přání pěstounů. Klíčoví pracovníci nemají v popisu činnosti práci s biologickými dětmi pěstounů. Většina standardů a pokynů k práci vychází z popisu práce s pěstouny a jejich přijatými dětmi (MPSV.CZ: Dohody o výkonu pěstounské péče vzorová dohoda a formuláře).

Práce s biologickými dětmi je závislá na mnoha hlediscích. Klíčoví pracovníci musí rozlišovat mezi agendou sociálně-právní ochrany, která hlavně sleduje vývoj dítěte svěřeného do náhradní rodinné péče podle § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zda pěstouni, s nimiž má organizace uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče naplňují povinnosti vycházející se zákona a podepsané dohody. Každý s pracovníků má svůj styl práce, opírá se o své zkušenosti i o požadavky subjektů, pro které pracuje.

Z výzkumu vyplývá, že zatímco někteří pracovníci pracují s celou rodinou, nevynechávají ani biologické děti pěstounů a svoji práci považují za standard, jiní pracují pouze s pěstouny a přijatými dětmi. Nevadí jim přítomnost vlastních dětí pěstounů a pokud se do práce zapojí, neodmítají je, ale také nevyhledávají a nepovažují práci s nimi za běžnou. Ve své práci se soustředí na práci s pěstouny a přijatými dětmi, což vychází z požadavků OSPOD a ze zákona.

Jsou ale i tací, kteří s vlastními dětmi pěstounů nepracují vůbec a jako příčinu uvádí, že není důvod s nimi pracovat, protože to po nich nikdo nevyžaduje. **Vlastní děti pěstounů nejsou součástí zájmu organizací, pro které dělají kontrolní činnost v rodině** - píší zprávy a tak je ze své práce vyčleňují. Jak je uvedeno ve Sborníku NRP (2015) biologické děti v rodině nejsou předmětem dohody, kterou uzavírá orgán pověřený k výkonu SPOD s pěstouny. Je tedy na nastavení konkrétní organizace či klíčového pracovníka, jak bude zohledňovat jejich existenci a především jejich zájmy. Pokud je to organizačně možné, doporučujeme nastavit práci s celým rodinným systémem, včetně biologických či adoptovaných dětí.

Očekávání pěstounů z příchodu nových dětí již byla již několikrát zkoumána v rámci různých šetření a zdokumentována a moje výsledky výzkumu odpovídají také závěrům předešlých výzkumů. **Očekávání vycházející z dosavadních zkušeností s přijatými dětmi** a představy pěstounů se velmi liší a velký vliv na jejich naděje a doufání má jejich zkušenost s vlastními i přijatými dětmi nebo povědomí a znalost problematiky pěstounské péče. Jedním z vlivů, který dokáže vnést do jejich doufání realistické představy, je i kvalita přípravy na jejich budoucí poslání a to, jak jsou zde přijímané děti představovány. Příprava vlastních dětí pěstounů je další téma, které je v našem systému pěstounské péče diskutované. Už před přijetím novely zákona č. 89/2012, Sb., občanský zákoník a zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí se o přípravách biologických dětí v odborných kruzích diskutovalo. Některé organizace se podílely na vydání informačních brožur, které měly za úkol dětem předat základní informace o pěstounské péči. Amaltea v roce 2013 vydala brožury pro děti pěstounů: *Moje rodina poskytuje pěstounskou péči, jsem speciální bráchajsem speciální ségra...protože naši jsou pěstouni!* Doprovázející organizace však s těmito dobrými zdroji informací nepracují, což vychází z mých rozhovorů s klíčovými pracovníky. Nejsou běžnou součástí nabídky, i když jsou z webu neziskové organizace Amaltea volně ke stažení.

Hlavní zdroj informací pro děti jsou jejich rodiče. Rodiče však nejsou těmi, na které by se klíčový pracovníci měli při vlastní práci s rodinou vymlouvat. Ne vždy dokáží přesně odhadnout, jaké informace dětem poskytnout. Míru informovanosti lze zjistit jedině vlastní prací s dětmi.

Musím říci, že spoléhat na to, že si děti budou samy vyhledávat informace, které by jim měl umět někdo nabídnout nebo zprostředkovat, nepovažuji za nejlepší nápad. I když děti, které mají velký zájem, si dokáží najít nějaké informace, měl by to být doplňkový zdroj informací, nikoliv hlavní.

Pracovníci OSPOD, kteří jsou uváděni jako další zdroj informací pro vlastní děti pěstounů, jsou sice kompetentní tyto informace poskytovat a jistě to v některých případech tak dělají, jejich hlavní náplní práce před přijetím dítěte do rodiny je však šetření v rodině, zda je na příchod nového člena dostatečně připravena a to i po technické stránce. Při svých šetřeních pouze zkoumají, zda je dítě pěstounů na příchod nového dítěte do rodiny přichystáno, jestli s tím souhlasí, zda je připraveno se s nově příchozím dělit o prostor v domě, pokoji, o hračky, o čas svých rodičů. Nezajišťují systematickou přípravu na situace, které mohou po příchodu nových dětí do rodiny nastat.

Na to kolik informací se k dětem dostává, má vliv několik faktorů. Jednak je to jejich věk, zralost a kognitivní kapacita a také nastavení jejich rodičů. Dále jde o to, zda už v rodině přijaté děti jsou či nikoli a jaké má dítě zkušenosti s pěstounskou péčí. Velký vliv má způsob přípravy pěstounských rodin, jak v jednotlivých krajích probíhá, kdo přípravu vede. Zatímco jeden kraj si přípravu dětí dělá sám za pomoci krajských psychologů, v jiném jsou vlastní děti pěstounů součástí příprav nebo dokonce mají své přípravy své brožury. V informovanosti vlastních dětí pěstounů existují velké rozdíly a to nejen v jednotlivých krajích, ale také u jednotlivých rodin. Velmi záleží také na vlastním přístupu klíčových pracovníků u rodin, které jsou již v systému náhradní rodinné péče.

Časová dotace pro práci s pěstouny neodráží různá stadia fungování rodiny. V pěstounských rodinách se neustále něco děje, rodina je živý organizmus, který se stále vyvíjí. Jsou situace, kdy je potřeba intenzivní podpory ze strany doprovázející organizace a klíčového pracovníka, je doba, kdy je návštěva spíše popovídáním si o tom, co se doma podařilo (Oravcová a kol. 2018). Podpora rodiny však vychází z pravidelných návštěv pracovníků. Jejich náplň práce je sestavena na základě dohody o výkonu pěstounské péče, ta vychází z metodik, instrukcí, manuálů a doporučení MPSV. Doprovázející organizace používají sice své standardy práce, ale všechny vychází ze stejného základu, vychází z požadavků OSPOD a metodických pokynů MPSV (MPSV: Metodické pokyny, manuály, stanoviska). Jako příklad můžeme uvést Vzorovou dohodu o výkonu pěstounské péče, instrukce pro čerpání státního příspěvku, metodiky doprovázení, které jsou volně přístupné i na webu MPSV (MPSV.CZ: Dohody o výkonu pěstounské péče vzorová dohoda a formuláře). Na jejich základě si organizace zpracovávají standardy a pravidla práce s rodinou a uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče. Na jejich základě je klíčový pracovník ohodnocován. Zvláště v počátku pěstounské péče rodin, kdy se nastavují pravidla fungování rodiny a kde se navazují vztahy nejen mezi členy rodiny, ale i s klíčovým pracovníkem, rodina se učí vzájemně komunikovat (Gabriel, Novák 2008) by někteří frekventovanější návštěvy a větší míru podpory uvítali. Tak je tomu i v případě, že rodina řeší nějaké nestandardní situace. Nebo při odchodu dětí z rodiny.

Výzkum ukazuje kde je **těžiště práce v práci s pěstouny a přijatými dětmi**, jak je doprovod klíčového pracovníka pro pěstounskou rodinu potřebný. Klíčoví pracovníci monitorují potřeby pěstounů a dětí v jejich péči, v případě potřeb se snaží nasměrovat členy pěstounské rodiny k odborníkům, kteří s nimi dále pracují. Mají přehled o formách pomoci i o odbornících, kteří

odbornou pomoc poskytují. Klíčoví pracovníci jsou těmi, kteří dohlíží na plnění dohod a povinností vyplývajících z pozice pěstouna. Organizace, se kterou pěstouni podepisují dohodu o výkonu pěstounské péče, hraje rozhodující roli při péči o členy pěstounské rodiny. Má rozhodující slovo při proplácení služeb a odborné pomoci pro členy pěstounských rodin pokud ji tato rodina potřebuje a to v takovém rozsahu, v jakém to dovoluje zákon. Po poradě s klíčovým pracovníkem a někdy i OSPODem navrhuje formy pomoci, ze kterých si pěstoun může vybrat.

V tématu legislativní opory je jasně vidět, že práce s biologickými dětmi pěstounů není prioritou práce klíčových pracovníků v rodině pěstounů. Přímoou práci s biologickými dětmi pěstounů zmiňují pracovníci jen okrajově. Pocity a problémy biologických dětí nejsou předmětem zájmu ze strany pracovníků SPOD, nejsou součástí hlášení, které klíčoví pracovníci o práci s rodinou podávají. Pokud problémy biologických dětí pěstounů neovlivňují přijaté děti, není jim věnována systematická pozornost. Klíčoví pracovníci se k této otázce staví rozdílně. Někteří se snaží práci s vlastními dětmi pěstounů vyhnout. Pokud je okolnosti přímo nedonutí, vlastními dětmi pěstounů se nezabývají. Jiní nějakým způsobem s dětmi pracují. Pokud to nejde přímo například proto, že pěstouni nebo jejich děti o práci s nimi nejeví zájem, pracují s dětmi skrze pěstouny, řeší s nimi jejich pocity, prožívání, chování a učí rodiče jim porozumět.

Z výzkumu vyplývá, že **klíčoví pracovníci mají dobrý přehled o tom, co děti přijaté a vlastní vzájemně ovlivňuje a prožívání biologických dětí pěstounů vnímají**. Pokud mají možnost s vlastními dětmi pěstounů pracovat, mohou svá zjištění při vlastní práci využít. **Biologické děti pěstounů jsou však mimo centrum pozornosti**. To jestli řeší při práci s pěstouny i prožívání a chování jejich vlastních dětí větší polovina respondentů připouští jako nepravděpodobnou a ne běžnou část práce.

Pomoc biologickým dětem pěstounů není hrazena ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče (MPSV: Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální politiky č.8/2019. [online]). Výzkum ukázal, že je vyloučeno, že by mohly vlastní děti pěstounů využívat služby, které pěstounská rodina využívá v takovém rozsahu jako jejich rodiče a přijatí sourozenci. Finanční dotace na práci v pěstounské rodině je jmenovitě určena pěstounům a přijatým dětem v jejich péči. Státní příspěvek na výkon pěstounské péče podle zákona 359/1999 Sb., a veřejnoprávní kontrola jeho čerpání podle zákona č.320/2001Sb.lze použít na pokrytí

osobních, provozních a věcných výdajů spojených se zajištěním práv a povinností pěstounů, které jsou upraveny v § 47a, na sledování výkonu pěstounské péče podle § 47b a na poskytování poradenství dle § 4 vyhlášky č.473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o SPOD. Mělo by jít obzvlášť o pomoc, podporu a služby, které určitá rodina nebo dítě potřebuje právě proto, že jde o dítě v náhradní rodině.

Doprovázející organizace dostává časové i finanční dotace na jednotlivé úkony při práci s pěstouny a přijatými dětmi. Výslovně na biologické děti pěstounů taková dotace není. Respondenti poukazují na absenci finančních zdrojů, ze kterých by byla hrazena jejich vlastní práce s biologickými dětmi pěstounů, nebo odborná pomoc pro tyto děti.

Většina respondentů se odkazuje na metodické materiály pro práci s rodinou a na to, že je přímo nenabádají k tomu, aby se rodině věnovali jinak, nebo více, nenabádá je k práci s vlastními dětmi pěstounů. Připouští sice, že pokud by to byla potřeba, asi by se práci více věnovali, ale někteří se odkazují na individuální plán podpory dítěte nebo plán práce s rodinou, které zpracovává OSPOD nebo organizace společně s OSPOD a musí vycházet z potřeb pěstounů a přijatých dětí. I když někteří klíčoví pracovníci s biologickými dětmi pracují nad rámec doporučení a vycházejí z potřeb rodiny.

V tomto šetření se ukázalo, že práce s biologickými dětmi pěstounů není prioritou práce všech klíčových pracovníků v rodině pěstounů. Jsou však tací, kteří s rodinou pracují jako s celkem a považují způsob takové práce za běžný standart.

Z výzkumu také vyplývá **roztříštěnost péče o biologické děti**. Mnohdy nastanou situace, že se jedním problémem v jedné rodině zabývá příliš mnoho lidí. Pěstouni poukážou na problém vlastního dítěte, klíčový pracovník je odkáže na odbornou pomoc či na OSPOD. Práci s těmito dětmi má na starost jiné oddělení, než to, které řeší pěstouny a přijaté děti a kde se shromažďují informace o náhradní rodině. Údaje o tom, jak se konkrétní problém řeší, nemusí klíčovému pracovníkovi nikdo sdělovat. Může tedy po jiné linii stejnou situaci řešit s přijatým dítětem a pěstouny jinak. Sjednocení péče o všechny členy rodiny jedním subjektem by vedlo ke zkvalitnění práce s rodinou jako s celkem.

Z výzkumného šetření vyplývá, že i když nelze popřít, že je biologické dítě pěstounů plnohodnotnou součástí pěstounské rodiny, a všechny situace, kterými pěstounská rodina prochází, se ho dotýkají a s rodinou se podílí často na jejich řešení, není často součástí přímé

práce klíčových pracovníků s náhradní rodinou. Jeho pocity a prožívání nejsou součástí zpráv o výkonu pěstounské péče, které klíčoví pracovníci zpracovávají. A také finanční do tace nekryjí práci pracovníků, kteří s rodinou pracují.

Z výzkumu jasně vyplývá, že klíčoví pracovníci mají přehled o tom, jak je to se vtahy mezi dětmi v rodině, ví dost věcí o prožívání biologických dětí o jejich pocitech a to i ti, co avizují, že s vlastními dětmi nepracují, že to není jejich náplní práce.

Klíčoví pracovníci si prožívání biologických dětí pěstounů uvědomují a mají informace o jejich chování a reakcích na prožité situace. Spolužití vlastního dítěte pěstounů s přijatým dítětem pod jednou střechou je často velmi složité. Biologickým dětem přináší znejistění pevnosti vztahů s vlastními rodiči (Gabriel, Novák 2008). Klíčoví pracovníci jsou si vědomi, čím si biologické děti prochází a jaké témata po příchodu sourozence řeší. Není to tedy tak, že by s biologickými dětmi tyto pracovníci nepracovali proto, že o jejich emočních výkyvech neví. Klíčoví pracovníci emoční prožívání dětí zaznamenávají, ale ve většině případů s nimi dál nepracují.

Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že pokud pěstouni klíčové pracovníky požádají a děti o spolupráci s nimi stojí, většinou s nimi nějakým způsobem pracují. Často je to tehdy, když rodina řeší nějakou věc, která se dotýká dítěte přijatého, či se jedná o problém, který rodina dítěte řeší a má souvislost s jejich pěstounskou péčí, či to oni tak vyhodnotí.

Odchod dítěte je jen jednou z mnoha nestandardních situací, které může zažít biologické dítě pěstounů ve své rodině. Je nemožné, aby se ho odchod přijatých dětí nedotýkal. Pokud přímo citově nestrádá ztrátou blízké osoby, rozhodně se ho dotýká napjatá atmosféra v rodině, množství úloh, které řeší jeho rodiče (Denuwelaere, Bracke, 2007). Jistě vnímá, jak se tyto věci dotýkají lidí, na kterých mu záleží. Také okolí sleduje, co se v rodině děje a to vše vlastní dítě pěstounů řeší. Přesto nemají klíčoví pracovníci podle svých slov k práci s nimi mandát. I když při běžném kontaktu v rodině občas s dětmi pracují, v tomto případě práci s vlastními dětmi neudávají. Můžeme se jen domnívat, zda důvodem nemohou být velké časové nároky na práci s rodinu při odchodu dítěte a přípravou konkrétního dítěte na odchod z rodiny. **Odcházení přijatého dítěte je řešeno téměř výhradně s pěstouny.** Odchody přijatých dětí z pěstounské rodiny nejsou ničím nezvyklým. Všichni respondenti ve své praxi odcházení dětí z pěstounské péče řešili, i když důvody odchodů byly rozdílné a také jejich průběh se lišil. Přijaté děti odchází

do dětských domovů nebo ke svým vlastním rodinám. Nejčastěji však děti odcházejí, protože dospějí. Přesto je jejich odcházení a osamostatňování velká událost spojená s emočním napětím uvnitř rodiny (Sobotková, Otčenášková 2013). Odchodem dětí s náhradní rodiny končí dohoda o výkonu pěstounské péče, důvod doprovázení a práce s rodinou. Rodina si sama musí najít svá řešení nestandardních situací. Dohoda o výkonu pěstounské péče končí také zletilostí dítěte (zákon o SPOD) i když děti zůstávají někdy dále členy pěstounské rodiny. Dál řeší mnoho nestandardních situací, kdy jsou již zletilé, mají povinnosti a práva dospělých, nicméně stále potřebují zázemí a pomoc „své“ rodiny. Často jediné rodiny, kterou mají.

Přijaté dítě má zásadní vliv na rodiny, které ho přijmou. **Změna fungování rodiny je důsledek přijetí dítěte.** Přijetím dalšího člena, je potřeba vytvořit prostor a zázemí, které nový člen potřebuje, stává se nedílnou součástí rodiny. Je potřeba se přizpůsobit nové situaci ve všech směrech. Mění se nejen technické a finanční zajištění, ale je potřeba přeorganizovat volný čas, mění se zájmy, pěstouni musí splňovat určité povinnosti a ty jsou časově náročné. Vlastní děti pěstounů se naučí dělit se o věci, prostor, pozornost rodičů, jejich čas, lásku. Naučí se respektovat potřeby náhradní rodiny, které vychází z potřeb přijatých dětí. Klíčové pracovníci se shodují se skutečností, kterou popisují Koluchová, Sobotková (2004).

Pěstounství je náročná životní situace pro biologické děti. Klíčoví pracovníci vnímají změny u biologických dětí pěstounů a jejich pohled na přijaté dítě. Vlastní děti pěstounů prochází po přijetí dalších dětí do rodiny velkými změnami. Zcela se promění jejich život a okolnosti je naučí spoléhat se více na sebe, být samostatnějším. Často se uzavírají do sebe a chybí jim pozornost, kterou jejich rodiče věnují přijatým dětem. Očekávání, která měly před jejich příchodem do jejich rodiny, se ve většině případů nenaplní, podobně uvádí Gabriel a Novák (2004). Biologické děti pěstounů by sami potřebovaly pomoc, měly by mít svého terapeuta a důvěrníka, přesto nejsou zahrnuty do práce s pěstounskou rodinou, i když jsou její neodmyslitelnou součástí.

Pohled klíčových pracovníků na to - jak je ovlivňován život vlastních dětí pěstounů, je ukázkou toho, jak velmi dobře jsou pracovníci seznámeni s tím, co se v rodině pěstounů děje.

Mnoho klíčových pracovníků uvádí **biologické děti jako vzor pro děti přijaté.** Tak jako má přijaté dítě vliv na dění kolem sebe, tak je také utvářeno lidmi, které jsou mu nejbližší. Nejenom pěstouni, ale také jejich vlastní děti bývají pro přijaté děti vzorem a oporou. Přijaté děti se od

svých nových sourozenců učí, jak se chovat ke svým pečovatelům, jak komunikovat nebo navazovat vztahy. Biologické děti pěstounů uvádějí přijaté děti do okolního světa dětí, učí je si hrát a prosazovat se v kolektivu. Přijaté děti vlastní děti pěstounů napodobují, učí se od nich dodržovat pravidla, respektovat dospělé.

Z výzkumu vyplývá, že klíčoví pracovníci mají dobrý přehled o tom, co děti přijaté a vlastní vzájemně ovlivňuje. Pokud mají možnost s vlastními dětmi pěstounů pracovat, mohou svá zjištění při vlastní práci využít. Byla by vhodná systematická podpora, která by zohledňovala potřeby biologických dětí.

V současné době je velký rozdíl v přímé práci s biologickými dětmi pěstounů. Zatímco jedna část pracovníků s dětmi pracuje, ale nemluví o tom a ani to nikde neuvádí, jiní se snaží práci s vlastními dětmi vyhnout, ale někdy na požádání pracují i s nimi. Také jsou tu ti, kteří nepracují, a jako důvod uvádí, že to není jejich náplní práce a ani to nikoho nezajímá. Často se jako příčina nedostatečné práce uvádí **chybějící metodika** či finanční neohodnocení práce s pěstounskou rodinou. Je to hlavně chybějící podpora pracovníků, aby práci s vlastními dětmi pěstounů vůbec vykonávali.

Všichni pracovníci uvádí, že metodiku zabývající se sociální prací přímo s biologickými dětmi pěstounů, jejich organizace nemá. Někteří uvádí jako dostupné materiály na webu, či příručky programu PRIDE (PRIDE příručka pro náhradní rodiče PRIDE), který se vlastní přípravou rodiny i dětí které v ní žijí, zabývá. Někteří vychází se svých zkušeností lektorů PRIDE, mají k dispozici příručky pro práci s rodinou, které občas použijí. Jiní získávají materiály pro práci na webech či při svém vzdělávání.

Metodiky pro práci s vlastními dětmi pěstounů nemá zpracovanou žádná z organizací, u které pracují moji respondenti. Podobnou metodiku nemají zpracovanou na žádném oddělení péče o děti při krajských úřadech a ani MPSV.

Z výzkumu vyvstává **potřeba podpory pro práci s vlastními dětmi pěstounů**. Žádný z klíčových pracovníků neoznačil práci s vlastními dětmi za dostatečnou. Vlastní děti pěstounů, které jsou nepopíratelně pevnou součástí pěstounské rodiny, by neměly být vyčleňovány z doprovázení a podpory, které se jiným členům rodiny běžně dostává. Také tyto děti by měly mít nárok na stejnou odbornou pomoc jako jiní členové jejich rodiny.

V běžných standardních rodinách jsou to rodiče, kteří jsou zodpovědní za zdárný vývoj a výchovu svých dětí a rozhodně je tomu i u biologických dětí pěstounských rodičů. S přihlédnutím na množství povinností a práce, které s sebou pěstounská péče o přijaté děti přináší, se však nabízí otázka, zda si nezaslouží pěstouni pomoc se svými dětmi ze strany státu. Vždyť situace, které vlastní děti pěstounů řeší, většinou vychází z jinakosti jejich rodiny, z otázek, které si tyto děti pokládají jen proto, že jsou dětmi žijícími v pěstounské rodině. Proč by měly mít menší nárok na pomoc než děti, které jejich rodiče přijali do svých domovů a vychovávají je. Jak to, že vlastní děti pěstounů mají menší nároky na podporu než ostatní členové jejich rodiny. Rozhodně roztříštěnost péče o členy pěstounské rodiny není dobrá a bylo by potřeba ji sjednotit.

Tento výzkum nám umožnil odpovědět na otázku, jak probíhá sociální práce s pěstounskou rodinou s ohledem na biologické děti pěstounů. Jak klíčoví pracovníci dělají svou práci a pomohli nám porozumět tomu, proč ji dělají právě tímto způsobem.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem zkoumala způsoby sociální práce s dlouhodobými pěstounskými rodinami a jejich vlastními dětmi. Zaměřila jsem se na pohled klíčových pracovníků, kteří rodinu doprovázejí při výkonu pěstounské péče a na jejich popis práce s rodinou pěstounů. Zkoumala jsem různé situace, které rodiny řeší na začátku, v průběhu i při ukončení pěstounské péče. Způsob podpory a pomoci ze strany klíčových pracovníků, kteří jsou zaměstnanci organizací, se kterými mají pěstouni podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče. Cílem výzkumného šetření je pohled na to, jak klíčoví pracovníci svou práci dělají a objasnit důvody proč ji dělají právě tak.

V teoretické části práce jsem pomocí vymezení klíčových pojmů uvedla čtenáře do problematiky náhradní rodinné péče. Postupovala jsem od širšího tématu ke konkrétnějšímu. Nejprve jsem zpracovala téma ústavní výchovy, následovala náhradní rodinná péče. Poté jsem se věnovala popisu současné podoby pěstounské péče. Tady jsem se zaměřila hlavně na její legislativní stránku. Dále jsem detailně popsala klíčového pracovníka a pozornost jsem věnovala i charakteristice členů pěstounské rodiny.

Empirická část se věnuje metodologickému postupu a následuje analýza zjištěných informací.

V rámci zpracovávání tématu diplomové práce Sociální služby a způsoby sociální práce s dlouhodobými pěstounskými rodinami a jejich vlastními dětmi, bylo realizováno kvalitativní výzkumné šetření, jehož cílem bylo zjistit, nakolik jsou vlastní děti náhradních rodičů zahrnuty do sociální práce s pěstounskou rodinou a jak práce s nimi probíhá.

Cílem tohoto výzkumného šetření je náhled na to, jak v praxi klíčoví pracovníci vykonávají sociální práci s pěstounskou rodinou s ohledem na vlastní děti dlouhodobých pěstounů. Jakou úlohu hrají organizace, se kterými náhradní rodiny mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče a se kterými při výkonu svého povolání spolupracují, to znamená s těmi, kteří s rodinou pracují nejčastěji a nejintenzivněji.

Klíčoví pracovníci mají nebo by měli mít s rodinou navázané specifické vztahy díky pravidelným kontaktům. Rodiny znají nejlépe, jsou těmi prvními, kteří monitorují potřeby náhradní rodiny a jejích členů. Klíčoví pracovníci provázejí rodinu nestandardními situacemi a pomáhají při navázání kontaktů s odborníky, spolupracují se sociálními pracovníky, terapeuti,

psychology. Mým cílem bylo popsat, jak při své práci s rodinou pracují s biologickými dětmi pěstounů, zda a jak je do sociální práce s rodinou zapojují.

Ve funkčních primárních rodinách jsou to právě rodiče, kteří jsou zodpovědní za zdárný vývoj a výchovu svých dětí a rozhodně je tomu i u biologických dětí pěstounských rodičů. Rodiče s dětmi pracují na přípravách na příchod nových dětí do rodiny, jsou těmi, kteří dětem zprostředkovávají informace o pěstounské péči i o dětech, které má náhradní rodina přijmout nebo je už přijmula.

Pěstounská péče o přijaté děti je velmi náročná a tak by jistě pěstouni sjednocení péče o všechny děti v pěstounské rodině přivítali, zrovna tak jako pomoc ze strany státu.

Hlavním problémem je jinakost péče o vlastní a přijaté děti v pěstounské rodině, její rozdílné finanční zabezpečení. Přijaté děti si zaslouží zvýšenou pozornost a práce s nimi je náročná, ale biologické děti pěstounů mají také své specifické potřeby, které vycházejí z toho, že jejich rodiče pečují o přijaté dítě. Z výzkumu vyplývá, že práce s biologickými dětmi pěstounů není prioritou práce klíčových pracovníků v rodině pěstounů. Pocity a problémy biologických dětí nejsou předmětem zájmu ze strany pracovníků SPOD, nejsou součástí hlášení, které klíčoví pracovníci o práci s rodinou podávají.

V tomto směru je zájem o prožívání biologických dětí velmi malý. Chybějící metodika pro práci s biologickými dětmi pěstounů ve všech fázích výkonu pěstounské péče nahrává tomu, aby se práci nevěnovala taková pozornost, jakou si jistě zaslouží. Tím, že je vlastní dítě pěstounů vyjmutu z finanční pomoci, kterou stát poskytuje na služby a odbornou pomoc pěstounům a přijatým dětem, se dostává mimo pozornost organizací a pracovníků, kteří tyto služby poskytují a jsou za ně placeni z těchto fondů.

Další specifikum je roztržitost péče o členy pěstounské rodiny i v rámci OSPOD. Biologické dítě je v případě řešení specifických situací odkázáno na jiné oddělení než zbylí členové pěstounské rodiny. Nepatří pod odbor náhradní rodinné péče, kde se všechny informace o pěstounské rodině shromažďují.

Na základě podrobné analýzy dat a dalšího shrnutí získaných informací byl naplněn cíl této diplomové práce. Díky rozhovorům a jejich rozboru jsme mohli nahlédnout do práce klíčových pracovníků s pěstounskou rodinou s ohledem na biologické děti pěstounů a najít důvod, proč pracují právě tímto způsobem.

Tato diplomová práce by mohla být zdrojem pro zamyšlení, jak biologickým dětem pomoci, aby se staly součástí práce s pěstounskou rodinou jako celkem a byla jejich potřebám věnována náležitá pozornost. Získané informace by mohly posloužit jako k podnět k dalšímu zkoumání otázky důležitosti práce s vlastními dětmi pěstounů.

Pro zlepšení práce s pěstounskými rodinami navrhuji sjednotit péči o biologické děti pěstounů se zbytkem pěstounské rodiny a nevyjímat tak vlastní děti pěstounů z pomoci, kterou rodině poskytují organizace, které ji doprovází. Vlastní děti pěstounů jsou nedílnou součástí náhradní rodiny, měly by být zahrnuty do finanční podpory na odbornou pomoc ze strany státu, měly by mít možnost využít odborné pomoci a služeb, které náleží jiným členům pěstounské rodiny. Jeden problém, jedna rodina, jeden celek, jeden odborník. Vlastní děti pěstounů by také měly mít možnost konzultovat své pocity a potřeby s doprovázejícími pracovníky jako zbytek rodiny.

Biologické dítě pěstounů by mělo mít možnost procházet systematickou přípravou na příchod nového dítěte podobně jako jeho rodiče. Na všechny situace, které se v pěstounské rodině mohou vyskytnout se jistě připravit nelze, lze však přiblížit poměry a stavy, ve kterých se děti mohou nacházet a ukázat tak, čím si musí děti projít a jaký vliv to má nebo může mít na jejich psychiku a dále na jejich chování a vztah k okolí. Pochopení je odrazem pro adekvátní reakce na situace, kterými rodina s přijatým dítětem prochází a na následné reakce v rodině, nastavení komunikace na vzájemné vztahy.

Důležitým bodem pro práci pracovníků s pěstounskou rodinou je vypracování metodiky - manuálu, který by sjednotil péči o biologické děti pěstounů a také přinesl návod pro práci s touto specifickou skupinou.

ZDROJE

BUBLEOVÁ, V., BENEŠOVÁ, L. 2001. Hledáme nové rodiče. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 24 s.

BUBLEOVÁ, V., et al. 2014. *ADOPTCE. COM. Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 6. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 39 s.

BUBLEOVÁ, V., et al. 2007. *Pěstouni mají právo na služby: Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. 1. vyd. Praha: Rozum a Cit. 241 s.

BUBLEOVÁ, V., et al. 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s. 94 s. ISBN 978-80-87455-01-2

BUBLEOVÁ, V. a kol. 2014. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Třetí přepracované vydání. Praha: SNRP. 59 s. ISBN 978-80-87455-19-7

GABRIEL, Z. NOVÁK, T. 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada publishing. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, s. 49 - 55. ISBN 80-7367-040-2

MATOUŠEK, O. 1995. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 138 s. ISBN 80-85850-08-7.

MATOUŠEK, O. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. 2007. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha: Linde. 471 s. ISBN 978-80-86131-72-6.

ONDRÁČEK, M. a kol. 2011. *Nakopni mě aneb s pomocí vzhůru*. Pracovní sešit pro koučující rodiče. Praha: ANR ČR. 38 s. bez ISBN

- ORAVCOVÁ, H., a kol. 2018. Etické otázky doprovázení v náhradní rodinné péči. 1.vyd. Praha: Asociace dítě a rodina. 40 s. bez ISBN
- PAZLAROVÁ, H., et al. 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. 1.vyd. Praha: Portál. 256 s. IBSN 978-80-262- 1020-7
- PTÁČEK, R. 2016. Osobnost pěstouna. In: PAZLAROVÁ, H., et al. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. 1.vyd. Praha: Portál. s. 47-63. IBSN 978-80-262- 1020-7
- SOBOTKOVÁ, I., OČENÁŠKOVÁ, V. 2013. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 197 s. IBSN 978-80-244-3821-4.
- ŠEBERA, M. 2012, *Vybrané kapitoly z metodologie*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 196 s. ISBN: 978-80-210-5963-4
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Vyd. 1. — Praha: Portál, 377 s. IBSN 978-80-7367-313-0
- VYSKOČIL, F. 2014. *Právní úprava náhradní rodinné péče v ČR*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- WILDEMUTH, B. M., ZHANG, Y. Unstructured Interviews. WILDEMUTH, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2009, 222 - 231. IBSN 9781591585039
- KOŠELKOVÁ, K. 2016. *Klíčový pracovník jako podpora pěstounské rodiny v rámci doprovázení*. Brno. (diplomová práce). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd.
- KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*, 2004. č. 1, s. 13-15.
- DENUWELAERE M, BRACKE P. Support and conflict in the foster family and children's well-being: A comparison between foster and birth children. *Family relations*. Blackwell publishing; 2007; 56(1):67–79.

Metodiky, elektronické zdroje:

Amaltea (2020). *Metodiky* [online]. Dostupné z: https://www.amaltea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/jsem-specialni-bracha_web.pdf

Amaltea (2020). *Metodiky* [online]. Dostupné z: <https://www.amaltea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/amaltea-brozura-pro-deti-pestounu.pdf>

Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče. Ostrava: SocioFactor. 2015. 151 stran. Dostupné také z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21394/Analyza_vykon_PP.pdf

Analýza kvality příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči a jejich následného vzdělávání. (2017) Zpracováno v rámci projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“, číslo projektu CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0001687.

BLAHUTOVÁ, M. 2017. *Manuál provázení pěstounskou péčí*. Nadační fond J&T. Dostupná také z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/manual_provazeni_pp.pdf

Děti patří domů (2013). *Manuál klíčového pracovníka* [online]. Dostupné z http://www.detipatridomu.cz/wp-content/uploads/manual_klicoveho_pracovnika_dpd.pdf

ORAVCOVÁ, H. et al. 2018. *Etické otázky doprovázení v náhradní rodinné péči*. Asociace Dítě a rodina. Praha. Vydání první. Dostupné také z: www.ditearodina.cz/images/Etické_otázky_doprovázení_v_náhradní_rodinné_péči.pdf

DVOŘÁČKOVÁ, S. et al. 2015. *Průvodce zájemců o pěstounskou péči*. Sdružení pěstounských rodin. Brno: Grifart spol.

Metodická příručka. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Nadační fond J&T Dostupná také z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/publikace-158.pdf>

Nadační fond J&T (2015). *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče* [online].

Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/153/>

PRIDE příručka pro náhradní rodiče PRIDE, Zdroje pro informování, rozvoj a vzdělávání rodičů.

Prezentace poskytnutá MPSV ČR

SEMERÁDOVÁ, M. a kol. 2013. *Metodika doprovázení*. Amalthea, 1. upravené vydání, 71 s.

ISBN 978-80-904801-0-0, Dostupné z: http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky_ke_stažení/odbornemetodiky/doprovázení/metodika-doprovazeni-2013.pdf

Zákony:

Zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník, (dále jen „občanský zákoník“)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o SPOD“).

Zákon o rodině § 45

Internetové zdroje:

Doprovázení | Poradna „NA DLANI“. *Na dlani* [online]. Copyright © Na dlani [cit. 01.2.2020].

Dostupné z: <http://www.nadlani.net/nahradni-rodinna-pece/doprovazeni/>

Pěstounská péče na přechodnou dobu | Náhradní rodina. *Náhradní rodina* / [online].

Copyright © Středisko náhradní rodinné péče [cit. 01.12.2017]. Dostupné z:

<http://nahradnirodina.cz/pestounska-pece-na-prechodnou-dobu>

Systém náhradní péče - Šance Dětem. *Informační portál - Šance Dětem* [online]. Copyright ©

Nadace Sirius [cit. 01.12.2017]. Dostupné z: [http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-](http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/system-nahradni-pece.shtml)

[pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/system-nahradni-pece.shtml](http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/system-nahradni-pece.shtml)

Pěstouni mají právo na služby: praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči - Šance

Dětem. *Informační portál - Šance Dětem* [online]. Copyright © Nadace Sirius [cit.

01.12.2017]. Dostupné z: [http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-](http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/pestouni-maji-pravo-na-sluzby-prakticky-pruvodce-pro-nahradni-rodinnou-peci-33670.html)

[knihovna/pestouni-maji-pravo-na-sluzby-prakticky-pruvodce-pro-nahradni-rodinnou-peci-](http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/pestouni-maji-pravo-na-sluzby-prakticky-pruvodce-pro-nahradni-rodinnou-peci-33670.html)

[33670.html](http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/odborna-knihovna/pestouni-maji-pravo-na-sluzby-prakticky-pruvodce-pro-nahradni-rodinnou-peci-33670.html)

Co je pěstounská péče - Šance Dětem. *Informační portál - Šance Dětem* [online]. Copyright © Nadace Sirius [cit. 01.12.2017]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/pestounska-pece/co-je-pestounska-pece.shtml>

MPSV: Sborník NRP(2015). *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče*. 385 s. ISBN 978-80-7421-103-4. Dostupné také z: <http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/SBORNIK-NRP.pdf>

MPSV.CZ: Dohody o výkonu pěstounské péče vzorová dohoda a formuláře. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/dohody-o-vykonu-pestounske-pece-vzorova-dohoda-a-formulare>

MPSV.CZ: Formy náhradní rodinné péče. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

MPSV. CZ: Metodické pokyny, manuály, stanoviska. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/14504>

MPSV.CZ: Proces zprostředkování. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/proces-zprostredkovani>

MPSV: Instrukce náměstkyně pro řízení sekce sociální politiky č.8/2019. [online]. Dostupné z: <https://ssp-ol.cz/wp-content/uploads/2019/09/instrukce-c-8-2019-namestkyne-ministryne-8-2019-ucinna-od-1.7.2019.pdf>

Trialog (2019). Centrum Doprovázení [online]. Dostupné z: <http://trialog-brno.cz/centrum-doprovazeni/>

